

ERDÉLYI
PROTESTÁNS KÖZLÖNY.
EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1880.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS

SZÁSZ DOMOKOS,

ev. ref. pap és egyházker. közjegyző.

TIZEDIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRTT, 1880.

YOM. STEIN JÁNOS M. K. EGYET. NYOMD. AZ EV. REF. TANODA BETŪIVEL.

TARTALOM:

1-ső szám.

Excelsior (Sz—s.) — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — Traditio. (Tanulmány.) *Lenárd József.* — Ki a legnagyobb. *Kradolfer* nyomán. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. *r. t.* — Külföld. — Irodalmi szemle. — Egyházi lapok szemléje. — Tárca: A vén sirásó. *Jakab Ödön.* — Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli: *Szilágyi Sándor.* — Külfönelék.

2-dik szám.

Audaces fortuna juvat. *Bierbrunner Gusztáv.* — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — Traditio. (Tanulmány.) *Lenárd József.* — Az áll. ig. tanács n. gyűléséből. *r. t.* — Vidéki élet: A kolozskalotai egyházmegyéből. A visitatio kérdéséhez. *Mike Lajos.* — Egyházi lapok szemléje. — Irodalmi szemle. — Külföld. (Olaszország, Törökország.) — Tárca: Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli: *Szilágyi Sándor.* — Külfönelék. — Körösvények.

3-dik szám.

Császárvágás. (L—t.) — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — Vidéki élet: Az orbai egyházmegyéből. *Denique censeo . . . Demeter Sámuel.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. (Anglia, Skóthon, Amerika.) — Irodalmi szemle. A Kalvin káté és Baritu György — Nagy-Szebenben. *Koós Ferencz,* tanfelügyelő. — Tárca: Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli: *Szilágyi Sándor.* — Külfönelék. — Szerkesztő postája.

4-ik szám.

Néhány a sok közül. (L—t.) Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — A Hazugság és az Igazság. Spanyol mese. Irta: *Laboulaye.* — Ki a keresztyén? *Manchot* nyomán. — *z—y.* — Tanárképzés reformja. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. *r. t.* — Kovács Gyula, a n.-enyedi volt erdősz számadásainak ellátása. — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. (Németország, Olaszország, Anglia) — *z—y.* — Tárca: Napban a hány . . . — *s.* — Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli: *Szilágyi Sándor.* — Külfönelék.

5-ik szám.

Menjünk együtt! *Gönczi János.* — Az én házam imádságnak háza. — Portig nyomán. — *z—y.* — Egyházi lapok szemléje — Külföld. (Németország, Spanyolország.) — Irodalmi szemle. — Tárca: Egy régi magyar nyomtatvány. Az kopaszágnak dicséreti. — Külfönelék.

6-ik szám.

O sancta simplicitas! *Bierbrunner Gusztáv.* — Az udvarhelyi collegium és a deficit. *Gönczi Lajos.* — Az áll. ig. tanács n. gyűléséből. *r. t.* — A sepsi köztörvényszék fellebbezése a n.-borosnyói papválasztás ügyében. — Vidéki élet: A marosi egyházmegyéből. A visitatio kérdéséről. *N. N.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: A csoda. Tíz éveskori emlékek. Irta: *André Theuriet.* Fordította: *Julia.* — Külfönelék.

7-ik szám.

Egy határozott jelszó. *Horváth István.* — Udvarhely és a reductio. *Szász Béla.* — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. *r. t.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: A csoda. Tíz éveskori emlékek. Irta:

André Theuriet. Fordította: *Julia.* — Egy lap a párisi commune történetéből. — Külfönelék.

8-ik szám.

A divortium kérdése Franciaországban. (Dr. *F—r L—s.*) — Vallási körtünetek. Egyháztörténelmi vázlat. *Izáhcal.* — Udvarhely és a reductio. *Szász Béla.* — A moldva-oláhországi missio köréből. *Láng Károly.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: A csoda. Tíz éveskori emlékek. Irta: *André Theuriet.* Fordította: *Julia.* — Külfönelék.

9-ik szám.

A házasság fölbonthatóságának kérdése az irodalomban, különös tekintettel a szinpadra. (*B—r.*) — Vallási körtünetek. Egyháztörténelmi vázlat. *Izáhcal.* — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — A kolozsvári ref. egyház 1880. febr. 15-iki képviselői közgyűléséből. Közli: *Herepei Gergely.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: A csoda. Tíz éveskori emlékek. Irta: *André Theuriet.* Fordította: *Julia.* — Külfönelék.

10-ik szám.

Iskolaügyünk és a zsinat. *Fejes István.* — Van-e ok az udvarhelyi reductiora. *Gönczi Lajos.* — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Vidéki élet: Az erdővidéki ev. ref. egyházmegyéből. *r. l.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. Tárca: A csoda. Tíz éveskori emlékek. Irta: *André Theuriet.* Fordította: *Julia.* — Külfönelék.

11-ik szám.

Iskolaügyünk és a zsinat. *Fejes István.* — Tue-la. — Van-e ok az udvarhelyi reductiora. *Gönczi Lajos.* — Az áll. ig. tanács n. üléséből. *r. t.* — Vidéki élet: A szabolcsi egyházmegyéből. Pár szó a visitatiohoz. *Botka Károly.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Tárca: Egy szép emlék 1848-ból. „Dobos János országgyűlési reform. lelkésznek utolsó egyházi beszéde, az 1848-ik évi országgyűlés alatt. Pozsonyban márczius 26-án“ — Külfönelék.

12-ik szám.

Sok a baj s mind szorgos. *Nagy Sándor.* — Van-e ok az udvarhelyi reductiora. *Gönczi Lajos.* — Vidéki élet: A szabolcsi egyházmegyéből. — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Tárca: A halál a műveletlen népeknél. — Et-nographiai vázlat, *Berghaus* nyomán. — *z—y.* — Külfönelék.

13-ik szám.

Husvét Sz—y. — Sok a baj s mind szorgos. *Nagy Sándor.* — Van-e ok az udvarhelyi reductiora. *Gönczi Lajos.* — A népiskolai egyházi-ének oktatásáról *Szentgyörgyi Lajos.* — Vidéki élet: A Rikán belüli communitás gyűlése. *Kisantal Sámuel.* — Külföld. — Tárca: A halál a műveletlen népeknél. — Ethnographiai vázlat, *Berghaus* nyomán — *z—y.* — Mutatvány Pécsi Simon bibliafordításából. Közli: *Koncz József.* — Külfönelék.

14-ik szám.

Sok a baj s mind szorgos. *Nagy Sándor.* — A közoktatásügyi miniszter javaslata a középiskolák ügyében. *V. Fejezet.* — Kimutatás az 1879-iki államsegély kiosztásáról. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, *Berghaus* nyomán. — *z—y.* — Nyilatkozatok. I. II. — Külfönelék.

15-ik szám.

Pro et contra. *Bierbrunner Gusztáv.* — Channing E. Vilmos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai moralisták. *Bardoux* nyomán. — *z—y.* — Ar-

ról a komédiáról. *Bartha Lajos*. — A közoktatásügyi miniszter t.-javaslata a középtanodák ügyében. V. Fejezet. — Kimutatás az 1879-iki államsegély kiosztásáról. — Az áll. ig. tanács n. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. — *z-y.* — Különfélék. — Szerkesztő postája.

16-ik szám.

Sürgős ügy. (?) — Channing E. Vilmos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai moralisták. — *z-y.* — Arról a komédiáról. *Bartha Lajos*. — A közoktatásügyi miniszter t.-javaslata a középtanodák ügyében. V. Fejezet. — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: Milton „Elvesztett paradicsomá”-ból. Ádám és Éva reggeli imája. Fordította: *Szász Károly*. — A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. — *z-y.* — Különfélék.

17-ik szám.

A „Mikó-tanoda” Cs. B. — Channing E. Vilmos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai moralisták. — *z-y.* Arról a komédiáról. *Bartha Lajos*. — Nevezetesebb egyének hitvallása. I. Beethoven. — Vidéki élet: A sepsi egyházmegyéből. Görög István tanár temetése. *Kisantal Sámuel*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Kir. törzényszéki ítélet a n.-enyedi Bethlen-főtanoda és Szabó Ferencz között fenforgó perben. *Biró Pál*. — Tárca: Szemelvények a vallásos költészet mezejéről. — A halál a műveletlen népeknél. Ethnographiai vázlat, Berghaus nyomán. — *z-y.* — Különfélék.

18-ik szám.

A magyarországi hely. hitv. ev. egyház főgondnokainak és superintendenseinek a képviselőházhoz intézett kérvénye a gymnasiumi és realiskolai törvényjavaslat tárgyában. — Channing E. Vilmos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai moralisták. — *z-y.* — Arról a komédiáról. *Bartha Lajos*. — A „Mikó-tanoda” elöljáróságának intézkedése a tanár-választás ügyében. *Zofóniás*. — Vidéki élet: A görgényi egyházmegyéből. *Téry*. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: Tanügyi állapotok Észak-Amerikában. (Mutatvány a föld és népeiből.) — Különfélék.

19-ik szám.

A székely-Mikó iskolánál történendő tanár-választás kérdéséhez. *Hegedüs István*. — Channing E. Vilmos születésnapja századik évfordulójának emlékére. Az amerikai moralisták. — *z-y.* — Arról a komédiáról. *Bartha Lajos*. — Az áll. ig. tanács n. üléséből. *r. t.* — Külföld. — Irodalom. — Tárca: Tanügyi állapotok Észak-Amerikában. (Mutatvány a Föld és népeiből.) — Különfélék.

20-ik szám.

Pünkösöd. — Pár szó még a visitatio kérdéséhez. *Demeter Sámuel*. — Az áll. ig. tanács r. üléseiből. *r. t.* — Vidéki élet: Az orbai ev. ref. egyházmegye véleménye az egyházmegyék új beosztásáról. — A sz.-szolnoki egyházmegyéből. *Botka Károly*. — Az orbai egyházmegyéből. *r. t.* — Külföld. — Irodalom. — Tárca: Ünnepi óda a budapesti m. kir. tudomány-egyetem újjáalakításának századik évfordulója alkalmára. Irta és előadta: *Szász Károly*. — Tárca: Tanügyi állapotok Észak-Amerikában. (Mutatvány a Föld és népeiből.) — Különfélék.

22-ik szám.

Közgyűlés előtt. (?) — Az áll. ig. tanács javaslata a tanár-választás tárgyában. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Vidéki élet: A marosi egyházmegyéből. *Ma-*

rosvidéki. — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Irodalom. — Hivatalos rész. — Tárca: Az amerikai közepoktatás statistikájához. — Különfélék.

22-ik szám.

Báró Kemény Gábor beszéde, melyet a főgondnok úr a május 24-iki közgyűlésen tartott. — Egyházkerületi közgyűlés. — A kanonika visitatio kérdéséhez. *Horváth István*. — Ig. tanácsi javaslat a központi kezelés alatt álló alapítványi tőkék elhelyezése és gyümölcsöztetése tárgyában. — Vidéki élet: A sz.-szolnoki egyházmegyéből. *Botka Károly*. — Külföld. — Irodalom. — Különfélék.

23-ik szám.

Püspöki jelentés, tartotta Nagy Péter május 24-én. — Egyházkerületi közgyűlés. Külföld. — Tárca: A keresztyén vallás a japániai itélőszéke előtt. — *z-y.* — Különfélék.

24-ik szám.

Separatum votum. *Szász Béla*. — Egyházkerületi közgyűlés. *r. t.* — Tanügyi jelentés az erd. ev. ref. egyházkerület 1878—79 évi tanügyi állapotáról. Összeállította: *Parádi Kálmán*. — Egyházi lapszemle. — Külföld. — Tárca: Kis leányom emlékére. *Tolnai Lajos*. — A keresztyén vallás a japániai itélőszéke előtt. — *z-y.* — Különfélék.

25-ik szám.

Előfizetési felhívás. — Separatum votum. *Szász Béla*. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló Sándor*. — Egyházi lapok szemléje. — Tanügyi jelentés az erd. ev. ref. egyházkerület 1878—79 évi tanügyi állapotáról. Összeállította: *Parádi Kálmán*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* Külföld. — Tárca: A keresztyén vallás a japániai itélőszéke előtt. — *z-y.* — Különfélék.

26-ik szám.

Előfizetési felhívás. — Szóvita. (*L-t*) — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Tanügyi jelentés az erd. ev. ref. egyházkerület 1878—79 évi tanügyi állapotáról. Összeállította: *Parádi Kálmán*. — Egyházi lapszemle. — Külföld. — Tárca: A harangozó. *Rajz*. Irta: *Tolnai Lajos*. — Különfélék.

27-ik szám.

Non possumus. I. *Bierbrunner Gusztáv*. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Tárca: Egy darab fa története. Rousssel Napoleon után. — *z-y.* — Különfélék.

28-ik szám.

Non possumus II. *Bierbrunner Gusztáv*. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Vidéki élet: A k.-kalotai egyházmegyéből. *Miklósi József*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Külföld. — Irodalom. — Tárca: Egy darab fa története. Rousssel Napoleon után. — *z-y.* — Különfélék.

29-ik szám.

A vitéz magyarok. (*L t.*) — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — A magyar ref. egyház egyetemes tanügyi bizottságának Budapesten 1880. július 1—9 napjain tartott ülése. — A közoktatási miniszter intézvénye. — Vidéki élet: A k.-kalotai egyházmegyéből. *Miklósi József*. — Egyházi lapok szemléje. — Különfélék.

30-ik szám.

Igazgatói zárbeszéd. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — A magyar ref. egyház egyetemes tanügyi bizottságának Budapesten 1880. július 1—9 napjain tartott ülése. — Vidéki élet: Orgona szen-

telési ünnepély. *Kisantal Sámuel*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapok szemléje. — Különfélék.

31-ik szám.

Jancsó Lajos igazgatói zárbeszéde. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Vidéki élet: A kolozs-kalotai egyházmegyéből. *Miklósi József*. — Egyházi lapszemle. — Irodalom. — Különfélék. — Körözvények.

32-ik szám.

Egy vitéz magyarnak. (*L-t.*) Egyház és színház. *Izáhcal*. — Az áll. ig. tanács n. gyűléséből. *r. t.* — Vidéki élet: A marosi egyházmegyéből. *Egy már nem ifjú marosi pap*. — Egyházi lapszemle. — Irodalom. — Tárcza: Egyháztörténelmi adatok Közli: *Szilágyi Sándor*. — Különfélék.

33-ik szám.

Egy vitéz magyarnak. (*L-t.*) Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Egyház és színház. *Izáhcal*. — Egyházi lapszemle. — Felhívás a kolozs-vári ev. ref. főtanoda iránt érdeklődőkhöz. — Különfélék. —

34-ik szám.

Az ev. ref. missio keleten. *Vándory Lajos*. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Három amerikai prédikátor. *Bierbrunner Gusztáv*. — A tanárképzés reformja. — Egyházi lapszemle. — Irodalom. — Tárcza: Egyháztörténelmi adatok. Közli: *Szilágyi Sándor*. — Különfélék. —

35-ik szám.

Egyetem. (*L-t.*) — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Három amerikai prédikátor. — *Bierbrunner Gusztáv*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Irodalom. — Iskolai értesítés. *Kiss Sándor*. — Különfélék.

36-ik szám.

A missio határai. *Láng Károly*. — Három amerikai prédikátor. *Bierbrunner Gusztáv*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Irodalom. — Tárcza: Egyháztörténelmi adatok. Közli: *Szilágyi Sándor*. — Különfélék.

37-ik szám.

Jancsó Lajos igazgató megnyitó beszéde. — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. *Baló S.* — Egyházi lapszemle. — Különfélék. —

38-ik szám.

Az utolsó konvent. — A keresztyén vallás, mint jellemképző eszköz. *Nagy Károly*. — Egyházi lapszemle. — Tárcza: Egyháztörténelmi adatok. Közli: *Szilágyi Sándor*. — Felhívás. — Különfélék.

39-ik szám.

Theologus ifjaink helyzete. *Egy végzett hittanhallgató*. — Az utolsó konvent. — Egyházi lapszemle. — Tárcza: A szép Harmath László. (Egy bérlő elbeszélése.) *Tolnai Lajos*. — Különfélék.

40-ik szám.

Bod Károly igazgató megnyitóbeszéde. — Az utolsó konvent. — Vidéki élet: Jótékony célú műkedvelői előadás. *Miklósi József*. — Egyházi lapszemle. — Tárcza: A szép Harmath László. (Egy bérlő elbeszélése.) *Tolnai Lajos*. — Különfélék.

41-ik szám.

A káplántartásról. *Dombi Lajos*. — Az utolsó konvent. — Az áll. ig. tanács n. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Tárcza: A szép Harmath László. (Egy bérlő elbeszélése.) *Tolnai Lajos*. — Különfélék. — Körözvények.

42-ik szám.

Aggály és vigasz. *Bierbrunner Gusztáv*. — Az utolsó konvent. — Vidéki élet: Az erdővidéki ev. ref. egyházmegyéből. *r. t.* — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Tárcza: A szép Harmath László. (Egy bérlő elbeszélése.) *Tolnai Lajos*. — Különfélék.

43-ik szám.

Révész Imre vetője. (*L-t.*) — Bersier Eugén. *Dúzs Sándor*. Vidéki élet: Az erdővidéki ev. ref. egyházmegyéből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Tárcza: A szép Harmath László. (Egy bérlő elbeszélése.) *Tolnai Lajos*. — Különfélék.

44-ik szám.

A mi a jövő dolga, de a jelenre tartozik. I. *Széchy Károly*. — Tarczy Lajos. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Előszó papi dolgozataimhoz. *Szász Károly*. — Tárcza: Kérdések és válaszok. *Hegedűs István*. — Különfélék. —

45-ik szám.

A mi a jövő dolga, de a jelenre tartozik. II. *Széchy Károly*. — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos n.-enyedi ref. tanár székefoglaló beszéde. — Egyházi lapszemle — Tudásról és figyelemben tartásról. — Irodalom. — Különfélék.

46-ik szám.

A mi a jövő dolga, de a jelenre tartozik. III. *Széchy Károly*. — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy L. Lapszemle. — Vidéki élet: A marosi egyházmegyéből. *Marosvidéki*. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Különfélék.

47-ik szám.

A mi a jövő dolga, de a jelenre tartozik. IV. *Széchy Károly*. — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos. — A néptanítók társadalmi állása Angolországban. *Felméri Lajos*. — Vidéki élet: A n.-szebeni egyházmegyéből. *J-ő*. — Egyházi lapszemle. — Különfélék.

48-ik szám.

Temetés sir nélkül. *Gönczi János*. Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos — Felvilágosító nyilatkozat. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Vidéki élet: A n.-sajói káptalanból. *Harimai*. — Egyházi lapszemle. — Különfélék.

49-ik szám.

Az 5 százalék. (*L-t.*) — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos. — Külföldi levelezés. — Vidéki élet: A küküllői egyházmegyéből. — Egyházi lapszemle. — Gönczi Jánosnak („Temetés sir nélkül” című cikkére.) *Sylvester Domokos*. — Különfélék.

50-ik szám.

Vallomásunk. *Bierbrunner Gusztáv*. — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos. — Az áll. ig. tanács üléséből. *r. t.* — Egyházi lapszemle. — Különfélék.

51-ik szám.

Népoktatásunk irányárót. (*-ch-r-*) — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos — Vidéki élet: A görgényi egyházmegyéből. *Gál Gábor*. — Egyházi lapszemle. Magyarország népiskolái. — Sylvester Domokosnak. (Feleletül a feleletre.) *Gönczi János*. — Felhívás a magyar ev. ref. egyház lelkeszei és gyülekezeteihez! *Körmendy Sándor*. — Különfélék.

52-ik szám.

Az a jászol-bölcső. *Széchy Károly*. — Karácsony. (*L-t.*) — A legnagyobb hatalom. *Gönczi János* — Az erkölcsi nevelés természetszerű útja. Nagy Lajos. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. *r. t.* — Lapszemle. — Tárcza: Hunyadi Ferencz Levele VIII. Kelemen pápához. Közli: *Szabó Károly*. — Különfélék.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadási szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Audaces fortuna juvat. Bierbrunner Gusztáv. — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — Traditio. (Tanulmány.) Lénárd József. — Az áll. ig. tanács n. gyűléséből. r. t. — Vidéki élet: A kolozskalota egyházmegyéből. A visitatio kérdéséhez. Mike Lajos. — Egyházi lapok szemléje — Irodalmi szemle. — Külföld. (Olaszország, Törökország). — Tárca: Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli Szilágyi Sándor. — Különfélék. — Körözvények. — Szerkesztő postája.

Az „Erdélyi prot. Közlöny“ előfizetési ára:

Egész évre	—	—	—	6 frt
Félévre	—	—	—	3 „
Negyedévre	—	—	—	1 „ 50 kr.

A szegényebb sorsu egyházközségek s lelkészek számára a kedvezményi árak továbbra is fenttartatnak, és pedig:

III. oszt. egyházaknak s lelkészeiknek:				IV. oszt. egyházaknak s lelkészeiknek:			
Egész évre	—	—	5 frt.	Egész évre	—	—	4 frt 60 kr.
Félévre	—	—	2 50 kr.	Félévre	—	—	2 30
Negyedévre	—	—	1 25	Negyedévre	—	—	1 15

 Egyszerre beküldött öt új előfizető után tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Kolozsvárt, 1880. január 1.

Az „Erdélyi protestans Közlöny“ kiadóhivatala.

Audaces fortuna juvat.

Ó-kér 1880 jan. 6.

Mult év tavaszán volt, hogy a pápa fulminans pásztori levelet bocsátott ki, melyben a jelenleg Olaszországban mindinkább szaporodó prot. iskolákra igen keserű gyanúsításokat és vádakot szór. Többek közt ezt mondja rólok: „A közjóléttel ellenkeznek. A lelkeket a keresztyén szellemtől elidegenítő tanítást nyújtanak. Az olasz állami törvények a róm. kath. egyházat megfosztották azon szabadságtól, hogy a protestansok jogbitorlását megtörje. Azt sem mellőzhetjük el hallgatással, hogy a szemtelenség annyira megy, miszerint szemeink előtt akatholikus iskolákat nyitnak, és pedig közvetlenül a vatikán, a róm. pápák ezen tiszteletreméltó székhelyének kapui előtt, és ezekben valóban megméltelyező tanokat hirdetnek és a tévhitű szellem, mely a tanokat előadja, nem irtózik azokat a gyöngédkoru ifjak és

leánykák szívébe csepegtetni. És e féktelenség még országos törvényen is alapszik. Egy nemzedék neveltetik fel, mely a keresztyén tanait nem is ismeri, a vallás gyakorlatát utálja és a szilárd erkölcsiség elveit nélkülözi. Csak arra akarunk figyelmeztetni, mily nagy bűn követetik el ez által a róm. pápa szabadsága és méltósága ellen, miután államaitól ugy is megfosztott. Valóban helyzetünk, mely az imént felemlített tények fájdalmas tapasztalatai által jelezve van, olyan, hogy látni vagyunk kénytelenek, mi-kép emeli szabadon iskoláit a tévirány nyilvános törvények oltalma alatt, a nélkül, hogy rendelkezésünkre állának hatatos eszközök annak elnémitására. Könnyen felfogható, mily gyalázat az, ha azon város, mely Jézus Krisztus helytartójának székhelye, az eretnekségtől büntetlenül megszenstség-telenítettik és épen ugy, mint a pogányság korában, a tév-tanok és secták buvó- és menhelyévé válik. Minden okok követelik, hogy e dicső városban, mely az apostoli fejedel-

mek és annyi sok keresztyén hősnek vére által megszenteltetett, mely az apostolok korától hite miatt tiszteletben tartatott, és melyből az élet, az igazság, a világosság és a jó példa, mint gyúpontról, kihatott az egész világra, Krisztus vallása, mint korlátlan uralkodó kormányozzon, mint a hitnek általános tanítója, a keresztyén erkölcsiség előhozója, szabadsággal birjon a hitetlenség befészkelődését meggátolni. Magok a hívők, kik a világ minden részeiből Rómába zarándokolnak, alapos joggal birnak megkövetelni, hogy fejök városában csak hitben való megerősítést, áhítatosságuk számára táplálékot és ragyogó, utánzásra méltó példákat találjanak. Következésképpen keserűen megsértve érzik magukat és panaszaik fakadnak, ha látják, hogy itten tévtanok, szabadon becsuszva, elterjednek.

Eltekintve attól, hogy mi biztos adatok és elvitázhatatlan tények alapján egészen más képet rajzolhatnánk a kath. Rómáról, egészen természetesen találjuk a szent atya keserű kifakadásait, annál inkább, mert reánk nézve igen örvendetesek azon haladások, melyeket a protestantismus egész Olaszországban és különösen Rómában tesz. Itt a prot. iskolák annyira szaporodnak, hogy XIII-ik Leo már kénytelen volt a vatikáni iskolák emelésére fordítani a péterfillér egy részét. Azonfelül nagyon szaporodnak Olaszországban a prot. templomok és imaházak. Rómában nem régen a 15-ik prot. imaházszenteltetett fel és most is templomépítés áll küszöbön. Minden nagyobb városban prot. egyletek keletkeznek. Veronában csinos templom épült. Palermóban, Majlandban, Nápolyban szintén templomépítésre készülnek. Mondhatni, hogy a prot. elvek bátorsággal nyomulnak elő Olaszországban és bátorságuk sikertől van koronázva.

De éppen ezen bátor előnyomulás és annak sikere az, mi a pápát szent haragra indítja. Állításunkat legjobban illusztrálja a következő kis esemény: Veronában egy régi róm. kath. templomot, mely eladás útján egy zsidó birtokába jutott volt és raktárnak lett használva, a Valdensek egyháza vette meg és azt ismét templommá alakította át. Azon, hogy a régi, ócska templomot zsidó vette meg és ez által raktárnak használtatott, a püspökök és az egész olasz clérus nem botránkoztak meg. De midőn tudomásukra jutott, hogy a Valdensek az épületet megvenni és ismét áhítatoskodási célokra berendezni akarják, siettek ezen adásvevést megakadályozni és nagyobb árt kínáltak a zsidónak. Azonban buzgóságuk a zsidó vonakodására és az állam jogérzetlen hajótörést szenvedett. Ez és azon körülmény, hogy a Valdensek, kiknek kiirtására a pápák oly rettentő keresztyén szeretetet fejtettek ki, elvalahára megérték azon időt, hogy magában Rómában templomépítési helyet, még pedig igen kedvező fekvésűt, majdnem a Vatikán tőszomszédságában, megvehettek, a pápát haragra lobbantotta.

Ugy látszik, hogy a pápa és vele együtt az egész róm. kath. egyház irtóznak azon tényről, mely szerint az emberek kath. országokban is, „az egy akol és egy pásztor“-ról szóló javaslatot már másképen értelmezik, mint Lainez, a jezsuita general, ki az ő pompás trienti beszédében — védvén a nagy pásztornak a nemesi-

tett juhászokra átruházott hivatását — az akolba valókat emigy jellemezte: „Juhok csak állatok, melyeknek nincsen eszök s így részt sem vehetnek az egyház kormányzásában.“ Tudjuk, hogy Lainez és a kath. clérus ily értetmezéssel a keresztyének autonómiája ellen küzdenek, melyről azt állítják, hogy vele a protestantusok az „egyház“-nak fogalmát surrogálták. De azt is tudjuk, hogy a róm. kath. egyház a pápával surrogálta Krisztust és ezen jogczim alatt azon országokat, hol korlátlan uralkodásra vergődött, szellemi rabbilincsekbe verte és az anyagiakban is tönkre tette. Azért ismét csak örömlenke szolgálhat, ha azt tapasztaljuk, hogy a protestantismus Spanyolországban is. ámbár nehéz küzdelmek között, folyton terjed.

De igaz, ne hirtelenkedjünk örömlenke, mert míg azt tapasztaljuk, hogy az eddigi kizárólagos kath. államokban a protestantismus bátran előnyomul és előnyomulása sikertől koronáztatik, addig azon megszegyenítő jelenetnek vagyunk tanúi, hogy a protestantismus azon országokban, hol már régóta erős gyökeret vert és virágzott, utolsó időben sajnos hanyatlásnak indul.

Amerikában a katolicismus nagy hódításokat tesz. Angliában tömeges áttérések történtek az anglikán egyházból a kath. egyházba, mert az anglikán püspökök maguk vágyódnak kath. szertartások után. Behozták már a fülbeagyónást, ünneplik a mindszentnapot és fáradoznak „missiók“ tartásán. Németországban meg dr. Kalthoffot, kit a berlini consistorium a lelkészi hivatalra szabadelvű theologiai iránya miatt alkalmatlannak talált, a „Protestanten Verein“ sem fogadta vissza kebelébe, ámbár előbbi elvtársa volt. Az „Österreichischer Protestant“ ezen eljárásra alkalmazza Nestroy eme szavait: „Ha már kidobnak valakit, az elég; mire való még gorombaságok is ezenfelül?“

A tényállás nagyon komoly. Egész higgadsággal mondhatni, hogy ily tünemények igen visszás helyzetre mutatnak. Kitérni a küzdelmek elől nem lehet. Önlétünk megóvása végett szembe kell nézni a mostoha viszonyokkal, tüzetesen kell megismerni a veszélynek okait s aztán gyógyszer után látni, s ha ezt megtaláltuk, egész elszántsággal alkalmazni. Tehetjük ezt annál biztosabban, mert itt is, mint mindenütt, a történelem legjobb vezérünk s útmutatónk.

Ha a múltba, a reformatio korába tekintünk, önként szemünkbe ötlék azon körülmény, hogy a reformatio legelső és leggyorsabb hódításait a kath. főpapok székhelyeinek környékein tette. A nép, a reformatori tanok által önálló gondolkodásra ébresztetvén, egész erejét megfeszítette, hogy magáról a hierarchia bilincseit lerázza. A katolicismus szellemi rabszolgaságként gyűlölte, a protestantismusban a szellemi szabadság fel lett ismerve; a választás a kettő között nem lehetett kétes. Ugyanezen tüneményt látjuk jelenleg Olaszországban és Spanyolországban, azon különbséggel, hogy a protestantismus lassabban hódít, mert a katolicismus ma más szerkezetű, mint a reformatio korában volt.

És ha visszapillantunk a protestantismus múltjára és azt kérdezzük magunktól, mi az oka, hogy hajdan erősek és hódítók valánk s az idő folytában elgyengültünk és a

katholicismus elől hátrálni kénytelenek vagyunk? Legyen őszinte a válasz: Elvesztettük a protestans bátorságot és a katolikusokkal fegyvert cseréltünk. Vagy jutott volna prot. theologusnak eszébe a reformatio korában, fülbegyónás, a mindszentnapnak megünnepelése vagy akármi más kath. szertartás után vágyódni és sohajtozni? Világért sem! Vagy keresett volna prot. pap hajdanában a reactió szolgálatában állást, kenyeret és dicsőséget? Nem; ezerszer inkább ment volna a gálya rabszolgaságába. És ma? Minden terjedelmesebb fejtegetés nélkül, csak a német udvari theológiára mutatunk s azt tesszük hozzá, hogy az ma katolikusabb, mint a katholicismus maga. Egyedüli iránytűje a dogmatikai betűragás s legkedvesebb foglalatossága az lenne, ha mindenkit, ki erre vagy arra a dogmabetére nem esküszik, máglyára tenni. A legnagyobb baj pedig az, hogy eme consistorialis szellemű prot. theologusok távolról sem rendelkeznek azon diplomatiái ügyességgel és rugékonysággal, melyek oly kitűnő tulajdonai a katolikus elérésnek.

Valóban felfordult világnak tűnik fel, ha látjuk, hogy a kath. egyház, ezen ősrégi erős vára a politikai reactionak, mely egyedül az „absolut“ tekintély és csalhatatlanság egyháza lehet, az ő tágkörű politikai ismeretével, e földi világtól már régóta mesterileg betanulta az alakoskodást, melynél fogva, ha úgy kívánatik, magát az emberiségnek a nép és szabadság szeretetének csillogó ruhájában és hízog arczatával mutatja be és így magát minden lehető vész ellen óvja, holott a prot. orthodoxia oly leplezetlenül óhajtja az egyházi és politikai reactiot, megfelejtkezvén, hogy a kath. tapasztalt pap tudja, miszerint egy óriási világhistoriai illusio szolgálatában áll, a protestantismus ellenében a lelkiismereti szabadság, a szabad vizsgálódás és a tudományos haladás zászlóvivőjéül van hivatva.

Nem csoda, ha a támadó vészkor bátorságunk elhanyagolják, mert az csak akkor állja meg szilárdul helyét, ha prot. vallásos elveinkből folyó, természetes alapokra van fektetve. Igen, de ha a valódi prot. elveknek hódolunk, nem tesszük ki magunkat azon, tán még valószínűbb, veszedelemnek, hogy a gyorsan haladó tudomány minket végképen elsöpörjen az élet közdteréről? Nem! Azért nem, mert a józan protestantismus a valódi tudománnyal soha sem jöhet összeütközésbe, hanem azzal őszintén egyesülve mindenkor világhódító hatalmat képez. Maradjunk tehát — vagy hűyesebben — legyünk mindennek előtt valódi protestansok s ne szítsunk kath. vágyakat kebleinkben s aztán egész bátorsággal törekedjünk előre, szemünk előtt tartván, hogy „audaces fortuna juvat.“

Bierbrunner Gusztáv.

Egyházi viszonyok Németországban.

A „Contemporary Review“ nyomán.

(Folytatás.)

Egyetemnek Németországban csak oly intézeteket neveznek, melyek legalább négy karral bírnak, hittanival, jo-

gival, orvosival és bölcsészettel. Ily intézete Németországnak husz van. Három, a bonni, boroszlói és tübingai katolikus és protestans hittani karral egyaránt rendelkezik; 14-nek csak csak protestans s háromnak, Freiburgnak, Münchennek, Würzburgnak, csak katolikus theologiai kara van. Van ezenkívül két akadémia, a braunsbergi és münsteri, melyek egy katolikus hittani s egy bölcsészeti karból állanak. Továbbá az állam tart fenn 17 protestans és 8 katolikus theologiai facultást. Ezekben tanul 150 protestans és 60 katolikus tanuló. A többi karok közt egy sincs hátrahagyott katolikus jellegű, míg nem egy protestans egyetem van. A katolikus tanulók száma az összes jogi karokban úgy aránylik a protestansokéhoz, mint 1 az 5-höz; az orvosi karokban, mint 1 a 9-hez, a bölcsészetiekben, mint 1 az 5-höz. Rendkívülinek kell a német egyetemek befolyását tartanunk, ha meggondoljuk, hogy bármely rendű állami tisztviselőnek, ha csak tisztán technikai szakmákra nincs, mint például az építészet, gazdaszat, erdőkezelés, ott kell befejeznie tanulmányait. Ugyanezt megkívánják az orvosoktól, felsőbb iskolai tanároktól, sőt egyáltalában, mindenkitől, ki jó nevelésre igényt tart. Hiszen a tr. dományos műveket is, csaknem kivétel nélkül egyetemi tanárok írják. A mi egyébként az egyetemeknek az egyházi életre gyakorolt befolyását illeti, arról nincs mit mondanunk. A vallás csak külön tudomány-ág, akadémiai praxis. Van ugyan minden egyetemen egy vagy több prédikátor, de sem tanár, sem tanuló nincs kötelezve, hogy jelen legyen a beszolgáláson s ugyszólván csak ürügyül szolgál arra, hogy a szolgálattelvő tanár vagy pap nagyobb fizetést huzzon.

Szóval a vallási elem a német egyetemeken tisztán magánügy. Mindamellett 1850 óta az egyház kísérleteket kockáztatva, hogy megvesse lábát az egyetemeken, főleg a jezsuiták mesterkedéseinek köszönhető, hogy ezidőtől fogva azon egyetemeken, melyeken a többség katolikus tanulókból állott, kisebb-nagyobb szövetkezetek jöttek létre, „Katolikus egyletek“, neve alatt, oly czéllal, hogy az ultramontanismus ügyét előmozdítsák. Igaz hogy e társulások, valahol csak egyenes jezsuita színt árultak el, be lőnek tiltva azon törvény erejénél fogva, mely a jezsuitákat kizárja a német birodalom határaiból; de e rendszabályoknak csak formai sikerük volt, Minden intézkedés dacára sem szűntek meg a katolikus egyesületek papság eszközei lenni s korlátlan befolyást gyakorolni, a tanuló ifjuság szellem fejlődésére. Kisebb mértékben fordul elő ez eset a protestans tanulók közt, bár azok is megoszlanak nem egyszer a hittani irányzatra nézve. Hanem nem is körülményben keresendő az egyetemeknek a vallási életre gyakorolt befolyása. Fontosabb ennél az a tény, hogy az egyetemi vallás-oktatás teljesen szabad és ellenőrizetlen. Ritkán van példa rá, hogy egy tanár számadásra vonassék taníránya miatt s megfosztassék hivatalától. Protestans részről a rostocki Baumgarten-féle ügyet kivéve, alig is fordult erre eset elő; ellenben katolikusok közt többször.

Minden tanuló szabadon választhatja meg tanárait; or-

vosnövéndékek, tanárjelöltek s minden oly tanuló, kinek vizsgát kell letennie, a nagyobb részt egyetemi tanárokból alakult vizsgáló bizottság előtt, maga jelöli ki minden szakban leendő vizsgálóját. Ha ellenben valahol a vizsgáló tanár személyében több évre terjedőleg, történik megállapodás, úgy a tanulónak jogában áll az állam bármely más egyeteméhez fordulni, hol szabad választását gyakorolhatja. A jogi karnál a vizsgálás tiszte sorra jár a tanárok közt.

Tudvalevő, hogy a német egyetemeken minden vallási, bölcselmi és politikai nézet képviselve van. A hallgatók nem állanak felügyelet alatt, csak egyesületeiket ellenőrzi az egyetemi hatóság, a fegyelem fenntarthatása céljából. Így tehát a német egyetemi élet felettébb alkalmas a jellem független képzésére. De csak a protestans egyéneknél; mert a katolikusok úgy az egyetem helye, mint a leczkék és tanárok megválasztásában, számtalanszor engedik magokat klerikális befolyások által vezetetni. Érettségi bizonyítvány (Abiturienten-Zeugnis) levén az elengedhetlen föltétel az egyetemre leendő belépésre, ebből következik, hogy ez utóbbi helyen sem változik az népességi arány, melyet a gymnasiumokban észleltünk. Azaz: egyetemi tanfolyamot végzett minden száz egyénre esik 68 protestans, 21 katolikus, 9 zsidó. Már most 1-ször: a katolikus népesség inkább áll egyházas befolyások alatt, mint a protestans; 2-ször: egy művelt katolikus világi személy, ha jó lábon áll a papsággal, nagyobb hatást tud gyakorolni a katolikusokra, mint egy hasonló állású s értelmiségű protestans saját hitfelekezetére; 3-ször: ha egy katolikus nem áll jó viszonyban a papokkal, úgy nincs befolyása oly helyeken, hol a népesség nagyrészt vagy egészen katolikus; és 4-szer: oly katolikus, ki nem áll kegyben az ultramontanoknál, csak ott gyakorolhat politikai befolyást, hol a népesség részben legalább protestans. Önként folynak e tételek helyességéből a következők. A német birodalmi gyűlésnek 397 tagja van. E szerint s minthogy a katolikusok népessége úgy aránylik a protestansokéhoz, mint 30 a 62-höz, tehát a birodalmi gyűlés tagjai közt is 143 katolikus kellene hogy legyen. Azonban az 1878 júliusi választások ily arányt mutatnak: 137 katolikus, 246 protestans, 4 zsidó, 10 felekezetenküli (protestans). A katolikusok közt van 12 lengyel s 10 elzászi, kiknél az ultramontanismus döntötte el a szavazást. 11 katolikus protestans választókerületek küldöttek fel, s ezek közül három azon körülménynek köszönheti megválasztását, hogy az illető kerületekben terjedelmes birtokokkal bír. Ha a lengyeleket, elzásziakat és az utóbb említett 11-et levonjuk a képviselők számából, marad 104 katolikus tag. Ebből 93 az ultramontán párthoz tartozik, 11-et pedig protestans, vagy legalább nem ultramontán népesség választott be. Tény tehát, hogy egészen katolikus kerületek csak ultramontánt választanak, azaz, más szavakkal, ezekben a hit dönti el a szavazást. Még világosabban kitűnik ez a centrum említett 93 tagjának elemzéséből. Ugyanis úgy találjuk, hogy ezek közt 23 egyházi személy, 30 pedig volt katona és birtokos stb.; ellenben a többi tagok közt csak egy van

egyházi személy. Végül a centrum több tagja teljesen ismeretlen egyéniség, állás és befolyás nélkül, kiknek megválasztását igazán csak a papok eszközölték.

1848 óta az ultramontanok tervbe vették egy egyházi vezetés alatt álló katolikus egyetem alapítását. 1862-ben formális határozat hozott ez ügyben a „katolikus nagy gyűlésen“ s megkísérették beszerezni a szükséges eszközöket. Nyolcz év alatt azonban nem gyűlt be több 100,000 márkánál s igen valószínű, hogy a német kormány sem fog soha elismerni ily egyetemet, mely nem nyújthatna kellő biztosítékot sem a tudományos oktatás, sem az erkölcsi fegyelem tekintetében. És itt kitér Schulte az iskolák felekezeti jellegének bírálatára. Németországon csak 1872-től keltezhető az iskolák községi alapon való rendezése. Ekkor hatalmazta fel az állam a községeket részint új iskolák felállítására, részint a meglévő felekezeteknek kiközösítésére. Több helyt azonban, hol az átalakítás megtörtént, tiltakozó hangok emelkedtek úgy protestans, mint katolikus részről. A katolikusok egyházuk isteni jogára, a protestansok pedig a multban történt rendeleti intézkedésekre hivatkoztak kiváltságaik megóvása végett. Schulte egyik felől sem tartja indokoltnak az ellenállást. Az ultramontanok „isteni joga“ szerinte nem praedjudicálhat egy oly intézménynek, a mely a maga jelenlegi formájában, tisztán az állami törvényhozás műve. Másfelől, ha a protestansok elismerik, hogy az államtól nyerék az iskolákkal szemben igényelt jogaikat, nem vonhatják kétségbe annak azon szabadságát sem, hogy a körülmények változtával másképp intézkedjék. Elvben úgy is elismerték az állam tekintélyét iskolaügyekben, a kérdés itt már csak az eszközök célravezetése körül forog. Nem hallgathatjuk el azon észrevételünket, hogy Schulte okoskodása csupán a dolog közjogi oldalára irányul s ennyiben félszeg, ellenben oly esetekben, midőn a községi előljáróság katolikus érzülete veszályossá teheti a protestans iskolákra nézve felekezeti állásuk feladatát, nem tud orvoslást ajánlani a protestans érdekek megvédésére. Egyébiránt az elemi iskolák nagyobb részét a községek tartják fenn, az állam csak pótszegélylyel járul a költségekhez, bár ezek is nagy összegekre mennek. Poroszországban például az elemi oktatás költségelőirányzata az 1879 ápr. 1-jétől 1880 márczius 31-dikéig terjedő évre ordináriákban 19 millió márkát tesz ki. A mi a felekezeti iskolákat illeti, ezek fenntartásának terhe a község megfelelő felekezeti lakosságára esik, ha csak a polgári hatóságok magokra nem vállalják. Gyakran megesis különben, hogy a hol a teherviselők képtelenek hordozni a költségeket, felajánlják iskoláikat a községi tanácsnak. Nem lehet csodálkozni ezen, ha figyelembe vesszük, hogy a nevelésügyi kiadások néhol oly nagyok, hogy háromszorosát teszik a kormány által megszavazott összegnek.

Még a reáltanodák azok, melyeket nagy részben a községek tartanak fenn, mindazonáltal a kormány hozzájárultával. A gymnasiumok csaknem kivétel nélkül államiak; néhol alapítványi úton tartatnak fenn, de az állam csak azoknak vesz részt terheiben, melyek nem felekezeti jelle-

güek. Ugy a gymnasiumok, mint a reáltanodák a porosz költségvetésben, a folyó évben, öt millió márka erejéig szerepelnek.

Jegyezzük meg a felekezeti iskolák befolyásának pontos megítélhetése szempontjából a következőket. A német protestans papság általában egyetemeken nyeri kiképzését, hol más karbeli és felekezetű ifjakkal is közvetlenül érintkezhetik, s így rendszerint általánosabb, több oldalú miveltségre tesz szert. Ellenben a katolikus papok, alig egy pár kivétellel, a püspöki igazgatás alatt álló tizenegyetem katolikus akadémián végzik tanulmányaikat, hol nem közlekedhetnek protestans egyénekkel, sőt ha egyetemen járnak is, annyira elszigetelik magokat, hogy különféle tanulóegyleteket alakítanak, melyekbe kizárólag katolikusokat vesznek be. E merev magatartás az életbe és nyilvánosságra is kihat. Berlinben, Kölnben, Münchenben, Májnczban, Frankfurtban stb. határozott színű katolikus körök vannak, sőt mint a fennebb közlött választási statistika mutatja, egész Németország társadalmá felett vallási pártok uralkodnak. Kisebb városokban még a családi és baráti összeköttetéseket is ezek határozzák meg s csak a vallásbeli közöny s anyagi érdekek ellensúlyozzák e ferde nézeteket. Tagadhatatlan, mondja Schulte, hogy a felekezeti iskolák nagyban szítják az előítéleteket s élessé teszik a társadalmi szakadást. Ez okból helyesli a felekezeti rendszer behozatalát, oly helységek iskoláiban, melyekben a népesség vegyes. (Folytatása következik.)

T r a d i t i o .

(Tanulmány.)

II.

Miután a gnostikusok elleni küzdelem hevében a hagyományt, mint mentő eszközt, oly annyira előtérbe tolták a keresztyénség harcosai, azt oly kincsnek találták, mit nem kell azonnal a használat után félre tenni, hanem féltve őrizni; fényét, mint fémét, használat által művelni, szóval: a hagyomány azután a keresztyén pártok egymás-elleni vitáiban is az érvek, titkok tárháza, a vitázó fegyverek leghasználtabbja maradt. Ez volt fegyver azon küzdelmes időben, midőn még külső támadások ellen, mint egy közös eszme képviselője, állott szembe az egész keresztyénség, ez volt akkora „történelmileg átszállott keresztyén tudat“. Ebből nőnek ki amaz összetartó hit-tételek — később apostoli symbolumok — hitszabályzatok, melyek az összes keresztyén vallásos igazság mérlegeivé, a hit élet gyújtópontjaivá lettek. És ezek közül néhány oly fontos, oly kifejezésdús volt, mint p. o. a maig használt „hiszek egy“, hogy ezeknek alapján szerveződött a ker. közösségek legnagyobb része a nagy, vagy katolikus egyházzá. Azonban idővel ezen s ehhez hasonló történelmileg igazolt hitszabályzathoz ragadtak az egyháznak megszámlálhatlan szokásai s vallásos cselekvényeket formulázó rendelvényei s miután később ezeket is kisebb-nagyobb mértékben egyenrangúvá akarták tenni az apostoli symbolummal, s a szentirással;

így devalválódott a ker. vallás egy mesterkéltebb definitiók és papi eszmeszüleményekből álló hittanhalma zzzá, melyben minden inkább megvolt, mint Krisztus szelleme, a ma élő ige. Ez okból látjuk, hogy midőn az egyház ezeknek alapján oly hitcikkeket kezdett alkotni, melyek a szent-könyvben megfelelő kifejezést nem nyertek, egyes egyházi atyák a hagyomány túlhajtóival szemben az írásra hivatkoznak, s annak elégséges voltát hangsúlyozzák, különösen miután Origenes, utána Hieronimus és Augustinus a szentírás kedvelését s az abban való komoly vizsgálódást fölbresztették. Így p. o. Augustinus azt mondja — miután hagyomány pártoló elleneitől fel volt hívva rá: — „Az a mia szent könyvben világosan ki van fejezve, magában foglalja a hitre és erkölcsi életre vonatkozó minden szabályokat; a hit habozni fog, mihelyt a szent könyv tekintélye megिंगott“. Eusebius így kiált ellenfeleihez: „Oh vajha meglegednénk egyedül a szentirással, és a harcznak vége szakadna!“ Továbbá Athanasius maga, ki a hagyományokra is sokat adott, még is látva a hagyomány és a hitcikk faragási túlzást az egész egyházban elharapozni, kimondja: „a szent és istenes írások elégségesek az igazságot felderíteni.“

Mindemellett csaknem ezred éven át volt a hagyomány a szentirással egyensúlyban, sőt mivel a hitcikkeknél, vallásos gyakorlatoknak forrása s megtámadás esetén védője az egyházi rend kezében a hagyomány volt, azt lehet mondani, hogy tényleg az írás fölött állott, legfennebb ezen kényelmes megkülönböztetéssel választva el egymástól: „írásbeli és szóbeli hagyomány“. Csak egyes, de alapokban fontos, felszólalásokat s vallásos nyugtalanságokat látunk a középkorban, melyek a hagyományok mérgezett levegőjéből kiszabadítani akarják az egyházat és vallást. Így Abälard, a híres scholastikus, gyakran hangoztatja intó szövegét: „hogy a hagyomány épségét tartózkodással és meggondolva kell elfogadni.“ A valdensisek legkiáltóbb kívánsága avagy nem az volt-e eleitől, hogy: „félre az emberi koholmányok hagyományos szövevényével a vallás tiszta és világos igazságaitól, egyedül a szentírás legyen a vezérlő fáklya, a hit és erkölcs mézejéna „biblia legyen népkönyvvé!“

Vége a dörgő szó elhangzott Luther ajkán, mint hajdan Mózesén (V. Moz. 4. 2.), mely felrázta a népek millióit a középkori mesterségesen készített vallásos álom és zsibbadás lidérc nyomása alól: „Én minden egyházi atya mondatainak, angyalok, ördögök, művészet és beszédnek fölibe helyezem a szentirást. Ezen állok, erre támaszkodom, ezzel kevélykedem és azt mondom: Istennek ígéje előtttem mindennekfölött való, isteni felség áll mellettem.“ És ezzel ki volt mondva a reformatio jel-szava: a biblia mindennekfelett és ennek alapján visszavezetendő az attól elpártolt egyház a valódi keresztyénségre. Kezébe volt adva a „reformatio in capite

et in membris“-t kiáltó népnek a legjobb fegyver — az Istennek a szentírásban kijelentett szava, mely által egyedül lehetett az Ő „helytartója“ által az Ő nevében költött s elferdített igéjét eredeti tisztaságába és méltóságára visszahelyezni. Luther azonban még megalkuszik némileg, a mennyiben mindazt, a mi a szentírással ellentétben nincs, megtartandónak itéli az egyház történeti fejlődésében. Miből kifolyólag az ágostai vallástételben így nyert kifejezést: „az evangéliummal ellenkező emberi hagyományok mellőzendők, de azok, melyek az egyházi rendtartásra vonatkoznak, megtartandók.“

Zwingli és Kálvin máj inkább felismerték a hagyományok feltétlen mellőzésének szükségét, midőn a szentíráson nyugvó ősi **keresztyénséghez való** feltétlen viszszatérést sürgették, még pedig mindannak eltörlésével, mi a szent könyvből nem igazolható.

Ily határozott fellépés, ily félreértést ismerni nem akaró kifejezése a nagy reformatoroknak, arra kényszeríté a katolikus egyházi rendet, hogy ő is, tisztán kifejtve álláspontját és nézetét e tárgyban, annak visszavonhatlan kifejezést adjon. Ily kifejezést adott a trienti zsinat negyedik ülésében: „a traditio, mint a Krisztus szájából, vagy az apostoloktól, a szentlélek vezetése alatt kiindult és mintegy kézről-kézre adva a szakadatlan öröklés által a jelenkorra átszállott hagyomány, a hit és erkölcs dolgában a szentírással egyenlő rangu.“

És itt oly válaszfal emelkedik a protestans és katolikus egyház között, mi csak e végzetes végzés feladásával vagy nagy vallási rázkodással dönthető le. Mi már csak megmaradunk azon általános protestans nézet mellett, mit helyesnek és igaznak tartunk, miszerint: a traditiot tekintetbe vesszük, mint történelmi hagyományt, de biztosságát mi itéljük meg a fenntartási közeg és a tartalom minősége szerint; így tehát azon traditio, mely évszázadokon keresztül csupa szájról-szájra adás által tartatott fenn, előttünk csupa mondává törpül. Míg valamely állítás csak az emberek emlékezetében szájról-szájra száll át egyik nemzedékről a másikra, felületesen és változó alakban marad fenn. Sőt bátran mondhatjuk, hogy a legrégebb hagyományok nem is viselik magukon az igazság kinyomatát. S míg mi protestansok a történelmi kritikát fölszabadítjuk, sőt utaljuk arra, hogy a hagyomány tömkelegében, hol annyi idegen s oly kevés valódi, oly sok ellentmondás és az egyházban lassanként kifejlett szokás keveredett össze, keresse és rostálja ki azt, mi értékes, s vesse el, mi lom; addig a katolikus egyház oda teszi — bár némileg a kritika jogosultságát látszik ezzel elismerni—hogy „csak ez a kritika szerény és józan legyen, s ne hozzon semmit napvilágra, a mi az egyházi atyák általános nézetével, az egyház ihletével s a zsinatok és pápák határozataival ellenkezik“; azaz lásd a trienti zsinat

negyedik ülésének fennebb idézett határozatát s aztán elindulhatsz kritizálni egy zsák anathemával, mint útra-valóval.

Azt állítja továbbá a katolikus traditio-tan, miszerint a „hitczikkek és szent tételek bizonyos összege Krisztustól és az apostoloktól utódaiknak szájról-szájra, kézről-kézre adva, az egyház csalhatatlanságának örökösége mellett szállott át a jelen, s fog átszállani a jövőkorra; az ilyen szájhagyományt lehet a szent könyv mellé helyezni, mint biztos és csalhatatlan ígét.“ Azonban azt nem lehet kimutatni, sőt ellenkezik Jézus egész működésével, hogy ő a kijelentett tanok és életszabályok bizonyos összegét, melyek az evangéliumokban szándékosan nincsenek feljegyezve, határozott örökség szerint engedte volna át az egyháznak változatlan megőrzés végett, hogy azokból a szükséghez képest alkossa meg a maga hittörvényeit.

Egyetlen egy traditio van, melyet mi protestansok is mint tartalma és értelménél fogva a szentírással megegyezőt, úgy mint apostoli hagyományt elfogadtunk és ez: az apostoli symbolum, e classicus rövidséggel gazdag tartalmu hitvallás. Ez, általános vélemény szerint, a szentírás mellett képződött, sőt hamarabb mint az; Augustinus azonban azt is úgy tekinté, mint a mely épen a szent könyvből állítottatott össze.

A traditionalis katolikus felfogás fennebbi s a következő kifejezésével szemben: „a katolikus egyházra szállott az apostoloktól egy és más, a mit a szent könyv vagy egyáltalában nem tanít, vagy legföllebb csak utal reá“; továbbá: „a traditio nem csak a korábbi idők eredményeinek közvetítője, hanem egyszersmind az új életnek örök üde forrása, valami olyan, mi teremtő erővel bír“; végszavunk az: hogy a szentkönyv mellett a hagyomány sem szükségesnek nem látszott, sem Jézus és az apostolok szavaiból arra következtetni vagy épen rámutatni nem lehet. A minthogy nem is tud felmutatni a katolikus egyház traditio-tárházából egyet is olyant, minek a keresztyénség megalakulásában s elterjedésében, a hit-erköcsi ker. életben az írásokat felülmuló hatása lett volna, sem azt, hogy a vallásos élet fenntartásában a szentírás mellett valamelyik hagyomány kipótolhatlan hézagot töltött volna be. Mert az írásokban mindaz megvan, mi a keresztyénnek vallásos életére tartozik, a szentírás amaz „új életnek örök üde forrása, valami olyan, mi teremtő erővel bír“ és birni fog, a mint azt az emberiség életében bebizonyította és **nem a hagyomány.**

Végezzük Pál e szavaival: (Gal. 1. 6—9) „Csodálkozom rajta, hogy ti ily hamar elhagyván azt, a ki titeket hívott vala a Krisztus kegyelmére másevangéliumra hajlottatok. Holott nincsen más evangélium: de némelyek titeket megháborítanak és a Krisztus evangéliumát el akarják fordítani. De ha szinte mi is, vagy a meny-

nyei angyal hirdetni nektek valamit, azon kívül, amelyet nektek hirdettünk, legyen átok.

L. J.

Az áll. ig. tanács n. üléséből.

Kolozsvár, 1880. jan. 4-én

Eőt. Nagy Péter, püspök, elnöklete alatt jelen voltak: br. Bánffy Albert, főgondnok, br. Bánffy Dániel, Incze Mihály, dr. Jenei Victor, Szász Béla, ig. tanácsosok; Parádi Kálmán, tanügyi előadó, pénztárnok, számvéví és titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügyek bejelentése s tudásúl vétele után

A n.-enyedi főtanoda fölterjeszti a közte és a jog- és jószágigazgató közt létre jött szerződést, megerősítés végett. Csekély módosítással helybenhagyatik.

A gy.-fehérvári egyházmegye h. esperese fölterjeszti néhai Elekes György, esperes özvegye által az esperesi kezelés alatt állott összegek fedezésére tett ajánlatot. Az ajánlat általánosságban elfogadtatik s annak értelmében törvényszerű biztosítás iránt a szükséges lépések megtételnek.

Elnök indítványára, bizottság küldetik ki az esperesek kezelése alatt álló közpénzek rendszeresebb kezelése s ellenőrzése tárgyában javaslatételre. A bizottság tagjai: a püspök, mint elnök, Incze Mihály, Benkó János, Szász Béla ig. tanácsosok; br. Bánffy Albert, főgondnok, indítványára ugyanazon bizottság megbizatik a canonica visitatio hiányainak okairól s azoknak elenyésztéséről javaslatételre.

A sz.-udvarhelyi főtanoda bevételeinek s kiadásainak egyensúlyba hozására javaslatétel végett kiküldött bizottság munkálatát beadván, a tett javaslatok elfogadtatnak s azok értelmében az 1880-ik évi költségvetés elkészítésére számvéví utasittatik *)

Ellátott még egy pár jelelentéktelenebb ügydarab.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

A kolozskalotai egyházmegyéből.

A visitatio kérdéséhez.

Zsobok 1880 jan. 6.

Az „Erdélyi prot. Küzlöny“ 1879. évi 50-dik számában Szász Béla a canonica visitatio büneinek lajstromát ezen kérdéssel végzi be: „Eltöröljük tehát ezt az egész komédiát, mely minden haszon nélkül egy csomó költségébe kerül az egyház községeknél? vagy új közgeket teremtsünk, s kimondjuk evel, hogy egyházmegyéink nem tudják feladataikat megoldani? De hát ezeket az újjan teremendő közgeket miből díjazzuk?“

A nélkül, hogy a visitatiók felsorolt sikertelen, sőt sok részben káros eredményű eljárásait mentegetni próbálnám, nyíltan s teljes meggyőződéssel kimondom, hogy én a visitatiót továbbra is fentartandónak óhajtom, mert azt szükségesnek, mellőzhetetlennek s kezdetben úgy, mint ma, az egyes egyházak javára célzó intézménynek

*) E fontos ügyre lapunk külön cikkben fog reflectálni. Szerk.

találom, és csak is bizonyos, az idő kívánalmainak megfelelő, munka-felosztást látnék szükségesnek behozni eljárásában.

Továbbra is fentartandónak találom azért, mert mulhatatlanul szükséges, épen az egyházak érdekében, megbízható szemtanuk által meggyőződést szerezni az egyházak vallásos életéről, az isteni-tisztelet gyakorlásáról, az erkölcsös élet mibenlétéről, hogy fordulnak-e elő botránys esetek? A pap, tanító és a nép között nem merülnek-e fel oly surlódások, melyek a vallásos élet hátrányára lehetnének? Rendszerben vannak-e az anya- és jegyzőkönyvek? Meg vannak-e az egyházi ingóságok, a kellő rend az iskolában, tisztaság a templomban és környezetén? Az egyházi épületek jó karban vannak-e? A temető be van-e kerítve? stb. stb. Mindezekre felügyelni s a látottakról felsőbb helyre jelentést tenni, a visitatio kötelessége.

E kötelességek lelkiismeretes teljesítésére én a visitatiót jövőre is fentartandónak véleményezem.

Eltérnék azonban az eddigi gyakorlattól abban, hogy:

a) a visitatiót csak egyszer tartanám meg két évben, illetőleg évenként az egyházmegyének csak felerészét vizsgálnám meg, a mi által azon — igen is óhajtott — cél lenne elérve, hogy évenként kevesebb levén a v. bizottság munkája, a l a p o s a b b a n teljesíthetné kötelességét;

b) hogy csak két tagra bizván a visitatiót, az esperesre és az egyházmegye közgyűlése által évenként választandó pap, vagy világi képviselőre.

A mint látható, én a vizsgáló bizottság keze, felügyelete atól merőben kivenném az egyházi pénzek kezelését s az azokra való felügyeletet, még pedig két okból:

a) mert mondjuk ki azt, a mit Szász Béla is kimondott s a mit az évek hosszú sora is bizonyít, hogy hivatali állásunknál fogva nem a mi kezünkbe való az egyházi pénzek kezelése;

b) mert bajnak látom én azt, hogy azt az egyházz vizsgáló bizottságot, a mely az anyaszentegyház ügyében fáradozik, úgy várják az egyházak, „mint a szegediek az árvizet“, s hogy távozásokon csak azért keseregnek, mert kiürítvén az egyház ládját, minden pénzüket magukkal viszik. Mert azt ugyan senki el nem hitetheti velők, hogy azt a 15—20 frtot, melyet a curator sok fejkargatás és alkudozás után számlál ki az ekklezsia láájából a director keze közé, nem a visitatio rakja zsebre. Hogy pedig az ily gondolkozásmód nem szolgál a visitatio előnyére, ahhoz nem kell magyarázat.

A pénzkezelésre nézve véleményem a következő:

Válasszon az egyházmegye a központon egy ügyvédet, a kihez a számadó gondnokok minden febr. hó 1-ső napjára számadásait, kötvényeiket, vevény mellett, beküldjék. Ezen ügyvéd-e l l e n ő r, vagy bármilyen más czim alatt, a tavaszi közgyűlésig a számadásokat, kötvényeket megvizsgálván, jelentést teszen azokról a közgyűlés előtt, úgy a szabálytalanul kiállított kötvényekről is s a netalán vesztelyeztetett tőkék megmentését a közgyűlés jóváhagyásával eszközöndi.

Az eképen megvizsgált számadások és kötvények a gyűlés végén az illető lelkészek vagy gondnokoknak kézbesítettnek.

Önként értetvén, hogy a számadó gondnokok felmentése a közgyűlés teendője lenne.

Hátra van még a vizsgáló bizottság és az ellenőr díjazásáról elmondani véleményemet.

Az eddigi gyakorlat szerint a visitatióra tett költségek — az egyházakat átlag véve — 24 óra alatt körülbelül a következő volt:

1. Diurnum 3 személynek, összesen	4 frt.
2. Intertentio czimen a papnak	5 frt.
3. Ló és kocsis tartás, széna, zab	2 frt.

Összesen 11 frt.

Ha ide számítjuk a praesbyteriumnak ilyenkor szokásos lakmározását s más, a visitatio elébe nem terjeszthető kiadásokat, számításom igen is szerénynek mondható.

Az általam ajánlott vizsgálati rendszer szerint az egyházak minden második évben megtakarítanak a fenn irt kiadást; mert a két évben egyszer tartandó vizsgálati költségből, a 11 frtból, a két vizsgálati tag kapna 3 frtot, intertentiora menne, ha csakugyan menni kell, 4 frt. Az ellenőr minden évben fizetendő lévén, a fennmaradt 4 frtból évenként 2 frt munkadíjat nyerne.

Ki lehetne még azt is mondani, hogy a mely egyház feles pénzzel bír, s így több dolgot ad az ellenőrnek 1000 frton felüli tőkéje után a rendes 2 frton felül még bizonyos 1/10-ot fizessen.

Ime, elmondám dióhéjba szorítva, nézetemet a visitatióról, óhajtván, hogy e nevezetes kérdést minél többen s minél több oldalról igyekezzenek megvilágosítani, mielőtt a végzeteljes ige „denique censeo“ elhangzanék ez ősi intézmény felett.

Mike Lajos.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A „Prot. egyh. és isk. Lap“-ban Dr. Ballagi Mór „Egy év története“ czim alatt cikksorozatot kezd a magyar protestans egyház újabb szervezkedési mozgalmairól.

Czikkiró constatalja, hogy daczára az egyesülés nagy jelentőségének, az egyesülés előmunkálataival szemben a hívek legnagyobb részénél bizonyos hideg közöny észlelhető. E megdöbbentő tümenénynek okát abban látja, hogy ott kezdtek a dolgot, a hol végezni kellett volna; az egyesülés feltételeit szabályozgattuk a papiron, midőn égető szükségek közös cselekvést parancsolának.

Husz évvel ezelőtt, a patensi mozgalmak lezajlása után mindnyájan külön-külön szervekedtünk, traditioink és helyi viszonyaink szerint gondoskodtunk egyházi közéletünk fejlesztéséről és akkori alkotásaink alapján áll egyházi közgazgatásunk és törvénykezésünk ma is.

Amaz alkotások áldását csak az egység hiánya zavarta meg.

Változott országos viszonyaink közepette folyvást szaporodtak az oly ügyek és kérdések, melyeknek kielégítő megoldását csak is közös actiotól lehetett remélni. Ily közös actiora megindult a mozgalom és 1867-ben konventre gyűltek össze az öt egyház küldöttei. De ugy ez, mint az 1873-ban összegyűlt konvent eredménytelen maradt, mert az egyes egyházkerületek autonomiájára való féltékenység útját állotta minden oly intézkedésnek, mi által határozathozatalra jogosított valamely főtestület szerveztetnék.

Végre felhangzott Debreczenből ez új jelszó: tartsunk zsinatot! ott majd a konventet is megalkotjuk. A kik az egyesülésért buzogtak, örömmel fogadták a tiszántuli egyházkerület azon javaslatát, hogy a zsinattartás előmunkálatainak kidolgozására üljön össze egy „ad hoc konvent“.

A konvent összeült, az előmunkálatok elkészültek. De a közrebocsátott „zsinati előmunkálatokat“ a közönség elítélte. A közhangulatnak Török Pál adott kifejezést a „Prot. egyh. és isk. Lap“ mult évi 10—12 számaiban. Ő a helyett, hogy a részek féltékenységét felébresztő szabályzatokkal foglalkoznék, mindenekelőtt oly dolgok közös elintézését sürgeti, melyek közelebb hozván az érdekeket, közelebb hoznák egymáshoz a szíveket is és útját egyengetnék a majdan összeülendő zsinat szerencsés sikereinek.

E felszólalás nem maradt eredmény nélkül. És már a mult évi szept. 10—13 Debreczenben tartott konvent csakugyan figyelmét azon gyakorlati kérdésekre is irányozta, melyek az egyházkerületi jegyzőkönyvekben közös elhatározás alá tartozókul voltak felhalmozva.

Ez úton sikerült végre az ügyet oly irányba terelni, mely a sikert biztosítja.

A „Protestans Hetilap“-ban Tóth Sámuel nyujt visszapillantást 1879-re. Czikkiró az eredményeket kívánja csoportosítani és megvizsgálni, hogy mit tettünk és mit nem; s melyek még a sürgős teendők.

Első helyen a konventet említi föl, mely azon kívül, hogy a majdan tartandó zsinat alakításának és szervezetének szabályzatát, tanácskozási ügyrendjét stb. megállapította, egyszersmind tanácskozási és intézkedési körébe vont több más nagy fontosságú ügyet is. Ily ügyek, melyeknek fontosságát cikkiró részletesen fejtegeti: a vásárnap megünneplésének biztosítása, a fegyenczek és katonák lelki gondozása, az egyetemes missio-társulat alakítása. A cikkeknek folytatása következik.

Az enyedi „Szemle“ utóbbi száma eszünkbe juttatja a báró Dem anx trombitáját, melyből a belefagyott hangtömeg olvadás idején egyszerre tör elő. A „Szemle“ 1. számában (mutatvány?) három vezércikk van, míg néha heteken át különféle gyűlésekről közölt „notes“-eken kívül, más irány- vagy vezércikket hiában keresünk benne.

A mostani három vezércikk elseje: előretekintés a jövő évre; másodika: visszatekintés az ó-évre; harmadika: a gymnasiumi tanárképzés ügye. Legérdekesebb ez utóbbi. Ebben is az a javaslat, hogy a Kolozsvárttt

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 2. számához.

felállítandó theol. akadémia és tanárképző intézett alapjára Szász Domokos által gyűjtött több ezer forint adassék át a — debreczeni főiskolának, hogy ez csináljon vele akadémiát. A Kolozsvártt alapítandó intézet pénzalapjának Debreczenbe való áthelyezését javasolja most az a lap, a mely minapában a nem is helyhez kötött alapoknak egyházkerületünk kebelében való áthelyezését is a legiszonyosabb jogfosztogatásnak kiabálta

A „Szemle“ negyedik czikke egyébiránt közli a mult évi közgyűlés november 4-én tartott délutáni üléséről felvett „notes“-eket.

IRODALMI SZEMLE.

A Kalvin Káté és Baritiu György ur N.-Szebenben.

Catechismulu Calvinescu inpus clerului si poporului romanesc sub domnia principeloru Georgiu Rakocz y Is II de Gergiu Baritiu. Cu spesele academie i romanesci. Pretiulu 60 cr. val. austr. Sibiu 1879. az az: A román pap-ságra és népre I-ső és II-ik Rákóczy György fejedelmek uralkodása alatt feltölt Kalvin káté Baritiu Györgytől. A román akadémia költségével. Ára 60 kr o. é. Szeben 1879.

A Kalvin káté tehát 223 év után harmadik kiadásban jelent meg s most már nem erdélyi magyar fejedelem, hanem a bukaresti román akadémia költségén és hazánk egyik veterán román írójának gondos átdolgozása alatt. Hogy mi indította Baritiu urat ezen K. káté 4-dik kiadására, megmondja előbeszédének ezen szavaiban: „A román akadémiai társaság egyik bizottsága 1874 szept. 1-én tartott ülésében reábirta, hogy adna ki néhány Erdélyben nyomtatott régi román könyvet s gyűjtené össze Erdélyben, a Bánátban és Magyarországon mindazon román szavakat, melyeket a nép használ, de szótárakban még eddig nem közöltettek. A szótár-szerkesztő bizottság feltette magában megvizsgálni és nagy feladatának megfejtésénél felhasználni azt a 16 drb. régi könyvet, a melyek 1700-ig és azt a 21-et, melyek azon innen jelentek meg. Én olyan könyv átírására és megvizsgálására adtam magamat, a mely nincs felvéve a bizottság könyvjegyzékébe; azonban társaim röktön átlátták ezen kiadás fontosságát, úgy nyelvészeti, szótári, valamint történelmi szempontból. A keleti egyházban merőben idegen tudományyal telített könyvek és ezek között a „Kalvin Káté“ annyira ritkák lettek, hogy semmi áron sem lehet azokat megszerezni. Például ez a példány, mely után én azt a Kátét átírtam, csakis a szerencsés véletlen által jutott kezeimbe azon pillanatban, midőn egy szegény özvegy nő tehetetlenségre jutva, azon ponton volt, hogy levelével tüzet gyújtson. Kutatásaim után ez az egyetlen példány, a mennyit a második

kiadásból nyomtattak. E szerint az átírás és 3-ik kiadás valóságos szükségé vált nemcsak úgy, mint a régi román nyelv okmánya, hanem egyuttal mint legszomorubb jelenet hazánk, nemzetünk és egyházunk történelmében. (Un episodiu din cele mai tragice in istoria patriei, natiunei si biseriei.) Atyáink sokat beszéltek és sokat hagytak hátra írásban azon Kátéről s főleg a Kalvin-féle tanoknak a románok egyházában*) azon feltételek pedig, melyek alatt I. Rákóczy György „fehérvári, máramarosi és egész Erdély érsekévé“ nevezte ki Simon Istvánt, eléggé ismeretesek abból az illető okmányból, mely már több ízben közöltetett az eredeti után. A „Kalvin Káté“ mint az egyház megromlására alkalmazott lőfegyver, nem volt ismeretes.**)

Most már szemeink előtt van.“

Eddig az előszó kivonatban.

Maga a könyv 140 lapra terjed nagy 8-ad rétbén, tiszta nyomás és elég tisztes kiállításban, Baritiu ur a Cyril betűket latin betűkkel cserélte fel s ez teszi azt, hogy átírta. Ezt az átírást felette okosan cselekedte. A Kalvin Káté első román kiadása megjelent I. Rákóczy alatt 1642-ben Gyulafehérvártt, ebből már egyetlen példány sincs meg*); a második kiadás ugyanott megjelent 1656-ban II. Rákóczy alatt. Ezt azért említem meg, mert így a második kiadás tartalma világosabb leendő sorok olvasói előtt. Most lássuk a tartalmat.

1. Előbeszéd Baritiutól. 2. A Káté paizsa; az a két hittani vitairat vagy polemia. 3. A sz. írás könyvei. 4. A Káté tartalma: a Káté kezdete az apostoli hitről, a szentlélekről, isteni kegyelem jegyeiről, u. m. az urvacsoráról és a keresztségről. A harmadik része a Káténak: a 10 parancsról, a miatyánkról, a keresztségről, az urvacsoráról, tanítás a házasságról, az elválás igazi okáról (uca***) direpte), számszerint 8 imádság.

Baritiu ur toldalékai.

1. Két ima Cyril betűkkel. 2. A reformatió rövid története külföldön és Erdélyben. 3. E Kátében talált régi román és barbár****) szavak gyűjteménye.

4. A Káté szójárása. 5. Hangtan. 6. Az átírás módja régi román könyvekből.

A két darab polemia azért van a könyvben legelől mert az első kiadást a jászvásári g. keleti zsinat Vaarlom

) Az erdélyi gr. keleti egyházat épen ezen román nyelvű káté tette románná, azelőtt „szláv“ nyelvű volt. A moldva-oláhországi g. keleti egyház 1000 évnél tovább használta a szláv nyelvet, mint az erdélyi. Koós.

**) Catechismulu calvinescu cá arma principale aplicate la spargerea bisericii — ide kellett volna írni: orientale — nu era cunoscutu. Koós.

*) Legelőbb Baritiu ur ezt mondja. A.

**) Uca vagy oka ok: magyar szó.

***) Baritiu ur minden szót barbárnak nevez, a mely nem latin eredetű p. o. uca vagy oka: barbarismu. ung. ok. Ezen magyar barbarismusról alább leendő szó. K.

moldvai érsek alatt elkárhoztatta volt és e két polemiában felelnek a kárhoztatásra az erdélyi román kávinisták. Az első védirat crime: „A Káté paizsa“, felelettel a szentírásból a szentírás nélküli két ország (t. i. Moldva-Munlenia) felelete ellen.

Az első védiratban szemére veti író a szentírás nélküli két ország papjainak, hogy mint a pók a virágból, mérget szívtak a szentírásból a helyett, hogy a méhvel mézet szívtak volna.

A második csipős védirat a két ország papjai ellen, irgalmatlanul döngeti a keleti egyház dogmáit, szertartásait, a papok erkölcstelen életét. Az első védirat csak három, de a másik 12 tömött levél. Vajjon megvannak-e valahol magyar nyelven? Nem tudom. Ezen védiratok szerzőiről Baritiu ezeket írja: „A kik ezt a két theolog. vitairatot írták, nekem úgy tetszik, hogy vagy olyan erdélyiek voltak, kik több ideig Moldvában éltek, vagy Moldvából az erdélyi Kalvin iskolákba ájtott moldvaiak. Moldvai szójárást nemcsak a Kátében, de a magyarból fordított imákban is jól lehet kísérni. Azonban bármilyen magyarosított isitt-ott az irály, még sem látok semmit ezen könyvben, a mi tisztán magyar tollából került volna. Még napjainkban sem ismerek egyetlen Magyar- és Erdélyországban született és növekedett magyart, a ki képes lenne bár úgy írni románul, a mint ezek a Kalvin imák vannak írva.“

A magyarok, mint ázsiai nép, felette nehezen tanulják meg az európai nyelveket beszélni, annál kevésbbé azon úgy írni, hogy a legelső mondaton meg ne ismerjük.*)

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Olaszország.

(A pápa lapja)

Csakugyan megvalósult azon je hír, hogy ez év elején a szt. széknak egy új organuma indul meg „Aurora“ czimén. Szerkesztőnek Balan, egy velencei prélat, lett kiszemelve, ki a lapot a pápa közvetlen felügyelete alatt vezeti. Balan ismeretes személyiség. Mint olaszországi lapok írják, sokkal felette áll az „Unitá cattolica“ és az „Univers“ szerkesztőinek, mert kevésbbé sértő irmodorral

*) Ezt a tulzott állítást talán elbizik Romániában a parasz-
tok, de még ott sem az Odobescu, Hajdeu, Majorescu,
Borescu, Florescu-féle művelt úri emberek. Nálunk még a
román paraszt is kineveti azért Ba itiu urat. Akárhány magyar van,
a ki szöben beszél románul, miut a született román. K.

és több tudományos belátással bir amazoknál. Ő ültette át olaszra Rohrbacher „Histoire de l'Eglise“ cz. nagy művét. Különben XIII. Leo maga is régóta foglalkozik a hirlap irodalommal. Perugiában szintén irogatott a „Paes“-be, melyet ő alapított, s mely még fönáll. Irt figyelemre méltó cikkeket a vallás és a civilisatió, összhangjáról, a katolikus elemi-, közép- és főtanodák gyökeres reformjáról stb. Ő szentsége jelentékeny összeget bocsátott Balan rendelkezésére, az „Aurora“ előleges költségeinek fedezésére.

Róma többi klerikális lapjai, a „Osservatore“ és a „Voce“ nagyon rossz szemmel nézik az előkészületeket. Az „Aurora“ megalapítása rájuk, különösen az „Osservatore“-ra nézve bizonyos halál. Azt hiszik, hogy a „Voce“, melynek több előfűzetője van, még fönnttarthatná magát, azonban ehez sok kétség fér.

Törökország.

(A bibliaválság.)

Nem egyszer hallottuk már dicsérni a törökök vallási türelmességét, melyet a többi, köztük élő felekezetek irányában tanusítanak. S ez megérdemelt dicséret is, mert Törökországban teljes vallásszabadság létezik, sőt a keresztyéneknek külön terület is van átengedve s az ottomán kormány, hivatalos tiszte teljesítésében, épen nem gondol arra, hogy keresztyének vagy törökök felett gyakorolja azt. De tévedés volna azt hinni, hogy e vallásszabadság azért adatott volna meg, mintha a mások hitét a török kormány is respectálná. Ez azon megvetésben találja okát, melyet a törökök minden vallás iránt, mely nem Islam, viseltetnek. A protestansokat, katolikusokat, görögöket egyformán azért szenvedik meg, mert megvetik. S nem egy „hitetlen“ cserél vallást s lesz hívővé, áttérővé mahomedán hitre. De ha egy muzulman elhagyja az islamot s más vallásra tér át, a vallási türelmesség azonnal megszűnik. Ennek most eclatáns példáját látjuk Konstantinápolyban. Onnan ugyanis azt írják, hogy egy török (névleg Achmed-Effendi), ki egy angol missionarius ösztönzésére a bibliát törökre lefordította, halálra ítéltetett. Mint a tudósítások hangzanak, e török már pár napja el van ítélve s az angol nagy követ (Layard) egy jegyzéket intézett e tárgyban a portához, melyben Achmed szabad lábra helyezését követeli, ellenesetben a kormány nyal megszüntetni igérvén összeköttetését.

Az angol nagy követ e határozott fellépését újabb sürgönyök koholtak állítják, bár, mint írják, csakugyan közbevetette magát a portánál Achmed-Effendi érdekében, minek az lett az eredménye, hogy Achmed-Effendi büntetésül egy keresztyének által lakott szigetre számkivettetett.

—z—y.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZAJA.

Egyháztörténelmi adatok.

Apafi Mihály korából.

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

VII.*)

Az méltóságos urak Teleki Mihály uramnak, tiszte-

*) Tothfalusi Kis Miklósnak, a XVI-ik XVII-ik század e nagyérdemű bibliografussának e levelet olvasóink kiváló figyelmébe ajánljuk. Szerk.

lendő püspökünknek, Tofeus Mihály uramnak ő kegyelmeknek (cum plenis honorum et dignitatum titulis) és ő kegyelmekkel együtt Erdélyországnak külső és belső rendein mindazoknak, valakiknek az itt megirt dolgokat szemek és elméjük eleibe tenni illik és tetszik, békességet, egésséges hosszú életet és hivataljok szerént való minden áldást kívánok az úrtól.

Tekintetes és Tiszteletes uraim!

Az én Istenem engemet mire indított és velem itt mit kezdetett, kegyelmeteknek eddig, úgy hiszem, tudára vagyon, ha egyébünnen nem, az én egy hónappal ezelőtt küldött levelemből: a minthogy nékem is e napokban értésemre esék az elmúlt héten ideérkezett új Magyar atyafiak által, mire indította Isten kegyelmeteket otthon. Én ilyen insperatumon eléggé csudálkozom, és vice versa elhiszem, hogy kegyelmetek is csudálkozik azon, hogy én ily formában ily dologhoz fogtam; sőt talám még más passiót is érez magában azon, hogy ily dolog felől előbb kegyelmeteket nem tudósítottam. De megszűnnék kegyelmetek csudálkozni, annál inkább nékem valamit efféle vitio vertálni, ha tudná mind az én dolgaimat, mind azt, miképpen voltunk mi itt informatusok szegény hazánk felől az itt folyó hírek-ből. Mihelyt Isten megszegyenitette Bécs alatt a török hatalmasságot, mindjárt ötlött nékem szívembe e szándékom, és hová tovább minél nagyobb veszedelmét s elnyomtatását hallottam annak a nemzetnek, és egyszersmind romlását a mi nyomorult hazánkunknak, annál inkább engem e devotióban megerősített, hogy kész legyek azt, a mit felségétől az én bujdosásomnak földében áldásul vettem és annak felette minden fáradságomat és munkámat időmmel együtt arra fordítani, hogy édes nemzetemnek ily nagy periclitatiojában az én hivatalom szerént valamit használhassak. Hogy kardot kössek fel hazám mellett úgy, hogy azzal valamit használhassak, az én tehetségemben nem volt, a mit az én tehetségembe helyezettnek lenni láttam, ahoz az eszközhez, ahoz a fegyverhez nyulhattam keresztyén vallásomnak tutálására. És mi szükség többet szólanom? Megírtam kegyelmeteknek ezelőtt is, és az én Istenem s az itt velem együtt bujdosó atyánkfiai egyen-egyen, sőt az idegenek is, a kik engem ismernek, tudják az én szívemnek állását. Nem temere, nem is immaturus zelusból cselekedtem, hogy ily dologhoz fogtam. Kiváltképpen való célja és alkalmazhatósága annak, hogy én e szokatlan életnek nemire adtam magamat, volt a szent könyvnek rongyolott nemzetünkben olyan nagy szánakozásra méltó szük volta: mely objectum körül az én dolgaim így folytanak. Az erdélyi ref. ekklesiának Tiszteletes püspökjének lelkét felindítván Isten e nagy fogyatkozásnak orvoslására, az én bujdosásomnak útján való belépésemkor, arra a nagy jóra ez országban való út készitést, sőt abban a dologban több részt is bizván ő kegyelme én reám, midőn arról való tudósításomra várnám a választ, érkezik egykor az ő kegyelme T. Gidofalvi Balázs uram által íratott levele, melyben ő kegyelme holmi eszközöknek készületi felől való parancsolásaival együtt nékem tudomra adatá a szent gyűlésnek végzését, hogy nem ide fel, hanem otthon kellene Bibliánknak nyomtatatni. Azon időben T. Pápai Ferencz uram levelében azt olvasám, hogy a mely aránt szólottanak itt a Typographusok a mi Bibliánknak nyomtatására megkivántatandó summa felől, oda haza megsokallották, és az a rongyos haza huszonöt száz aranyának még csak nevével is megirtózták. Annak felette T. Pataki István uram is ugyanekkor így írta: hogy a Biblia nyomtatatása felől való tanácsnak elbomlásán ne

csudálkozzam a fenforgó zenebonás állapotra nézve: én reám (engemet ért) fog még az maradni. Ez hármass informatiókból, melyek nem gyermek emberektől származtak, én concludáltam s kellett is concludálnom, mind ellenkezőket azzal, minémü dispositioját kegyelmeteknek már mostanában hallom.

I. hogy a költséget sajnálják; tehát ez úton abban a dologban semmi nem léssen: a kik 2500-at sajnállanak, ki gondolhatná, hogy készek legyenek kitenni 3500-nál is többet?

II. közönséges országos gyűlésből ment ki a végezés, hogy ha nyomtatattik, oda haza nyomtatassék a Biblia; az erdélyi ecclesiának authoritása és existimatioja ellen nagyot vétettem volna én, ha úgy mertem volna gondolkodni s itélni, hogy még az a végezés felbomolhat.

III. A Biblia nyomtatását gátolja a zenebonás állapot; atqui még akkor, mikor nekem ez íratott, idest ezelőtt circiter három esztendővel, türhető volt annak a hazának azaz Erdély állapotjának zenebonája. Melynek mindazáltal olyan ereje levén, hogy arra nézve kezeket lebozsátának az emberek (melyet ebből is concludáltam, hogy végtére e dolog iránt sem eszközök felől, melyekről azelőtt committáltak volt, sem készület felől, sem semmi mozgolódás feől semmi tudósítással vagy instructióval engem nem értetének), a kik e nagy munkát kézbe akarták venni vagy vétetni: annál inkább concludálhattam én osztán az elmúlt őszszel ex mira illa verum metamorphosi és nem bolondul argumentáltam a minore ad majus, hogy bizony tizszer inkább meggátolja az embereket e nagy jóra való szándékozásokban már országunknak mostani állapotja, midőn azt e háboruságnak árjaival teljességgel elborítottattnak lenni halljuk, és a dolgok így menvén elő, hová tovább mind alább, hogyha, a mint kezdődik, a mi háládatlanságunkért reánk boszankodó Istennek engedelméből a papistaság földünkben teljességgel elhatalmazik, mely onnét keresztyén vallásunkat kiirtani már régen szándékozik, annál több akadályok s tizszerte tehetősbekek támadnak e mi Bibliánk nyomtatásának meggátolására: és így születik-e valaha? Mind ezekre nézve senki se csudálja, ha engemet, a ki magamat nemzetemnek közönséges hasznára szántam, és mesterségemnek s mesterségem után lehető állapotomnak, hivatalomnak, sőt majd egész életemnek kiváltképpen való céljául e szent könyvet tettem fel, könnyen reá vehetett (hogy így szóljak) az én Istenem, hogy ily mesterségem, hivatalom s célom szerént való és az ő felsége áldása után (melyet is úgy tökélettem el magamban, hogy nem egyéb végett közlött velem) nem is teljességgel lehetetlen munkára kezeimet reá vetnem ilykor, midőn nemzetemet s vallásomat közel in extremo lenni látnám, és a jelen való dolgok kétségbe hoznák, ha valaha ily szolgálatomra adattathatik-e alkalmazhatóság.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. jan. 10-én.

Lapunk első két számát minden eddigi előfizetőknek megküldjük; sziveskedjenek ezidő alatt nyilatkozni, hogy kívánják-e lapunkat továbbra is járattatni? mert azontúl az előfizetők sorába fognak bejegyezteni. Nem vagyunk abban a helyzetben hogy felesleges példányokat nyomathassunk. Az előfizetések, megrendelések, elősmervények közvetlenül lapunk kiadóhivatalához czimzendők.

— Gyászhir. Dr Nemes Elek, n.-enyedi főtanodánk jeles növendéke, a helybeli tudományegyetem bölcsészeti karában kitűnően képesített okleveles tanárjelölt, a kolozsvári ref. főtanoda köztanítója f. hó 9-én, pár heti rohamos betegség folytán, meghalt. Szegény sorsu székely szülőktől származott s valóban „nemes” igyekezettel küzdött föl magát a tudományos képzettségnek azon magaslatára, melyről egy reményteljes jövőre intett felé. S ime, idő előtt borult rá a lassu éjjel s mi, kik még fűnnyvirasztunk, őszinte fájdalommal állunk meg ravatala fölött a derék ifjunak, ki mindnyájunk rokonszenvének s szeretetének vala tárgya. Legyen kora álma szép és csöndes!

— Lapunk külmunkatársai díszes sorába közelebből több kiváló erőt valánk szerencsések a királyhágóntúli részekből megnyerhetni, a mi lapunk szellemi értékét nagy mérvben emelni fogja. Megígérték közreműködésüket: Bierbrunner Gusztáv, lutheranus paptársunk, kinek jeles tollából már e számunk élén cikket közlünk; továbbá Mitrovics Gyula, sárospataki tanár s akadémiai hitszónok, Fejes István, sátoralja-ujhelyi ref. pap s végül még egy kitűnő író Izahcal álnév alatt fogja tárczaközleményeinket gazdagítani.

— Néhai Borbát Lajos, sz.-erzsébeti ref. pap özvegye lapunk útján köszönetét fejezi ki az első magyar általános biztosító társaság kolozsvári vezérügynökségének azon loyális eljárásáért, hogy 4666 firt 27 kr életbiztosítási összeget, a törvényszabta időt be sem várva, kifizette ez által az özvegyet s árváit egy kétes jövő aggodalmaitól megmentette. Részünkről sem ajánlhatjuk eléggé paptársainknak családjukról saját életük biztosítása útján való gondoskodást, mert az a kilátás, hogy a hátramaradandók egyházi alapokból fognak jelentékenyebben segélyeztetni, felette megszűni távolban dereng. És számtalan esetek tanusítják, hogy az ily életbiztosításokra nézve az első magyar általánosnál sokkal jobb biztosításokkal nem szolgál s humanusabb eljárást nem tanusít egyetlen bel- vagy külföldi biztosító intézet sem.

— Felméri Lajos, t. munkatársunknak, ki angolhoni utazásából közelebből tért haza, szives ígérését bírjuk, hogy gazdag tanulmányai s szerzett tapasztalatai tárházából lapunkat is meg fogja tisztelni.

— Nyilvános köszönet. Boka György, holt-marosi ref. pap köszönetét nyilvánítja mindazon kegyes adakozóknak, kik a tervbe vett új orgona beállítása költségei fedezéséhez adományokkal járulni sziveskedtek az elmúlt év

folytán. Az adakozók hosszú névsorát is beküldötte szerkesztőségünkhöz, de tér szűke miatt, nem közölhattük. Nálunk megtekinthető.

— Nyilvános köszönet. A m.-gy.-monostori ev. ref. egyházközség f. év nyarán felekezeti iskoláját egészen újból akarván felépíteni, a szomszéd M.-Valkó község volt urbéres birtokossága szives volt e célra 60 szál fenyőfát ajándékozni, mely nemes lelkű adományért alólirt elmulasztatlan kötelességének ismeri, egyházközsége nevében, a nyilvánosság terén is köszönetet mondani. M.-Gy.-Monostoron, január 6-án 1880 Kovács Kálmán, ev. ref. pap.

A főtiszt. püspök ur a következő körözvényeket bocsátotta ki:

Köröztetnek.

518—1879 Küküllői egyházmegyénkben a balavásári III-ad osztályu lelkészi állomás. Javadalma: 120 kal. búza; 150 veder—16 kupás must; 35 véka szemes törökbúza; 20 forint 50 kr. dézmkárpotlás. Can. portió: 9 hold 1466 □ öl szántó, 1 hold 1476 □ öl kaszáló, 110 □ öl szőlő; 25 szekér tűzifa. Stola: esketésért 1 o. é. forint, keresztelésért egy tyúk és egy kenyér. Pénzre számítva 550 forint. Tisztességes lakás gazdasági épületekkel. Első évi jövedelmének felét az özvegy papné élvezi. Pályázati határnap febr. 15-ike. Folyamodványok t. Benedek Ferencz esperes aához Haranglábura u. p. D. Sz. Márton küldendők.

1556—1879. Udvarhelyi egyházmegyénkben a bözödi tenitői állomás. Javadalma: 32 kal. búza, ugyanannyi zab; 10 véka szemes törökbúza; 30 szekér fa; 20 tenyeres napszám; 70-80 tanköteles mindenikétől 1 o. é. forint tandíj. 2 hold 212 □ öl szántó, 1536 □ öl kaszáló, 49 □ öl szőlő haszonélvezete. Lakás gazdasági épületekkel és 1 hold gyümölcsös kerttel. Pályázati határnap február 15-ike. Folyamodványok t. Solymosi István esperes aához Bögözbe u. p. Sz. Udvarhely küldendők.

14—1880. Orbai egyházmegyénkben a papolczi lelkészi állomás. Javadalma: 195 kal. ősz és ugyanannyi tavasz gabona; 40 forint oszpora; 100 terü fa, melyet a marhával nem bíró gazdák tartoznak felvágni. Stola: keresztelésért 40 kr; esketésért 1 forint; temetésért a nem képzőktől 1 forint, 1 drb anyakönyvi kivonatért 30 kr. Can. portio: 5 hold részben másod, részben harmad oszt. szántó, egy szekér szénát termő kaszáló. Pályázati határnap febr. 15-ike. Folyamodványok t. Magyarosi Ferencz esperes aához Telekre u. p. N. Borosnyó küldendők.

Kolozsvárt 1880. jan. 5-én.

A szerkesztő postája.

Egy névtelen előfizetőknek. A sepsi-szent-györgyi postáról e hó első napjaiban egy két forintos utalványt vetünk, melynek szelvényére az illető beküldő nevét elfeledte fölírni. Sziveskedjék nevével értesíteni s akkor tudatni fogjuk, hogy összes hátraléka mennyi.

Demes Péternek, Szemerja. Maradunk e régiúllappal, barátsággal. Éljen boldogul az új évben.

Császár Bálintnak, Sepsi-Sz.-György. Laistrom, levél meg.

Bierbrunner Gusztáv kollegának, Ó-Kér. Szives közreműködését köszönöm. A megbízásban eljárak.

Dombi Lajos urnak, Kémer. Kémer III. osztályu egyházközség, s a kedvezményi ár egész évre 5 firt.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztéségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldemé-
nyek czímzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujta kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Császárvágás (L.—t.) — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — Vidéki élet: Az orbai egyházmegyéből. Denique senses . . Demeter Sámuel, — Egyházi lapok szemléje — Külföld. (Anglia, Skóthón, Amerika). — Irodalmi szemle. A Kalvin káté é. Baritán György — Nagy-Szebenben. Koós Ferencz, tanfelügyelő. — Tárca: Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli Szilágyi Sándor. — Különfélék. — Szerkesztő postája.

Az „Erdélyi prot. Közlöny“ előfizetési ára:

Egész évre	—	—	—	6 frt
Félévre	—	—	—	3 „
Negyedévre	—	—	—	1 „ 50 kr.

A szegényebb sorsu egyházközségek s lelkészek számára a kedvezményi árak továbbra is főtartatnak, és pedig:

III. oszt. egyházaknak s lelkészeiknek:				IV. oszt. egyházaknak s lelkészeiknek:			
Egész évre	—	—	5 frt.	Egész évre	—	—	4 frt 60 kr.
Félévre	—	—	2 50 kr.	Félévre.	—	—	2 30 „
Negyedévre	—	—	1 25	Negyedévre	—	—	1 15

 Egyszerre beküldött öt új előfizető után tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Kolozsvárt, 1880. január 1.

Az „Erdélyi protestáns Közlöny“ kiadóhivatala.

Császárvágás.

Kolozsvár 1880 jan. 16.

(L.—t.) Az állandó igazgató tanács, főnnálta óta, hozott sok olyan határozatot, mely egy vagy más oldalról megtámadtatott, sőt határozott rosza-
lást, avagy gyanusítást vont maga után s bár a közgyűlés mindannyiszor fölmenté kormányzó testü-
letét az ellene sokszor ugyancsak élesen emelt vá-
dak alól — tagadhatatlan, hogy e fölmentést csak is a többség részéről nyerte, de a támadók, hibáz-
tatók és gyanusítók megmaradtak továbbra is a ma-
gok ellenző álláspontjukon.

De bármily nagyok lettek légyen az állandó ig. tanács eddigi „túlkapásai“. „hatalmaskodásai“,

meggyőződésünk szerint, valamennyi messzire elma-
radt merészségben, sőt mondhatjuk, vakmerőségben
a mögött a határozat mögött, melyet januári nagy
gyűlésében teljes egyértelműséggel mondott ki, s ta-
lán már e legközelebbi ülésen (jan. 18.) foganato-
sitani fog. Merésznek, sőt vakmerőnek mondjuk a
határozatot, mert valóban már-már a közgyűlés cse-
lekvési körébe vág át s olyat mer, a melyet, tud-
tunkra, még a méltóságos főconsistorium sem tett,
pedig e testület hatásköre csak is az usus által va-
la megállapítva s tudjuk, néha olyan usust is te-
remtett, melyért a fölmentvényt mai közgyűlésünkől
alig-alig fogta volna megnyerni.

Az állandó igazgató tanács itt érintett hatá-

rozata ugyanis nem kevesebbet mond ki, mint hogy a székelyudvarhelyi tanoda rendszeresített kiadásai, ezek közt a tanári, segédtanári és tanítói fizetések, mintegy tíz százalékkal alább szállítandók.

És mégis, mindamellet, hogy elismerjük a határozat rendkívüli, merész és némileg a közgyűlés hatáskörébe vágó voltát, azt hisszük, hogy az igazgató tanács helyesen cselekedett kimondásával s bizton számíthat a közgyűlés fölmentvényére.

Már 1878 végén látta ugyanis az igazgató tanács a helybenhagyás végett felterjesztett költségvetésből, hogy a székely-udvarhelyi tanoda állandónak ígérkező deficitel dolgozik; közalapja több ezerre menő hiányt mutat fel s kénytelen hiányait más alapok, például a tanári özvegy-árvai alap fölőslégéből fedezni bár igyekszik magán olykép segíteni, hogy ez alapból vett kölcsönét kamat nélkül kívánja használni, az összköltségvetés még ily manipulatio mellett is tetemes hiányt mutat fel.

A tárgyalás, fölvilágosítások beszerzése, az alapító-levelek tanulmányozása, a deficit előidéző okainak fürkészése s a lehető orvoslás módozatainak keresése azonnal megindított, míg végre 1879 végén belátta az igazgató tanács, hogy itt palliativ eszközökkel nem s csakis heroicus cura útján lehet segíteni.

Az alternatíva ugyanis az volt: vagy tiszteletben tartjuk a rendszeresített kiadásokat, de akkor előre megmondhatjuk, hogy hány év alatt fogja a tanoda közalapját felemészteni; vagy metszünk, a hol metszeni lehet s így biztosítjuk a tanoda fennállását, a specialis rendeltetéssel bíró s így más célra sehogy sem fordítható alapok kiegészítését s ez által a normalis állapot visszatértét s előkészítését annak, hogy a kellő erők helyrepótlása által ímét visszaállítható legyen a rendszeresített kiadások előbbi mértéke.

Mert a hiány főoka abban tűnt ki, hogy az eddig rendszeresített kiadások (fizetések stb.) alapjául a tőkék 10 % melletti elhelyezése vétetett föl, míg a törvényhozás utóbbi intézkedései által e czímen teljes 2 % apadás következett be s az így előállt bevételi hiány lehetlenné tette azoknak a rendszeres kiadásoknak fönntartását, a melyek a 10 %-os kamatozás idejében állapittatának meg.

Az áll. igazgató tanács tehát nézetünk szerint

a rendkívüli helyzet által teljesen indokolt határozatra szánta magát, a midőn reductióit, elkezdve a tanító személyzet fizetésén, következetesen keresztül vitte a kiadások minden tételén s utasította számvevőjét, hogy az 1880 évi költségvetést ez elvben így elfogadott reductio értelmében készítse el — számitva egyfelől magának ama tanodának jóakaró támogatására s másfelől a közgyűlés helyeslésére, hogy a fölismert bajt idején igyekezett a rendelkezésre álló módok fölhasználásával még akkor orvosolni, a mikor remélhető, hogy az alkalmazott eszköz sikert is bír felmutatni.

Vajha ne teljeseznék be az a sejtelmünk, hogy még egy másik tanodánknál is hasonló császárvágás válik nemsokára mulhatatlanná. De az számadatokban áll ellöttünk, hogy az udvarhelyi tanodára nézve e kényszerehelyzet már elkövetkezett s részünkről csak helyeselni tudjuk az ig. tanács elhatározását, melylyel a rendkívüli szükségnek megfelelő rendkívüli intézkedéstől vissza nem riadt.

A közgyűlés bizonynyal ugyane nézetben leend s fölmentvényét elismeréssel fogja az ig. tanácsnak megszavazni.

Egyházi viszonyok Németországban.

A „Contemporary Review“ nyomán.

(Folytatás)

Legüdvösebb intézkedései közé tartozik a német törvényhozásnak a vasárnap és az ünnepek kötelező megülése. Sok helyütt, egész 1878 ig, épen ünnepeken volt a legnagyobb forgalom a boltokban. De a császáron elkövetett merénylet után, a dolog szigorúabban vétetett s ma már rendszerileg tiltva van a boltok nyitva tartása, nem ugyan egész napon át, de a főbb istentiszteletek ideje alatt, reggel 9—11-ig s délután 2—3-ig. A postai, valamint a távírdai szolgálat is rövidebbre van szabva ünnepnapokon; ellenben a vasuti közlekedés cseppet sem akad fenn, mint — tudunkkal — Angliában az eset, sőt különvonatok állanak az ünnepi kirándulók rendelkezésére. Például a rajnai vasut máj. 15-től októberig minden vásár- és ünnepnap délután rendszeren három különvonattal közlekedik. Ausztriában is gyakoriak a kirándulások, de a kéjvonatok, főképp reggeliek (Semmering, Müzzzuschlag stb.) s ilyenkor népünnepek, táncz, sétazene is rendeztetik. Ilyenkor láthatni mint mulat a kedélyes bécsi, a könnyüvérű rajnai s a komoly méltóságú bajor paraszt, s míg ezek esznek, isznak, dalolnak és a köztánczos mutatóványaiban gyönyörködnek, addig a papilakban is javában foly a mulatság. Gyakran hajba is kapnak ilyenkor a szent ünnep, különösen a bajoroknál nem ritkán halállal is végződik. Diadalivek, zászlók, mozsárlövések vált-

ják fel az egyházi beszéd ünnepélyes hangját. Legföllebb egy-egy szegény szabómester, varrónő, vagy cseléd örül, ha hasznára fordítja a vasárnapi nyugodalmat. S minél tovább megyünk dél és nyugat felé, a leirt jelenetek annál többször ismétlődnek, csak az észak-németországi s főképp a westfaliai paraszt csöndesebb vérű s amazok közt a protestansok, mint a kiknek már jellemük s vallásos gondolkodásuk szigorubb, rátartóbb, semhogy egykönnyen elragadtatni hagyják magokat.

Vasárnapon kívül törvényes megszentelésben részesülnek: karácsony, husvét, pünkösd, újév, áldozó-csütörtök s bűnbánati és ima-nap. Nagypénteket csak a protestansok tartják. Katholikus ünnepek még: vízkereszt napja (jan. 6), gyertyaszentelő (febr. 2), gyümölcsoltó (Szászországban a protestansok is tartják s nálunk is a lutheranusok), urnapja, Péter és Pál napja, nagyboldogasszony, kisasszonynapja, mindenszentek napja, heldogasszony fogantatása (decz. 8) s Ausztriában egy-két védszent ünnepe. Így hát egy évre 59, sőt 68 s még több ünnepnap esik. Mert az utóbbi években szokás lett szept. 2-dikát, mint Sedan kapitulatioja emlékülnapját is megülni, bárha ebtén az ultramontanok nem is vesznek részt. Továbbá nemzeti ünnepekül tekinthetők a császár születésnapja, a tartományi, a birodalmi gyűlések megnyitása stb. Ünnepekül vannak egybekötve: a községi pap hivatalba iktatása, új püspök vagy pápa választása, az előbbinek bérmálókörútja, a körmenetek és bucsújárások. Egyházi körmenetek vannak divatban urnapján s néhány más napon. Ezek gyakran közcsendhaborításokra is okot szolgáltatnak, ha például valamely más hitű polgártárs megtagadja a kalap levételt. Gyakran indítványozták a parlamentben e körmenetek betiltását, de még eddig csak rendőri ellenőrzésre történt intézkedés.

Bucsújárások divatoznak Rajnavidéken, Westfaliában Baden és Nassau több helyén, de leginkább Bajorországban és Ausztriában. Majd a szent szűz csodás erejű képei és szobrai, majd meg szentek tetemei képezik ezek tárgyát. Ezek tolonganak ily helyekre felászlózva, zsolnárokat énekelve, s nem ritkán 8—14 napot vesz az út igénybe. Természetesen legtöbb hasznuk e mellett a vendéglősöknek és papoknak van. Az útbaeső fogadók ilyenkor tele vannak házas emberekkel, férjes asszonyokkal, fiukkal és leányokkal, tuczetenként egy szobában. Általában csak a szegényebb osztály vesz a búcsúban részt. Felvilágosult uralkodók, mint Mária-Terézia, II. József császár, igyekeztek gátot vetni e rossz szokásnak, de mindhiában, a papok járnak példával elől. Az utóbbi nyolcz év alatt még megrögzöttebbé tévők a félrevezetettek vakbuzgóságát az isten-anya állítólagos jelenései Marpingenben és másutt, a lourdesi és la salette-i csodák módjára, melyet német uralkodónok látogatásai s a német nemesség pártfogása is sokban emeltek. A papok jó szemmel nézik a tömeg tévelygéseit, mert pénzt hoznak be számukra. IX. Pius pedig, midőn szentesítette a lourdes-i mysteriumokat, kihirdettette a szeplőtlen fogantatás dogmáját s Jézus és szűz Mária szent sziveinek imádását elrendelte, ezáltal az egész katolikus kultusznak ba-

bonás szint adott. Ily felfogást csepegtetnek a katolikus tanító-rendek már jó előre az ifjúság szívébe. úgy, hogy nemzedékek mulhatnak el, mielőtt újra egészségesebb hitnézet kaphatna lábra.

Igaz azonban, hogy egész Németországon a katolikusok tömegesebben látogatják a templomokat, mint a protestansok. Csakhogy ne feledjük ám, hogy ennek oka merőben külsőleges. Protestans templomokban rendszeren egy vasárnap csak egy istentisztelet tartatik; a katolikusoknál sokszor kettő is, mivel az egyházi beszéd hiányát pótolják. Továbbá katolikus templomokban nagyobb levén az egyházi segédkezés s így változatosabb, már ez az egy körülmény is képes ébren tartani az érdeklődést. Azonban úgy tapasztaljuk, hogy a katolikus egyházi beszédeknek így sincs nagyobb hallgatósága, mint a protestans prédikációknak. A műveltebb körök csak az ugynevezett kis-misékre járnak, melyek 11-től egész fél 12 óraker kezdődvén, husz percz alatt véget érnek, s kielégítik a lelkiismeretet, legalább egy hétre. A korai miséken leginkább csak cselédek vesznek részt, a nagy miséket, prédikációkat munkások, mesteremberek látogatják. Egészben véve itt is, mint Franciaországban, nagyobb a nőhallgatóság. Franciaországban 10 nőre esik egy férfi. Különös Schulte megjegyzése, bár kétségen felül igaz, hogy a hol egy felekezet kisebbségben van, s ugyszólva ecclesia pressa-nak érzi magát, ott azért nagyobb aránylag a hallgatóság száma, mert a templombajárás pártügynek, bontonnak tekintetik.

A templomjárásra tett megjegyzések illenek az urvacsoravételre is. Kétségtelen, hogy a protestansok száma csekélyebb e tekintetben. Mert náluk közszokás szerint csak egyszer egy évben osztanak urvacsorát, míg a katolikusoknál évnegyedenként. Vannak 3000—4000 lélekkel bíró katolikus községek, hol évente 6000—10,000 egyén veszi fel a szentséget. Nagyobb városokban s ott, hol jézsuiták, ligorianusok stb. vannak, havonként, két hetenként, sőt hetenként is osztanak. Ellenben a műveltebb osztályok úgy protestans, mint katolikus részben s ezek közt is főleg a férfiak, nem sokat törődnek a szentséggel, ha csak hivatalos állásuk nem kényszeríti erre. Így van ez a gyónással is. Ausztriában a művelt férfiak 75 százaléka, a művelt nők 50 százaléka sem templomba nem jár, sem meg nem gyón, sem urvacsorát nem veszen. Az egy kerülethez tartozó papok husvétonként 10—12-en is egybegyűlnek és sorban gyóntatják egymást. Másutt, Tyrolban, Ausztriában, Bajorországban, a községi pap házról-házra jár, hogy beszédje a gyónási bizonyítványokat. Főleg Ausztriában (s nálunk is) ily bizonyítvány megkivántatik egy összeesketendő párnál. Következésképp a koldussasszonyok közt egész rendszeres üzletté fejlődött ki néhány garasért gyónni menni, s elárusítani a bizonyítványt.

Nézzük a házi vallásosságot. Itt a társadalmi és helyi eltérések a legkirivóbbak. Vidéken s kisvárosokban a családi élet félreismerhetlen vallásosság kinyomatát hordja magán. Észak-Németország itt is elől jár. Imádkoznak étkezés előtt és után, a katolikusok pedig este litániát, va-

sárnap délutánonként szent könyveket olvasnak fel. Protestáns családoknál a biblia van otthon. A Culturkampf kezdete óta a vallás társalgás tárgyává lőn, még pedig politikai okokból. 1870 előtt a jó tonushoz tartozott, társaságban nem említeni ily tárgyakat, elannyira, hogy Ausztria családi köreiben ez most is érvényben álló szabály. Magok a német fejedelmek, bár a protestáns egyházaknak is fejei, nem tartják fashionablenak az udvarnál asztali könyörgést mondani, sőt a katolikus méltóságok hivatalos ebédjein is, például az osztrák császár születése napján, száműzve van ez. Azonban urnapján az egész udvar részt vesz a körmenetben, valamint nagy egyházi ünnepeken is teljes díszben képviselteti magát. Pedig mi sem lehet visszatartóbb az ily alkalmakkor ismétlődni szokott suttogásoknál, kandikálásoknál, látcsövezéseknél. Szemben ezzel számos családban a gyermekeket teljességgel semmi házi buzgalkodásra nem tanítják. Egyetlen vallásos igét nem hallanak otthon. Gyökerezhetik ennek oka régi törvényes intézkedésekben, melyek eltiltják magánháznál a vallásos összejöveteleket. De tény az, hogy a katolikus nevelés tökéletességét farag magának e körülményből arra, hogy útját vágja a növendék-ifjuság önálló gondolkodásának, ily kérdésekben. Rászoktatja, hogy elégedjék meg lelkiismerete azzal, ha félórácskát szentel Istennek egy-egy vásár- vagy ünnepnap, s minden husvétön meggyón vagy urvacsorát vesz. Világos, hogy ily úton nem tehetni szert szilárd vallásos meggyőződésekre. A külmáz minden; vannak látszólag jó katolikusok, kik azonban köztudomásúlag erkölcsstelen életet folytatnak. Oly embereket, kikről tudva van, hogy nyilvános concubinatusban élnek, vagy hogy uzsorások, katolikus tisztségekre választanak, csupán azért, mert az egyház külső szabványait pontosan betöltik.

A vallásos nevelés teljes hiánya fejti meg, hogy mért vesznek Németországon oly kevesen részt az egyház ügyeiben. Természetesen itt csak a nevelt osztályokról lehet szó, kiktől meglehetne várni, hogy tudják, mily hátrányos a dolgok ily állapota a politikai jólétre. Mert a jezsuiták és az ultramontánok így is kizsákmányolhatják a helyzetet, tudván, hogy nem a felvilágosodás, de a tudatlanság az, mi a tömegben a vallás ellen működik. És minél mélyebben merülnek a magasabb osztályok a teljes subjectivizmusba, annál hajlandóbb a nép azon zöme, mely a vallás támogatásának szükségét érzi, az ultramontánok karjaiba dőlni. Hogyan volna másképp kimagyarázható, hogy e műveltnek nevezett században, egy oly értelmiségi fokon álló nép közepette, minő a német, az egész püspöki kar elfogadta a pápai csallhatatlanság dogmáját. Százan és ezersen kinevelték bizonyára e dogmát, de nem volt bátorságuk elmentállani.

Hasonló tények után nem várná az ember, hogy az egyházi sajtó és a vallásos egyletek terén oly lendületet lásson, mely ha helyes mértéke volna az egészséges vallási fejlődésnek, úgy Németországot e tekintetben kétségen kívül első helyre emelné. Katolikus egyletek az egész birodalomban szétszórva működnek. Nem is említjük azokat, melyek célja csak közös imádkozás, hanem csupán a be-

folyásosabbakra szoritkozunk, hol vagy a sajtóhatalom, vagy a tetemes pénzsegély hívja ki különösebben az érdeklődést. Ezek közé tartozik a „Borromaeus-egylet“, mely Bonnbán székel s jó könyvek terjesztését tűzte ki célul. Korábban előjoggal bírt a szabad szállításra s így minden colporteur-rel versenyezhetett. 1872-ben több mint 38,000 tagja volt, kik évenként 142,160 márkot irtak alá s könyvekért több, mint 50,000 márkot fizettek. Volt továbbá 1424 könyvkereskedése, 20,000 kötettel, a könyvekre tett berubázásai felülhaladták a 180,000 márkot. Kevés tudományos munkát, inkább ultramontán irányú ajtatossági műveket s regényeket hoz forgalomba. A katolikus propagandának szolgál protestáns tartományokban a „Bonifác-egylet“, mely egész Németországra kiterjed; az Európán kívüli missziók ügyét öleli fel a „Xaveri Ferenc-egylet“, mely évenként 250,000 franknál is többet küld Lyonba. A „Szent-Mihály-társulat“ célja a szentatyá számára gyűjteni péterfilléreket s e célra csak a kölni egyházmegyétől 1861-től 1873-ig 2,015,874 márkot nyert. Mindebben a püspökök, káplánok, papok működnek közre. Vannak ezenkívül legény-egyletek, melyek élén egy-egy pap áll. Sok helyt ez egyletek saját házzal bírnak, hangversenyeket és más multságokat rendeznek s így a mesteremberek osztálya közvetlen papi vezetés alá kerül. Még tovább felemlíthetők a katolikus kaszinók, hol esténként jó katolikusok szoktak összegyülekezni, evéssel, ivással, politizálással töltve az időt. Majnczban 1860-ban alakult meg az első ilyen klub s azóta a klerikális párt buzgó támogatói lőnek. Több helyt a kaszinó fényes palotát foglal el, míg a katolikus iskolák nyomorognak. 1849-től 1865-ig évi közgyűléseket tartottak Németország katolikus egyletei, azóta csak alkalmoszerűleg jönnek össze. Az 1872-ben megindult culturkampf-nak is vannak egyesületei, például a majnczi „Katolikus-egylet“, melynek fiókgyűlései egész Németországot elárasztják. Az 1849-ben keletkezett „Pius-egyleteket“ azonban a halóságok feloszlatták, részint politikai jellegük, részint törvénybe ütköző szervezetük miatt. Szemben ezekkel a protestánsok semminemű intézményre nem támaszkodhatnak. Mert a protestáns egyház támogatására alapított „Gusztáv Adolf-egylet“ és a „Belmissio egylete“ bármily áldásosan munkálkodnak is, politikai vagy társadalmi jelentőséggel nem bírnak.

De a sajtó terén is a katolikusok mozognak élénkebben. Wörl Leo, würzburgi ultramontán könyvtáros 1878-ban összeállította a katolikus világsajtó statistikáját, miből kitűnik, hogy az egész világon 1072 ultramontán lap és folyóirat van és ebből esik Németországra 267, még pedig következő arányban: Badenben 12, Württembergben 12, Szászországban 2, Bajorországban 73, Poroszországban 148. Látszik ebből, hogy a római katolikus sajtó 1867-ben a fuldai értekezleten nyert szervezetének megállapíttatása óta óriási lépéseket tett. 1867-ben még csak hat organummal rendelkezett a katolikus politika. Az említett 267-hez még azóta járult egy-kettő, melyek részint naponként, részint hetenként egyszer, kétszer, háromszor, vagy végre havonként s félhavasokként jelennek meg. Mindannyian egyházi és

politikai tartalmuk, de nem ritkán illusztráltak. Ha egy oly cikk jelenik meg valamelyikben, melyet a püspök rosszal, úgy a szerkesztő kénytelen azt visszavonni. Bizonyos hírlapoknak, mint például a „Kölnische Zeitung“-nak olvasását a szószékről tiltják. Független szellemben nem engednek lapot indítani; így dr. Sigl lapját, a müncheni Vaterland-ot XIII. Leo kitiltotta, mivel a nunczius volt benne megtámadva, s a szerkesztő kénytelen volt beszüntetni a lapot. Ily módon szoktatják a népet csak az egyház által helyeselt sajtótermékek olvasására. Határozottan lehet állítani, hogy az ultramontán párt a sajtó által kormányozza a népet, vallási oldalról idomítja annak politikai hajlamát. Hová súlyedhet aztán az ily mesterkedés, mutatják azok a ponyva-termékek, melyek hihetetlen elbeszélésekkel s csodás jelenésekkel rögzik a babonát a nép között. Ilyen a „Sendbote des Göttlichen Herzens Jesu“, melynek 21.000 előfizetője van, s mely minden hónapban egyszer a legbágyabb sületlenségeket találja a közönség elé. Ez iskola kibeszélhetlen ferdeségeit kimerítően jellemzi egy ily című rendkívül érdekes munka: „Die deutschen Bischöfe und der Aberglaube“ emlékirat, dr. Reusch Henrik, theologiai tanártól, Bonn 1879. Különben a tudomány népszerűsítése érdekében is alapítottak egy társaságot az ultramontánok 1867-ben: „Die Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft in catholischen Deutschland.“ Ennek kiadványait főképp röpiratok teszik, minden képzelhető tárgy felől. Most éppen egy történeti évkönyvet szándékozik közrebocsátani,

(Vége következik.)

VIDÉKI ÉLET.

Az orbai egyházmegyéből.

Denique censeo...

Zágon. 1880. Januárius 4.

Sietek hozzászólni a nagyfontosságú kérdéshez, melyet Szász Béla most úgy tett fel, hogy nem lehet hozzá nem szólni.

Fájdalom! a nagy baj, melyet ő világosan leirt, megvan, s látszik minden felől. Okát e bajnak — legjobb kimondanom röviden — a következőkben kereshetjük:

a) egyházközségeink éretlenek a vagyon pontos kezelésére, nem tartják az egyházi vagyont olyan kincsnek, melyet nagy gondnal őrizni, félteni, minden áron megtartani, s izzadással is szaporítani kell, azon meggyőződésben, hogy ha nincs vagyon, nincs egészségesen mozgó egyházi élet;

b) a visitatio részint tartózkodásból, hogy szigorú fűrkészése ne költsön ellenszenvet, részint időkimélelésből, nem néz oly aprólékos pontossággal mindennek utánna, a mint kellene. Bajos dolog is a mostani módon, hosszu időig úgy szólva nyakán ülni valakinek, vagy egy egyházközségnek;

c) még a visitatio tagjai is — kevés kivétel lehet — ismeretlenek a mostani idő gonosz viszonyaival, nem veszik eléggé szigoruan a vagyon, kivált a pénzvagyon biz-

tosítását, megnyugosznak csak úgy látszólagosan biztosnak tetsző állapottal is, s nem mennek vizsgálatukban közvetlenül közel a dologhoz;

d) nincs egy megállított vagyonkezelési mintánk, s hány egyházközség, annyiféle kezelés, s könnyű áttekinetésre ez a különféleség éppen nem alkalmas;

e) igen nagy az önkormányzati szabadság, egyházközségeink vagyonkezelési érettségét tekintve, mulhatlanul korlátozandó;

f) nincs rendszer a kezelésben, nincs költség-előirányzat, — s még az a nélküli kezelésben sem látszik, bár annyi rendszer is mindenütt, hogy rendes gyűlési határozat nélkül ne adjanak ki pénzt;

g) sajtószertű hibánk, hogy inkább szeretjük lehető kedvező oldalait állapotunknak kitüntetni, mint a meglevő rossz beteges oldalakat felmutatni. A visitatioi jegyzőkönyvek — úgy tudom — mind ezen hiba szerint készülnek, takargatják, védik, féltik az egyházközségek gyenge oldalait s kiemelik mindazt, a mivel azokat jó oldalról ismer tethetik;

h) a visitatioi kérdések sem kielégítőek mostani időben: felszínen járnak mind, benn a dolog keblében nem keresnek semmit, p. o. a nép vallás-erkölcsi életmozgását kitudhatni-e azon kérdésekből, melyeket erre vonatkozólag tenni kell, t. i. istenitisztelest tartatik-e, bibliamagyarázat van-e? Vagy az iskola, a nevelés jóságát, a tudomány kívánatainak megfelelő voltát ki lehet-e venni azokból a statisztikai kérdésekből?

i) a lelkészek sincsenek eléggé tájékozva az egyházi közigazgatás és vagyonkezelés nagyon sok tanulást, után-gondolást, tapasztalást és prudentiát feltételező kívánatairól;

k) az is nagy tényező bajainknál, hogy a visitationak nincs semmi hatalom adva, p. o. bejelentnek egy egyházközségben 10 vadházasságot, hiában írta a visitatio a szolgabírónak, hogy a közerkölcsiségért zárassa el egymástól, nem fogja tenni. Vagy vagyonügyben: egy megyebíró nem állana elő számolni, — a visitationak nincs hatalma azt előállíttatni. Ezt tudják az emberek s azért visszaéléseikben szabadon mozognak;

l) ha a visitatio nem tud segíteni — nem lévén hatalma arra — akármely baj megmarad s tovább is harapózik, mert a visitatio túl a püspöki hivatal van, azt pedig nem tehetjük az egyházközségek tenger bajainak igazgató hivatalává. Látjuk, hogy a püspöki hivatal most is mily roppant sok munkával jár, mi lenne, ha még alulról is anynyit, vagy még sokkal többet kellene ellátnia.

Ezekben látom én a Szász Béla által fölemlített bajok főbb okait. Látszik, hogy ha a kezelők magok jók, lelkiismeretesek, ügyesek, mindenben igazak volnának is, a gyakorlatban levő eljárási módok miatt bajok lennének. Ha aztán a kezelőkben is hiány van, t. i. nem elég szemesek, nem pontosak, nem lelkiismeretesek, nem igazak, nem elég ügyesek stb. stb. természetesen előállanak a nagy bajok, melyek felköltik az érdeklődő ember lelkében az ilyen szót: denique censeo.

A Szász Béla szavaiból úgy jön ki, mintha ő a visitatióra mondaná a delendam esse censeo-t. Én elenkezőleg azt mondom, hogy ha nem volna visitatio, fel kellene állítani azt, mert a közigazgatás és felügyelet kezelésére közeg kell, a visitatio, mely mindig egynél több személyből áll, alkalmas közeg, ha ügykezelése, magatartása, eljárása olyan, milyennek lennie kell, hogy célra vezessen.

Én is voltam abban a véleményben, hogy a visitatio szükségtelen, de most midőn látom a sok bajt, ismerem az egyházközségek állapotját, tudom, hogy a közigazgatás s a felügyelet mennyire megterhesedett, a visitatiót szükségesnek tartom, épen abból az okból, hogy az által jobban ki lehessen ismerni a bajokat, közelebről tekinteni azokat, behatóbban nézni utána az egyházi élet minden ágának, meg lehessen tudni nem csak azokat a statisztikai számokat s adatokat, hanem azt is, hogy a nép minő érdeklődéssel viseltetik az egyházi vagyon iránt, van-e benne takarékosági, gyarapodási, előhaladási hajlam? Tudja-e, hogy most az egyházközségeknek is, mint az egyes személyeknek, tőkegyűjtéssel kell legtöbbet törődni? Őrzi-e igazi hűséggel meglevő vagyonát? Nincs-e bomlás, pusztulás, sülyedés valahol? Ha van, mi az oka, miképen lehetne azon segíteni? Van-e minden egyházközségnek bizonyos jövedelem-forrása, melyből szükségleteit fedezhesse? Ha nincs, honnan lehetne — mert kell multhatatlanul — ilyen forrást nyitni? Milyen a vagyonkezelés körüli eljárás, presbyterium, közgyűlés tudtával, határozatára történik-e minden költsékezés? Van-e rendes leltár? Látszik-e, hogy tudja, érzi a nép: mily szép, mily jó, ha az egyházközségnek vagyona van, s az évről-évre gyarapodik, mert az a vallási élet fenállását jövő idők jöhető veszélyei ellen is biztosítja stb. stb. Száz meg száz kérdés csak a vagyon s vagyonkezelés ágában, s lehessen megismerni, kitudni az iskola s a köznevelés egész állását, olyan-e az, hogy a ráfordított idő és erő kárba nem megyen; látszik-e, hogy a népnek értelmességre, s erkölcsösségre vezetése főcél, s az út arra, a módszer jól választva s pontosan megtartva van; jó kedvvel tanulnak-e a gyermekek, szívesen tanítatják-e azokat a szülők, lelkiismeretes gondnal s szorgalommal járnak-e el körültekintően az illetők; rend, pontosság, engedelmisség, tisztaság, takarékoság, szerénység, becsületérzés látszik-e az iskolán s iskola népén s a t. s a t. s megtudni, milyen a nép vallás-erkölcsi élete, melyek annak akadályai, nincsenek-e mulasztások e részben, mi volna tenni való, hogy népünk életében egy általában a munkásság, takarékoság, józanság, szerénység, igazságosság, törvény iránti engedelmisség, felsőbb bekiránti tisztelet, kötelességérzet s a b. uralkodó erőre emelkedjenek s a t. s a t. Majdnem beláthatlan a mező, melyen az egyházi felügyeletnek mozognia s biztos tájékozást szereznie kell.

Ez okból én a visitatiót szükségesnek tartom, csak hogy — természetesen — meg kell értenie s ell kell végeznie igaz lelkiismeretességgel azt, mire a törvény és a dolog természete szerint hivatva van, s mit férfias ígérettel magára vállalt.

A felelősség itt egyenesen az esperesre áll. Ő a felügyeletnek s közigazgatásnak azon közvetlen hivatott köze-

ge, kinek képességén, munka készségén, lelkiismeretes szolgálátán, s ahoz értő ügyességén fordul meg az egész ügy, s kénytelen vagyok a bajok okául ide írni azt is, hogy

m) az esperesek — teljes tisztelet a kivételeknek — nem bírnak elég világos tudatával annak: mily nagy fontosságú dolog mostani időben a lelkőkre bizott egyházi felügyelet és közigazgatás ügye. Ez ügy komoly tanulmányozást, sok utángondolást, törvényekben jártasságot, folytonos olvasást, a politikai közigazgatáskörére is kiterjedő tapasztalást, a mellett nagy ügyességet, az egyházi élet virágzása iránti meleg érdeklődést, s odaadó készséget, és külső tekintélyt feltételez. Ha ezek nincsenek meg az esperesben, bizony a felügyelete alatt álló egyházmegye életének mozgása gyakran költheti fel egy-egy ügybuzgó ember lelkében ama felkiáltást: denique censeo....

Miután a fennebbieken a mindenfelől feltűnő nagy bajok okaira rámutattam, megpróbálom, igénytelen belátásom, csekély tapasztalásom, de már évek óta folytatott figyelmes utángondolásom alapján leírni azt is: mi módon gondolom e bajokat elháríthatni.

A kérdés öszsz eségében igen nagy. Elég lesz, ha — a mint Szász Béla tette — most csak a vagyon kezelés és megőrzés ágát vesszük fel.

Erre nézve véleményemet — szem előtt tartva a bajok okául kimutatott egyes pontokat is — a következőkben jegyzem le

a) minden egyházközség mindennemű vagyonát, minden lehető jövedelem forrásait írja új, tiszta, pontos leltárba, úgy hogy kitessek melyik vagyon mi módon kezeltek, mi jövedelmet szokott hozni, — s azon szigorú figyelemmel készüljön a leltár, hogy ha bár mi nemű vagyon abból kihagyatnék, az confiscáltatni fog.

Ezen leltár így folytonosan evidentiában tartatik, s minden évben a számadások vizsgálásakor felolvasatik, és a számadással az egyházmegyei felügyelőségnek (visitatio) beadatik;

b) minden egyházközség ezen túl minden évre rendes költségelőirányzatot készít, azt megerősítés végett az egyházmegyei felügyelőségnek beadja, s attól eltérnie háztartásában nem szabad.

A költségelőirányzatot akkor kell megkészíteni, mikor a számadás vizsgálattal foglalkozik t. i. januarius hóban.

c) minden egyházközség számadása az új év első napjain lezáratik; az egyházközség által maga rendjén megvizsgálatik, s januárius hó végéig multhatatlanul az egyházmegyei felügyelőségnek felül vizsgálás végett beadatik.

d) minden egyházközség presbyteriuma januarius hó folytán a visitatiói kérdésekre való feleleteket is pontosan elkészíti, tisztán leírja s ezt is januarius végéig az egyházmegyei felügyelőségnek beadja.

E négy pont alatt irt egyházmegyei felügyelőség helyére tegyük névszerint az esperest — hozzá kell beküldeni tehát januarius végéig a leltárt, számadást, költségelőirányzatot, és a feleleteket.

e) Az esperes februarius elején azonnal visitator tár-

saival akár együtt, akár — hol sok az egyházközség — megosztva egymás között a munkát külön-külön a beadott vagyongazdálkodási iratokat átvizsgálják, áttanulják, magokévá teszik, ha valahol fennakadásuk lenne, az illető számadolót vagy lelkészt oda rendelik s általa felvilágosítást vesznek, szóval teljesen megismerkednek az egyházközségek vagyoni ügyeivel; át vizsgálják a visitatioi feleletek jegyzékét is, s előre tisztában lesznek azzal: hol mit kellend a visitation tüzetes tárgyalás alá venni; megvizsgálják, megállítják, megerősítik a költségelőirányzatokat is, átgondolva eljárásukban komoly lelkiismeretességgel úgy az egyházközségnek, mint alapvagyónának, évről-évre szigoruan őrzendő gyarapodását.

Igy elkészülve mindezekkel indulnak visitatióra. S látnivaló, mily roppant időt nyertek meg az otthon eddig elvégzett munkával, s e megnyert időt mily czélszerűen fordíthatják igen fontos elvi tanácskozásokra, a nép világoztatására, a valláserkölcsi- és köznevelési ügyek behatódó áttekintésére, s mindazokra, miket előbb már leirtam. A visitatio így nem lenne únalmas, sőt nagy fontosságú helyét nagy haszonnal töltené be az egyházi élet terén;

f) mulhatatlanul szükség, hogy a számadások mindegyikét megállított minta szerint készítessenek. Mihelyt mintatázaszerűnek kell lenni a számadásnak, mindjárt rendesebb, pontosabb, és tisztább az.

Mintául jó lélekkel ajánlhatom az úgynevezett Till-rendszert. Oly pontos, tiszta s biztos az, hogy onnan egy fél krajczár is ki nem eshetik soha. A politikai közigazgatásnál országsszerte ez a rendszer van bevéve; a megyék s a községi iskolák vagyongazdálkodása mind ezen rendszer szerint vezetetik, mindenütt látszik annak czélszerűsége. Az egyházkerület igen könnyen tehetné, hogy — mint tette a közoktatási miniszterium — útastítást és mintát nyomtatatna s küldene ki minden egyházközségnek.

g) a visitationak hatalmat kell szerezni, hogy szükséges hivatásában — hol szükség — tekintélylyel járhasson el; s hogy pl. hivatalos átirására községi bíró és szolgabíró azonnal kötelesek legyenek segítségére jőni, ha segítségöket kéri

h) a visitatioi jegyzőkönyvek írásának módján változtatni kell. Borzasztó dolog az minden egyházközségnél ugyanazon feleletet leírni háromszor s még négyszer is.

Aztán mi jegyzők legyünk igazán a tiszta igazság szószólói. Ne legyen ott kezünk után egy szó is, mely nem a valóságos tényállást adja elő s ne szépségszavakkal egyházi életünket, ne takargassuk annak hiányait, mert ezzel annak javára nem, hanem kárára dolgozunk;

i) a visitatioi kérdéseket újra kell dolgozni;

k) az egyházközségek önkormányzati szabadságára nézve a törvény korlátait mindenütt felállítani;

l) a visitatio jegyzőkönyvét határozott időben, p. o. május 1-ig elkészíteni s felküldeni nem a főtisztelőtű püspök urhoz, hanem az igazgató tanácshoz; az igazgatótanács nézze felül, tárgyalja a lehető tárgyalandó kérdéseket, tegyen azokra nézve, melyek megkívánják, határozatokat, rendeljen, a hol kell, vizsgálatot, fegyelmi

keresetet stb. stb. s ha épen nagy baj tűnnék fel, mondjon censeot. az esperesre.

E pont alatti véleményem tehát egyfelől az esperesi hivatalt nagy felelősséggel terheli meg, de az nem is lehet másképen, ezt így kívánja a közigazgatás és rendes felügyelet egészséges mozgása; másfelől a püspöki hivatalt nagy teherrel menti meg, mert bizony annyi másnemű s nagy fontosságú munka mellett, hogy még azt a temérdek visitatioi jegyzőkönyvet is elolvassa, a multakki összehasonlitsa, minden apró ágait, részleteit az egyházközségek életének átgondolja, kisebb-nagyobb bajaik orvoslása felett törődjek s még észrevételekkel is kísérje a főtisztelőtű püspök ur, az nem kis terű most. Az én véleményem szerint az igazgató tanács tárgyalásai alatt úgy is megismerné a dolgot minden oldalról, könnyen kijegyezhetné magának azon nevezetesebb mozzanatokat, p. o. ajándékozásokat, melyeket jelentésében a közgyűlésre felveendőnek tart s így megta- karított idejét tetszése szerint fordíthatja különben is szerfelett sok egyéb munkája elvégzésére.

Nekem úgy tetszik, hogy ezen változtatást ügykezelésünkben maga egyházi szervezetünk is megkívánja. A közigazgatás és felügyelet rendjébe esperesi visitatio, igazgatótanács sokkal jobban talál, mint esperes, visitatio és a püspök. A püspöki hivatalt felül kell tennünk azon, hogy az a közigazgatásnak közege legyen.

Ezekben leirtam véleményemet arról: mi módon gondolom a bajokat elháríthatni.

Még csak egy rövid megjegyzést teszek s azzal végzem, így is igen hosszúra terjedett, cikkemet.

Az általam itt ajánlott orvoslási módok, különösen az a), b), c), d), e), f) pont alattiak mind olyanok, hogy azonnal, törvényhozás közbejövetele nélkül, az esperesek mindenütt életbeléptethetik s már csak ezek által is vagyongazdálkodásunkat mennyivel jobb rendbe hozhatjuk a mostaninál, könnyű belátni.

Ne is késlekedjenek az esperesek, lépjenek fel ez ügyben mind erélyesen, ügyesen s mutassák meg, hogy nem lesz szükség többször elkiáltani a denique censeot.

Demeter Sámuel.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A „Prot. egyh. és isk. Lap“-ban Ballagi folytatja megkezdett cikksorozatát a mult év történetéről.

Magunk között egyenetlenkedünk — mondja a cikkíró — de kívülről jövő legkisebb támadás neszére egy akaratlan zudulunk fel. Így történt a hirhetté vált „Pontozatok“ közrebocsátása alkalmával. A dolog elmúlt: beszélhetünk felőle nyugodtan.

A „Pontozatok“ által a miniszter mindössze is csak az egyház véleményét óhajtotta előlegesen megtudni; tehát nem rossz akarat, legfőlebb téves felfogás nyilvánult azokban. És ha mégis közelkeseredést szült a dolog: ennek

gyökereit a fennforgó kérdésem kívül, más, mélyebben fekvő okokban kell keresnünk.

A nemzeti önállóság és a protestans egyház szabadsága hazánkban kezdettől fogva karöltve jártak. Midőn 1867-ben állami önállóságunkat ismét visszanyertük, a protestansok teljes joggal várhatták, hogy az 1848: 20. czikkben a vallásfelekezetre nézve kimondott tökéletes egyenlőség és viszonyosság valahára testté váljék. De 12 év alatt erre sort keríteni nem tudtak. Sőt a modern állam követelményének czime alatt a protestansok régi jogait is korlátozni kívánják. Holott a modern államczél mindenekelőtt a hierarchiai kiváltságok megszüntetését s a teljes vallásszabadság törvénybe iktatását követeli. Míg ez meg nem történik, és míg a kormány eljárásaiban kétféle mértéket használ: nem csodálhatni, ha a háborgó közhangulatban csak akadályokra talál.

A miniszter egyébiránt maga is belátta a felügyeleti jog egyoldalú szabályozásának helytelenségét és most közép iskolai törvényjavaslatban igyekszik megoldani az állami felügyelet kérdését is.

A főfelügyelet kérdésében ref. és más hitvallású protestansok egy értelemben határoztak.

Czikkiró melegen emlékezik az ág. hitvallásúak főfelügyelőjének, Radvánczky Antal bárónak, a beiktatás alkalmával tartott székfoglaló beszédéről. Ötven év gazdag tapasztalatai adták az anyagot e székfoglalóra. Okulást merithetünk abból mi is — szervezkedésünkre nézve. A testvér hitfelekezet konventje — miként Radvánczky előadja — előbb csak egyszerű értekezlet jellegét viselé, később a felügyelő tanácsadó collegiuma és csak legutóbb lőn az egész egyház areopagusává. „Igy jönnek létre — mondja czikkiró — a jóra való institutiók.“ Gyakorlati szükségek szülik, a körülmények tovább fejlesztik s végre törvénynyé szentesíti az élet és idő.

A debreczeni és budapesti prot. gyülekezésekkel egyidejűleg tartották az unitariusok Dávid Ferencz emlékére a sz.-kereszturi zsinati ünnepélyt. A kicsiny, de hitedzett unit. közönség tizezer forintnyi összegben „Dávid alapítványt“ alkotott a nagy nap emlékére.

Még két nevezetes mozzanatról emlékezik meg a czikk, névszerint: a magyar protestantismus történelmének megírása czéljából nov. 25-én gr. Lónyay Menyhért elnöklete alatt tartott budapesti értekezletről és az ugyanott és ugyanakkor Török Pál elnöklete alatt tartott egyetem es tanügyi bizottság értekezletről.

Amaz a protestantismus történelmének megírására a legelső lépéseket megtév; remélhetjük, hogy nem fog eljuttetni az életre való ügy. A tanügyi téren megindult nagyobb mérvű mozgalom kívánt sikerre csak akkor juthat, ha az állam kormánya belátva egyszer a prot. tanintézetek áldásos működését, megadná ezeknek az igazság szerint is megillető ama segélyt, mely lehetségessé tenné magasztos missiojuk teljes betöltését. Ezzel a kormány csak a nemzeti kulturásnak és a közhasznának tenne szolgálatot.

KÜLFÖLD.

Anglia

(A biblia társulat újja alakulása.)

„A britt és külföldi biblia-társulat“ tagjával kezdetben bármily protestans felekezet hívét elfogadta. Lassanként azonban kezdette kiküszöbölni kebeléből az „eretnekek“-et, legelőbb is az unitariusokat. Most már, ha hihetünk a „Christian Life“-nak, ki akarja vetni köréből mindazokat, kik nem tartoznak az anglicán egyházhoz, akár orthodoxok, akár nem. Megköveteli hivatalnokaitól, hogy mindnyájan az anglicán hitet vallják.

(London templomainak száma.)

Gyakran halljuk említettetni Róma 365 templomát. E számot London jóval felülmúlta. Csupán az anglikán felekezetnek 872 felszentelt temploma van. Azonban e sok templom közül alig 50-ben gyakorolják az új ritualis istentiszteletet s tesznek az oltárra gyertyákat, sőt ez 50 közül is alig 18-ban gyújtják meg azokat. A ritualis egyházak száma, néhány év alatt, jelentékenyen megapadt, dacára azon zajnak, mit a ritualisták ütnek; ennek oka az, hogy katolikus mintára újja szervezett szertartásaik sehogy sem illenek az angolok természetéhez.

(Fanaticus butaság.)

Az elmúlt napokban Dundee mellett Scótiában megrendítő esemény történt. Egy vasuti vonat ugyanis egészen a folyóba zuhant s körülbelül 100 emberélet esett áldozattúl. E roppant szerencsétlenség egy vasárnap történt s egy orthodox angol lap, a „Christian Herald“, az egész szerencsétlenséget megérdemelt büntetésnek tartja azokra nézve, kik vasárnap útra kelni merészelnek.

Skóthon.

(A karácsony megünneplése.)

Tudva levő dolog, hogy Kálvin nem tartá megünneplendőnek karácsony ünnepét, miután az rendesen nem vasárnapra esik s mert szerinte Jézus születése idejét, illetőleg napját, meghatározni nem lehet. A skót presbyteri egyházak egészen az újabb időkig hűek maradtak e nézethez. Néhány éve azonban a lelkészi kar egy töredéke elvetette e nézetet s a közelebbi karácsony alkalmával már öt edinburghi templomban tartatott istentisztelet. Ez ujitás kezdeményezője, dr. Watter Smith, a közzsínat elé is idéztetett, de felmentetett.

Amerika.

(A methodisták közzsínatja.)

Az anglikán és presbyteri egyház példájára a methodisták is kedvet kaptak egy általános közzsínat tartására. A Cincinnati-ba, 1880 május 6-ikára összehívott előértekezlet tiszte leendő a nagy gyűlés helyét s elnökét kijelölni. Nem is sejtethetjük, hogy minő harározatok fognak e gyűlésen hozatni, mely az egyház újja szervezését czélozza. Mint a „Renaissance“ írja, a mely után mi is e hirt közöljük, a methodisták száma tizenöt milliő.

—z—y.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 3. számához.

IRODALMI SZEMLE.

A Kalvin Káté és Baritiu György ur N.-Szebenben.

(Vége.)

„Valljuk meg, mindig és mindenütt — ugymond Baritiu — az igazat.“ A róm. kath. egyház kebelében a 16-ik században megindult rohamos reformatio szülte a mi daco-román irodalmunkat. A reformatio elvett cserében néhány 100 ezer (?) lelket a román nemzet testéből s a magyar nemzet testéhez csatolta. Ez által ugy megszilárdította Erdélyben és Magyarországon néhány megyéjében a magyar elemet, a mint az előtt soha sem volt. Azonban a románoknak is felnyitottak szemeik s átlátták, hogy az ő nyelvükön is lehet írni s lehet ezt is művelni s így nincsen szükségük a szláv nyelvre, melynek durva járma alatt századokon át sötét éjben éltek.*)

A reformatio történetét a következő szakaszokban adja elő:

1. A reformatio kezdete Németországban.
2. A reformatio kezdete Erdélyben s ezzel a különböző nyelvek irodalmáé.
3. Kísérletek az egyház, értsd a g. keletit, megmontására a barbar törvények által.
4. Titkos socinianismus vagy judaismus vagy féljudáismus.
5. A Mózes-hit Erdélyben.
6. Kalvin-féle proselitismus a románok között és ennek következménye.
7. Az előbbi szakaszban idézett földönfutóvá tevő törvények eredeti magyar szövegben.

A németországi reformatio történetét mellőzve, az erdélyi reformatio történetéből néhány tételt ide irok Baritiu után:

„Valamint Franciaországban és másutt, ugy Magyarországon is a vallás egysége egy tekintetű, mint lényeges feltétele nemcsak az egyház egységének, hanem az állam épségének és egységének is; azaz valószínűen ugy, mint ma, napjainkban, ugyanazon soknyelvű Magyarország és Erdélyben kihirdették a gyászos és végzetes állam elvet, miszerint a nyelv egységétől függ] a magyar állam épsége“. Azonban valamint ezelőtt 300—350 évvel ezen czélt el nem érték, ugy most sem fogják elérni.**)

*) Baritiu ur maga elismeri, hogy a románosság a szláv nyelv járma alatt nyögött századokon át. Ez a századokra terjedő járom nem tett annyi kárt a románoknak, legalább B. nem mondja, mint a reformatio s épen a calvinismus. Nem volt olyan földes ur, a ki jobbágyság kedvéért és saját érdekéért oláhul meg ne tanult volna. Hát azok a szláv papok vajjon tudták e? Koós.

**) Ez az államelv a polyglott Romániában is, Dob udzsát s a moldvai csángókat sem véve tekintetbe, ki van hirdetve és szigoruan végrehajtv. Tessék Romániával szemben is kimondani, hogy nem fogják a czélt elérni. Nem hiszem, hogy a bukaresti akadémiában ki merné mondani. K.

Érdekesen írja le Baritiu az erdélyi nyomdák történetét, melyből két igazságot von le, n. m. 1. A román nyomda teremtői a szászok voltak és 2. A legelső román könyveket nem a Rákóczyak, nem Bethlen Gábor, hanem a szászok adták ki. Szászok és magyarok egyaránt meg akarták nyerni a románokat a reformationak. A szászok szép szerivel, könyvekkel; a magyarok ellenben durva erőszakkal, (prin forti'a brutale) tölték a románokra a Kálvin kátét (110 lap). Arra azonban Baritiu sem felel meg, hogy miért nem bírták a románokat a reformationak megnyerni sem szép szerével, sem durva erőszakkal? A két vitairatból azonban világosan ki lehet venni, hogy a románok nyakára, Baritiu szerint, járomként nehezedő szláv clerus végtelen tudatlansága lehetett az ok; magáról az akkori román népről szó sem lehetett, hisz annak irodalma egy betű sem volt saját nyelvén, a latint pedig a szláv nyeltele. Ezért mondja az első vitairat mindjárt az első sorokban az akkori gr. keleti papokról: „Látjuk, hogy az isten beszédének hajnalcsillaga még nem támadott fel sziveitekben.“ 2. Péter 1. 19.

Ezek után még ki kell emelnem azon szenvedélyes támadást, melyet Baritiu ezen könyvében a kálvinisták ellen intéz. A mennyi törvény az aprobatában és complilatában az oláh natio, az oláh esperesek, papok és pap-fiak ellen hozatott, azt mind a kálvinista többség hozta a románok ellen és mind is közli azokat eredeti szövegben, adván olyan értelmezést néhol azoknak, a milyent épen tetszik.

P. o. a 112 lapon azt írja, hogy: „a román papfiaktól felette félték, nehogy átmeneküljenek más országokba, többet tanuljanak és visszatérvén, felnyissák a románok szeméit.“*)

A 104 lapon ezeket írja B. ur: „Valami három szultán kivételével még a törökök sem üldözték kegyetlenebbül birodalmukban a g. keleti vallást“, már t. i. mint az erdélyi kalvin-hitű fejedelmek.**)

Szóval, hogy tekintettel legyenek e lapok terjedelmére is, röviden kimondom, hogy bár elősorolja Baritiu mindazokat a románnyelvű könyveket, melyeket az erdélyi kalvinista fejedelmek saját költségükön adtak ki Gyulafehérvárról a román natio számára, de azért kiváló gondot fordított arra is, hogy a kálvinisták s ezekben a magyarok ellen a lehető legnagyobb antipatiát keltsen a mostan élő és következő román nemzedékekben.

*) Akkor bizony futhattak volna Moldva-Munteniába: ott ugyan föl nem nyitak volna szeméik. Lázár erdélyi román honfitársunk nyitotta föl azok szeméit is és pedig e század elején; az ő s. emei pedig idehaza nyitak föl. Lázár volt Oláhország Kazinczyja. K.

**) Kár volt, hogy nem említette meg Baritiu ur, hogy hol történtek a románok ellen hitők miatt azok a szent Bertalan éjszakák hazánkban a kalvinista fejedelmek alatt? Nagy szolgálatot tenne vele a veres pártnak, a mely még Dózsa Györgyből is románú csinált s ugyancsak kizsákmányolta ennek kegyetlen kivégeztetését a magyarok kegyetlen voltának demonstrálására az oláhokkal szemben. K.

Van azonban a sok között Baritiu urnak egy állítása, melyet szó nélkül nem hagyhatok. Azt állítja ugyanis, hogy a kalvinista felekezet Erdélyben kitűnően ma is magyar vallás lévén, ha a románok felvették volna a calvinismust, akkor mind elmagyarosodtak volna a kalvinista főiskolákban. Az bizonyos, hogy a papjelöltek és iskolatanítók megtanultak volna magyarul, a mint tudnak még ma is a máramarosi g. kath. orosz és román papok és tanítók, de nem tudám sem az orosz, sem a román nép. Azonban az is valószínű, hogy azok a kalvinista fejedelmek, kik a románkönyvek kiadására sajtójukból annyit áldoztak, idővel bizonyosan gondoskodtak volna a román nyelv magasabb műveléséről is, ha látták volna, hogy az egész natio felveszi a ref. hitet. Nem gondoskodtak, mert nem volt kinek, s hogy ne legyen kinek, arról meg gondoskodott az akkor még nagyobbára görög kalugerekből és szláv papokból álló jászvársári szent zsinat. Ha Baritiu ur szükségesnek tartotta az aprotatakból az oláh natióra vonatkozó szakaszokat eredeti, t. i. magyar nyelven ezen kátéhez toldani, okos és méltányos lett volna azokat az újabb törvényeket is eredetiben közölni, melyek a vallásfelekezetek egyenlőségét hazánkban kimondották. És így felekezeti gyűlölködésre napjainkban ma már szó sem lehet.

Végül valamit az idegen szavakról is.

Baritiu ur elismeri, hogy kevés régi román szót talált ezen kátében, de annál több magyar szót mutatott ki benne. Mielőtt ezeket elősorolnám, megemlítem, hogy a kátében levő két vitairat szerzői Róma városát így írják oláh nyelven: Rim s ebből ezt, hogy római így írják: rimlén. Ez is tanulságos.

Lássuk most már azon magyar szavakat, melyeket ezen könyv írói mint gyök és származék szavakat számtalan változatokban használtak, s melyek közül több meg van még ma is nem csak a nép ajkain, hanem a román irodalomban is.

1. Alenu így is Aleanu, névutó: ellen p. o. sí fürte amu gresit in alenulu teu, azaz: És nagyot vétkeztünk ellened. 2. Bäsău: bosszu, p. o. Ddeu eu bäsău tare: erős bosszuálló Isten. 3. Bintetuire: büntetni, p. o. Gindecator se o bintetuiască, azaz: A bíró büntesse. 4. Buruire: birni, sőt meggyőződni értelemben. 5. Biu: bő s ebből Romániában ma is: In bel sugare: bőség, bő aratás. 6. Csudesa: csoda. 7. Dărab: darab. 8. Fogadiu: fogadni. 9. Făgădasiu: fogadás. 10. Gindre: gondolni. Van ilyen vagy 40—50 szó.

Több éve, hogy gyűjtöttem azon magyar szavakat, melyek a román nyelvben legrégebbi idő óta előfordulnak. Sokat kizárítottam már ezek közül az újabb román újító nyelvészet, mint barbarismust, de azért még ma is elég

van, főleg a nép ajkán. Fogaras egyik havasalji községében mondá nekem egy román pórlegény: „Dle amu dis nyilván” s midőn újabban kérdeztem, ismét használta a nyilván szót. Egy másik dicsekedve mondá nekem: Dle amu marha, amugabonás, amu X. hámbár stb. Baritiu urnak tehát én nagy köszönettel tartozom ezekért a magyar szavakért, melyek közül egy párt most láttam legelőbb a román nyelvben p. o. uc'a: ok. Păra: per. Saru: sár, festék. Uricasiu: örökös. Be is irtam őket azonnal gyűjteményeimbe, s ha még többet is tud és nekem megküldeni sziveskedik: hálára fog kötelezni.

A mi Baritiu azon észrevételét illeti, hogy a magyar nyelv sem állott előbb a 17-ik században, mint a román, ez tréfának megjárja. Nifonu Balasescu ur nekem egy nyilatkozott Bukurestben, hogy a Károli fordítása olyan szabatos, miszerint felülmulja mind a Luther, mind a francia biblia fordításokat. Aztán Pázmán, Zrinyi és mások párját hol találok meg a 17-ik századi román irodalomban. Nevezze meg őket Baritiu ur és én szívesen fogom őket tanulmányozni.

Azt hiszem mindnyájan értjük a Kálvin káté kiadásának valódi célját Baritiu ezen szavai után: „Nem fognak 300—350 év után is czélt érni.”

Mi pedig ezek dacára elismerjük, hogy Baritiu szolgálatot tett a káté kiadásával nekünk magyar reform. hitűeknek is. Azért nem fogom elmulasztani ezt a korszakot román források után is tanulmányozni és a t. szerk. engedelmével, e lapok olvasóival megismertetni, sine ira.

Brassó 1880 január 4-én.

Koós Ferencz,
tanfelügyelő.

Füzetes vállalatok: A Somogyi-Bautmann-féle Magyar Lexiconból megjelent a 42—45-ik füzet, melyeknek tartalma Ciota szóig terjed. Egy füzet ára 30 kr. — A Ribáry-féle „Képes Világ-történet“-ből (kiadja Mehner) öt füzet hagyta el a sajtót, az előbbiekhöz hasonló díszes kiállításban és csinos illusztrációkkal. E füzetek a görögök történetét tárgyalják. Egy füzet ára 30 kr. — „Méhészeti lapok“ czim alatt szaklapot indított meg az orsz. méhészeti egyesület Kriesch János műgyetemi tanár szerkesztése mellett. A havonként egyszer megjelent lap előfizetési ára egész évre 2 frt. Az első számban nagyrészt csak egyesületi tudósítások vannak.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZAJA.

Egyháztörténelmi adatok.

Apafi Mihály korából.

Közlő: SZILÁGYI SÁNDOR.

VII.

(Folytatás.)

Idque annival is inkább, hogy már azon munkának egyik részének véghez vitelére reá is készültem volna. De miért nem cselekedtem (azt fogja kegyelmetek szememre

vetni) hogy avagy csak tudtára adtam volna ideje-korán e szándékomat hazámnak? Én ezt nem csak azért nem cselekedtem, hogy tudtam mint szokott lenni, midőn a mi hazánkban formális háborúság vagy: felejtik ilyen dologra, vagy ily dolognak hírére is figyelmezni, hanem kiváltképpen azért, mert abban teljességgel semmi módot nem láttam. Ha a postán való levélküldésnek módjáról gondolkodtam, akár Német, akár Lengyelország felé tekintettem, mindenfelé ellenségeinket lenni és azok által az utakat elzá-

rattattaknak lenni láttam: és úgy hittem el, hogy azok az embereink, a kiknek munkájuk által kellett volna Béczen vagy Boroszlón vagy Danczkán tulleveleinket igazitanunk s küldenünk, ilyen időben nem csak nem szolgálnának, hanem még meg is neheztelnének, hogy nem átaljuk olyan szolgálatra szorgoztatni, mely miatt magok is könnyen suspicióba és valami bajba eshetnének. Kellett azért kéntelen várakoznom az innen haza menendő magyarok alkalmatossága után, mely is nem hamar adatott. Husvét és pünköst között indultak ugyan innét debreczeni deákok, és én azok által irtam ugyan egy privatus jóakarómnak, de kegyelmeteknek nem, mert azok után 3 vagy 4 héttel akartak indulni (akkori dispositiojuk szerint) directe Erdélybe menendők is az uram Teleki uram ő kegyelme alumnusi közül, kik által, tudtam, hogy mind bizonyosban, mind pedig talám hamarabb is kézhez szolgáltatathatnának azon leveleim. Tudjuk per experientiam, hogy sokszor vagy eltévedni, vagy sokat mulatni szoktak leveleink, melyeket csak Magyarorszáig menők által küldünk Erdélybe, mivel azon túl nem mindenkor adatnak alkalmatossági az elküldésnek. Sed quidquid sit, nem mehetek volna ez idén magyarok haza oly idején, és nem praesentálhatták volna leveleimet, hogy megelőzhattuk volna a kegyelmetek részéről kezdődött dolgot: mert talám a mikor én ezt itt kezdettem, kegyelmetek is akkor táján kezdette volt azt otthon avagy csak tanácskozással mozgatni. Már pedig a dologhoz mit szóljak? Én egyfelől örülök, másfelől magamban háborgok, hogy a dolgok így vannak. Örülök azon és áldom az Urat, a menynek Istenét, hogy szegény hazánkat még olyan állapotban meghagyta minden mi vélekedésünk felett, hogy e nagy jóra nem csak elméjét vethetné, hanem de facto kezdésében is megindulhatna; más részint nem lehet, hogy ne törődjem azon, hogy vagy mi nem tudtuk a kegyelmetek állapotját s szándékát, vagy kegyelmetek a miénkat: mert vagy mi nem kezdtük volna, vagy talám kegyelmetek is másképen disponált volna. Már mit kellessek cselekedni, a kegyelmetek bölcsesége és kegyessége azt feltalálhatja. Én már ezt, ha kezdettem s ha félig elvittem, Istennek segedelmé által végre is hajtóm; és ha nem ily alávaló szegény legény, hanem oly ember volnék, hogy kegyelmeteket tanácsadásommal kínálni merném, így szólanék: Isten ezt elvégeznünk és békével haza vinnünk engedvén, nemzetünknek ezaránt való mostani szükségének avagy csak (mert nem sok, hanem mintegy negyedfélezer leszen) a nagyját ezzel alkalmasint elüthetjük: kegyelmetek szükségtelen költséget ne tegyen; én megláttatom kegyelmetek szemeivel az én tanácsomnak gyümölcsét, megmutatom utját, sőt Isten éltetvén s hazánkat békességben megtartván, magam megkészitem, a mit szándékozásomban már régen ehezvaló kezdésem előtt elkészítettem volt, melyben a mi nemzetünk e nagy jónak szintén oly nagy bővségével boldogíthatatik, mint a minő művel bírnak más keresztyén nemzetségek, melyek ezaránt legboldogabbaknak ítéltethetnek. Én mindjárt akkor, hogy tudtomra esett a szent gyűlés végezése, mely jobbnak találta Bibliánknak nyomtatásának otthon való procurálását és

gondolkodtam úgy is, hogy talám az én szolgálatomtól ebben a dologban nem fognak idegenkedni, állhatatosan benem megfeneklett végezéssel magamban eltökéltem, hogy Isten engem haza vivén, kegyelmeteknek reá hajlásából a mi Bibliánk nyomtatásának azt a módját vegyem elő és kövessem, melyet itt követnek a Schlipper és Athias műhelyekben az anglicana Bibliának nyomtatásában: a mely módot több jó akaróim között T. Leusden János uram nekem nem egyszer-kétszer commendált. Én feltöttem azt magamban, hogy talám reá veszi magát a magyar nemzet, hogy azt cselekedje, a mit a belgák, kiknek ezelőtt is volt Bibliájuk a magok nyelveken, és az a versio recepta volt, mindazáltal vétkeket érezvén benne a dordrecti synodusban elővették, és bizonyos tudós emberekre demandálták annak revisióját és corrigálását; a kik nem kevés időt töltvén el abban a munkában, annyira castigálták és minden vétkektől úgy megtisztították, hogy osztán mintegy canonizálhatnák. A mi nemzetünkől, ha ki nem telhetné is ily nationalis synodus, kitelhetnének avagy csak provincialis vagy generalisok, és azoknak egymás közt való consensusokból az ilyen dolog végben mehetne. Én azonban, mig az lenne, a bétümentsés és öntésbeli mesterségeim által a készületet adornálnám: mely alkalmas költséget kíván ugyan és az én részemről igen sok munkát: de mivel megbecsülhetetlen a haszna, elhittem magammal, hogy országunk annyi költségét nem szánja, mint én is munkámat ad extremum usque halitum. Így folytatván én gondolatimat, az elmúlt őszszel lett dolgok és hírek kettévágák e czélomnak consequálása felől való remétségemnek fonalát, és igyekezeteimet determinálák, proxime erre, a merre im eredtem. Pedig hogy az Ur Isten jobban adta a dolgokat, melyek engem erre vittek, és avagy csak a mi Erdélyünkre nézve másképpen vagynak a dolgok: úgy hogy én ezen elébbeni szándékomat resumálhassam és így szólhassak: Ám légyen már ez most mintegy fölöstököm gyanánt, mely, Isten velünk levén, elvégeződik a jövő téllal, azaz akkorrá, a mikor a kegyelmetekét elkezdhetnék, (mert ha T. Kolozsvári uram felérkezik is, úgy vagyon mindnyájunknak tudunkra, hogy ő kegyelme abban meg nem mozdul mindaddig, mig kegyelmetektől újabb infermatiot nem vészen, és annakutána, ha megindulna is, csak a betüöntésben és egyéb készületben négy vagy öt hónap eltelnék, a munkában is közel két esztendő, ha annyi exemplárt kezdenek nyomtatni) és a magyarságnak kezébe adattatván, annak ékességét elveri, úgy hogy könynyebben várhassa a derék ebédet. Én azonban, mihelyt ez ajándékokskával együtt édes hazámnak magamat bemutatom, mindjárt kezdem, ha kegyelmeteknek úgy tetszik, a Biblia nyomtatásának megemlített módjára való készületet: mely meglévén akár husz vagy huszonötezer Bibliának nyomtatása kívántassék esztendőnként, meglészen. Arra a készületre ámbátor kegyelmetek ne akarjon is költséget tenni, én ha (a mint feltöttem) hat vagy hét Bibliát adok is e mostan készítettendőkből annyi pénzen, a mennyin most otthon egyet vesznek, remélek annyi tehetségecskét, hogy arra én elégséges leszek; nem is egyébre szántam ezeknek

árát. Ha pedig kegyelmek maga költségét akarná arra con-ferálni, az is álljon a kegyelmek szabadságában; se becsületemet, hiremet, nevemet, se jóvedelmemet nem nézem, akármit legyen, csak legyen meg, a mit én ez uton intendálok, csak consequalhassa a magyar nemzet azt a nagy jót, melynek mintegy czikkelyei im ezek:

1. Megszabadulunk az idegenektől, nem kételenítünk utánok sompordálni, olyan magunk elégtelenségének, nemzetünk incuriositásának, segniliesének prodálásával, megismerésével és szegyenével stb.

2. Költségünket és költségünkkel szerzett jószágunkat nem szerencsételtjük ily messzeföldre oly veszedelmes utakon.

3. Nyelvünket tudó munkások által menvén véghez a munka, és az ecclesiának magának szemei előtt, mennyivel vétketlenebb munka tétethessék, kegyelmek maga megítélheti.

4. In promptu lévén az alkalmatosság, kiváltképpen az a készület, melyet én emlegetek akkor, a mikor, és anyyi számú Bibliát, a mennyit akarunk, nyomtathatunk: nem kell idegen s messze lakó népeknek, a kikhez folyamodnánk vagy azokat tőlünk elrekesztő közbevetett országoknak, melyekben utazni kell annak, vagy procurálásának, vagy kezünkbe való vételének okáért, alkalmatosságát vagy alkalmatlanságát czirkálnunk, azoktól függenünk stb.

5. Egyszer meglevén a correctio, a megemlített készület szerént elszolgál az 40 vagy 50 esztendeig is, ámbar minden esztendőben elől s meg elől kezdjük a Bibliát nyomtatni; nem kell corrigálásban munkálkodni, se vétkektől félni; lehetetlen abban vétkeknek esni.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. jan. 16-én.

Mindazon eddigi t. előfizetőinket, kiknek nem szándékuk lapunkat a folyó évben is járítani, fölkérjük, sziveskedjenek lapunk mai — 3-ik — számát visszaküldeni, hogy bizton tájékozhatjuk magunkat s további kellemetlenségeknek eleje vétessék. A kik lapunk jelen számát vissza nem küldik, fölvétetnek azok sorába, kik azt továbbra is járítani óhajtják.

A kiadóhivatal.

— A protestans theologiai könyvtár számára monografiák írására, a többek közt, Salamon Ferencz, Szabó Károly, b. Nyári Albert, Thaly Kálmán, Nagy Imre, Jakab Elek, Molnár Aladár, Gyárfás István, Barsi József, Kiss Áron, Liszkay, Haan, Zsilinszky s Szeremlei vállalkoztak. Ily kiváló erők támogatása mellett az ügy sikere biztosítottnak tekinthető.

— **Lenárt József**, m.-vásárhelyi segédpap tanár, lapunk egyik jeles munkatársa, a helybeli tudományegyetem bölcsészeti karában, a tanárképesítési szakvizsgát a napokban dicséretesen állotta ki. Ez eredmény annál szebb, mert nem lévén az egyetem hallgatója, egészen önjerejére s szorgalmára vala utalva.

— **Mihályi Károlynak**, a nagy-enyedi tanári kar régi gárdája ez utolsó Mohikánjának — mint részvétellel értesülünk — egészségi állapota felette aggasztó. November óta nem képes előadásokat tartani s az előjáróság kénytelen helyettesítéséről gondoskodni. Vajha a nagy érdemű szakférfi helyettesítésének szüksége rövid ideig tartó lenne!

— **Modern házasság.** Chicagóban — hol is történhetnék máshol, mint Amerikában? — az esketésnél azt kérdezte a pap a fiatal menyasszonytól: „Akarod-e ezen férfit szeretni, tisztelni, neki engedelmeskedni s hű neje akarsz-e lenni?” — „Igen, mondá hangosan a menyasszony, ha pénzügyi tekintetben mindazt megteszi, a mit megígért.”

— **Merénylet a templomban.** A londoni haftengardeni, u. n. olasz templomban közelebből rendkívüli jelenet történt. Ép Manning bibornokot várták, mikor a 10 órai misénél, melyet Pater Bakanowski mondott, az úrfelmutatás perczében, revolverrel rálöttek az ostyát fölemelő papra. A golyó az oltárt találta. A pap rögtön elmenekült az oltár mögé, s a merénylő ismét kétszer rálőtt. Erre az ember, ki Schossa Sándor német asphaltmunkás, felrohant az oltárhoz, feldöntötte a kelyhet; összezúzta a szentségtartót, kidöntötte a szentostyákkal telt ciboriumot; fölforgatta a gyergyatartókat, melyek lángba borították a roppant becsű oltárkárpitokat. Erre sikerült az őrjögöt elfogni. Hogy mi volt ez eddig páratlan merénylet oka, nem bizonyos. A merénylő a vallatásnál mindig csak azt mondja: „Meg akartam a papot ölni.” Bár nem látszik rajta semmi háborodás, mégis orvosi felügyelet alá helyezték.

— **Érdekes hír a Vatikánból.** Állítják, hogy XIII-Leo pápának szándéka volna a Vatikán könyvtárának jegyzékét közzétenni. Egy bizottság lenne kiküldve ezen terv tanulmányozására. Ez még nem minden. A pápa egyidejűleg azon rendeletet is kiadta volna, hogy a levéltár egy terme ezentúl a közönség rendelkezésére bocsáttassék. Mindebből azt lehet hinni, hogy ezen gyűjtemény a régi és új irodalom kincseit rejti. A beavatottak azt állítják, hogy a kéziratok legnagyobb része kiadatlan és ezek között sok olyan okmány találtatik, mely a bizanczi császárság történetírását alapjában megváltoztathatja. A Vatikán könyvtárának főgazdagságát a kéziratok képezik. V. Miklós, a gyűjtemény alapítója, 9000-et szerzett. IV. Sixtus és V. Sixtus megháromszorozították e számot. — Jelenleg huszonnégyezerre teszik az összes kéziratokat.

A szerkesztő postája.

Győri Vilmos, kollegának, Budapest. A budapesti Tabitha-nőegylet működésének megismertetését örömmel bocsátnók közre. Vallásos tartalmu költemény is, épen öntől, hálára kötelezne.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztéségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldem-
ények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beíratás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivata

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Nehány a sok közül. (I.—t.) — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — A Hazugság és az Igazság Spanyoljese. Irta: Laboulaye. — Ki a keresztyén? Manchot nyomán. — z. — y. — Tanárképzés reformja. — Az áll. igaztanács r. gyűlése. — Kovács Gyula, a n. euyedi volt erdős számadásainak ellátása. — Egyházi lapok szemléje. — Külföld. — Tárca: Napban a hány . . . Egyháztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közl.: Szilágyi Sándor. — Különfélek. — Körözvények. — Szerkesztő postaja.

Nehány a sok közül.

Kolozsvárt, 1880. jan. 23.

Ha valaha s valahol gondolható volna is az okos lények társaságának végmegállapodásra alkalmas nyújtó fejlődésre jutásra, ha képzelhető volna is, hogy Lessing mély mondata az igazság utáni törekvésről valaha a valóság által megezáfoltatnék is: ez az Eldorado nem itt s nem most van meg mi közöttünk, ez az álomország nem a mi világunk!

Mi látjuk, tudjuk, érezzük, hogy az élet mindennapi robotja mennyire várja, éhezi és szomjuhozza a mi munkás kezeinket, a mindnyájunk munkás kezét.

Nem is tekintve a magyar reformált egyház anynyi oldalról megindított, de mindenfelől még teljesen félben-szerben való állapotú szervezkedését, zsinatot, conventet, nagy- és kis bizottságot, egyetemes tanügyi bizottságot, a sérelmeket, a domesticát, az egyházkerület-közi rendezetlen viszonyokat, missiókat, stb. stb.; ha csak is a mi saját egyházkerületünk által imént megindított kezdemények számát, fontosságát és állapotait nézzük is: hamar, azonnal belátjuk, hogy az álmodott Eldoradótól bizony nagyon is messze vagyunk.

A részben már kerékvágásba indult, de teljesen még korántsem megoldásra juttatott népnevelési kérdés — kapcsolatban egyházaink nyomasztó kölönözésével: a földhöz ragadt szegénységgel, középta-

nodáink berendezésére nézve félig-meddig megállapított minimum mértékének ez intézeteink által leendő elérése — kapcsolatban a tanári qualificatio megállapításával és — da capo — földhöz ragadt szegénységünkkel; az egyházi vagyonok kezelésének s biztosításának, a kepe megváltási alapok megteremtésének kérdése — melynek csak egy kicsiny ág-baját próbálta a közelebbi közgyűlés sokat vitatott határozatával orvosolni, de melynek radicalis curáját a föld minden bureauja sem bírja keresztülvinni, ha magok a községek és közvetlen közegek meg nem emberelik magokat; az egyházmegyék új beosztása s illetőleg kikerekítése, a mi épen még csak első stadiumáig juthatott a tervezetnek, de a mi helyesen megállapított s jól keresztülvive, egyik emeltyűjévé válhatik a jobb administrationnak s ez által épen a leggyökeresebb baj: a földhöz ragadt szegénység kiirtásának, vagy legalább megelőzésének; az egyházi igazságszolgáltatás körében mind általánosabbá váló tétova és tanácstalanság fölismérése, határozott formákba öntése s rendszeres törvényalkotás útján való elhárítása, hogy tudja főtörvényszék és első folyamodású törvényszék, sőt többet mondunk: közgyűlés (semmitőszék) és igazgatótanács (mint administratív fegyelmi hatóság) mi a teendő, meddig terjed hatásköre, s hogy ne váljanak „elvi jelentőségű döntvényeik“ vagy felmerülő ellentétességeik nyomán az állami legfőbb törvényszék ilyenmő határozatai ellenmondó voltánál példájára már-már gúnytárgyává, vagy pedig állandó surlóadás, összeütközések forrásává egyik vagy másik forum között

Im, csak így hamarjában, egyetlen szuszra hány és hány valóban „életbe vágó“ kérdést tudánk felsorolni a félben maradt, vagy már tovább nem halasztható teendők köréből — pedig hány ma-

radt még tollunkban, teszem a kebli domestica, visitatio stb.

Legutóbbi közgyűlésünket magunk között is úgy jellemzők, s mások is elismerék felőle, hogy a komoly munka-végzés közgyűlése volt, elejtésével az oly forma és személyi kérdéseknek, melyek megelőzőleg sok időt, erőt, kedvet emésztettek fel.

Azok, a kik ez irányban biztosítékát látják a jövő biztos munkavégzésének, méltán hivatkozhatnak tehát e kezdeményre, s méltán várhatják tőlünk a megkezdett úton való tovább haladást.

Most még, úgy szólván, az első lépést is alig tettük meg az új év által megnyitott ösvényen, s a munkában való haladás iránytűjének föllállítása hatalmunkban áll.

E lapok föladata épen az, hogy tájékoztatadjunk és vegyünk egymásnak s egymástól s csak magunkra vethetünk aztán, ha az év végi beszámolásnál a nyíltan előttünk fekvő kérdések jó részével ismét csak hátrálókban maradunk.

Folytassuk hát buzgón a nemes munkát, mely csak mi bennünk számíthat munkásokra!

Egyházi viszonyok Németországban.

A „Contemporary Review“ nyomán.

(Vége.)

Összehasonlítva ily fokú élénkséggel, a protestans sajtó erőfelfejtése, mondhatni, jelentéktelenné törpül. Nincs oly nagyobb politikai napilap, mely határozottan a protestans egyház érdekeinek szolgáljon. Legfőlegb néhány theologiai folyóirat s hetilap: ez minden. Semmi sajtószervezet. Csak az ó-katholikusok bírnak a Deutscher Merkurban (München) és az A katholischer Bote-ban (Heidelberg) két oly hetilappal, melyek úgy politikailag, mint egyházilag az ultramontánus ellenfeleül tekintendők. A Theologisches Literaturblatt, mely 1866. jan. 1-én indult meg dr. Rausch bonni tanár szerkesztésében, s az ultramontánok ellen volt irányozva, 1877-ben megszűnt. Pedig ez kétségkívül a legjobb ilyenmű kritikai közeg volt egész Németországon. Tisztán tudományos szempontból indult ki, s közleményeket hozott a hittan, bölcsészet, történelem, egyházjog stb. köréből. Ellenben a Münsterben nyomtatott Literarische Handweiser s az aiz-la-chappelle-i Literarische Rundschau még a tudomány eszközeivel is ultramontán célra bánnak el. Ez fogja előbb-utóbb tönkre tenni a katolikus tudományosság hitelét a német egyetemeken.

Lám a protestansok fáradságot sem vesznek magoknak, hogy álláspontjukat rendszeres világitásba helyezték. Az ultramontán sajtó képtelenkedéseire lenéző hallgatással

felelnek. E hallgatás lehet indokolt, de teljességgel nem tapintatos, mert a jézsuiták malmára hajtja a vizet. Oly forma gyanuba hozza a protestansokat, mintha teljesen közönyösek lennének a dolgok systematikus oldala iránt.

Nem lesz érdektelen megtudnunk, minő módokon csikarja ki a papság a katolikus nép filéit ugynevezett egyházi czélokra. Vegyük a kölni egyházmegye hivatalos jelentését alapul, mivel itt történnek a legnagyobb mérvű gyűjtések és adakozások. 1860—1873 ig gyűjtve lett a pápa számára (a fenemlített szent Mihály-egylet aláírásain kívül) 6084 font sterling; a jéruzsálemi szent sirra 1856—1873-ig 8900 font. 1868-ban az a szokás jött gyakorlatba, hogy a szigorú bűntök alamizsnával megválthatók. Ily úton befolyt 1873-ig 9700 font. A Kölnische Zeitung egy számában ki lett számítva, hogy 1852—1873-ig csupán a kölni egyházmegyében különböző czélokra 283,946 font gyűjt be, tehát évi átlagban valami 12,900 font. Borzasztó összeg ez 1,350,000 lélektől, kik közül a tehetős-bek nem is igen járultak hozzá. Egé-zen más eredmények mutatkoznak a közjótékony-ság mezején. Ugyanazon kerületben a népiskolai tanítók özvegy-árvai alapja növelésére, huszonkét év alatt, csak 989 fontot tudtak adni, szintenyi idő alatt a siket-némák-intézetére csak 2301 sterlinget, s a bonni egyetem szegény hallgatói számára 1851—1873-ig 3825 fontot. Látszik, hogy nem a valódi keresztyén érzület szabja meg az adakozások mértékét.

Jelenleg mintegy 1200 papi állomás van a katolikus Németországon üresedésben, s e szám bizonyára még növeledni fog. Másfelől Poroszország négy állami theologiai facultásánál a hallgatók száma következő fokozatos apadást mutat: 1875—76 telén volt 344 theologus, 1876 nyarán 310; 1876—77 telén 265, 1877 nyarán 269; 1877—78 telén 238 s 1878 nyarán 271. Az 1875 óta felszentelt papok nem alkalmazhatók, mert nem bírnak állami képesítvénynyel. Így a katolikus községek papi állomásai tíz év alatt felében megürülnek, ha az állam és a római kúria közt fennálló feszültség békés megoldást nem nyer. Különbén érzik az ultramontánok a közeledés szükségét, s e körülménynek tulajdonítható az a legújabb fordulat politikájukban, melylyel Bismarck protectionista programmjának védői gyanánt léptek fel. Lehet, hogy érdekeik is ezt kívánták, de bizonyos, hogy e föllépésökkel a kancellárt is kedvezményekre akarták hangolni, hogy mily eredménnyel, azt a jövő fogja megmutatni.

Mielőtt befejeznők Schulte jeles tanulmányának emár is hosszúra nyult, bár még mindig vázlatos ösmertetését, még pár szót szólunk a felekezetek külső egyházszervezetéről, a mennyiben ez az általunk észlelt jelenségek némelyikének bővebb magyarázatára szolgál. Ismerjük már a római egyház kompakt szervezetét, élén az 1870 jul. 18-diki dogma alapján csalhatatlannak elismert pápával, a szentszék akaratát közvetítő püspökökkel, kiknek a nép vakon engedelmeskedik stb. De a katolikus nevezet három csoportot foglal magában, melyek mindenike azonban ugyanazon törvényes helyzetben áll az állammal szemben. Az ultramon-

tánok, vagy szorosán vett római katolikusok, a népesség zömét s a nemesség nagy részét ölelik fel s vakon hódolnak Rómának. Ó katolikusok csak 60,000-en vannak Németországban, s fontosságuk abban áll, hogy élő tiltakozást képeznek a pápaság erőszakosságai ellen, minden visszafelé visszautasítanak s a modern katholicismus elfajulásával szemben az ó egyház szigorú álláspontjára helyezkednek. A harmadik csoport közönyösekből s ugynevezett állam katolikusokból áll, kik az állam iránti alattvalói kötelemeiket egyesíthetni hiszik a pápának tartozó engedelmességgel. Ez utóbbiak a köpenyforgatók szerepét játsszák a birodalmi tanácsban ellenben a közönyöseken az ultramontanismus ügye nyer hathatós támogatást. A mi az ó-katolikusokat illeti ezek ellen az ultramontanismus a gúny, tréfa és megvetés fegyvereivel száll sikra. Sikerül-e legyőznie e hatalmas elleneit, azt a jövő dönti el. Tény az, hogy az ultramontanismusnak előbb-utóbb élet-halál küzdelemre kell magát összeszednie, különben önmagában sorvad el.

Másképp áll a dolog a protestans egyházzal. Poroszországban a bevett egyháznak két ága van, melyeknek a király a feje. Az egyiknek ellenőrzése a protestans főegyháztanácsnak feladata, a másiké pedig a kultuszminiszteriumnak. Ép így áll a dolog Bajorországban. A többi huszonnégy államnak is megvan a maga bevett vallásfelekezete. Ekkép huszonhat külön egyház van, az ó-lutheranusokén s néhány nem a nemzeti egyházhoz tartozó szektáén kívül. Ezeket mi sem egyesíti gyakorlati célokra. Midőn 1876 januárjában sikerült Poroszországnak a nyolcz régi tartományának egyöntetű alkotmányt adni, közös zsinati tetsület el azt lehetett volna várni, hogy minden párt komolyan igyekezni fog érdeme szerint méltányolni s megbecsülni egy, az egyház hatalmi állására nézve oly fontos szervezetet. E helyett úgy találták, hogy az alkotmány az orthodoxoknak igen szabadelvű, a szabadelvűeknek igen orthodox. E két elem folytonos surródásban él egymással. Ha szabadelvű papot választanak, úgy az orthodoxok, ha pedig e választás nem erősített meg, úgy a szabadelvűek igyekeznek a dolgot elsőrendű fontosságú államügygyé fűjni fel. E közben a legfőbb porosz egyházi hatóság egyik-másik udvari pap alkalmazását, mint kabinet-kérdést, tekinti.

Félreismerhetlen körülmény, hogy az orthodoxok már is kacsingatnak az ultramontánokkal; nagy része a protestans papságnak ugyanazon hatalom után epekedik, melylyel a római papság bír. Sok konzervatív azért óhajtana kevésbbé szigorú egyházszeretettel, hogy így nagyobb tekintélyre tegyen szert s ennek alapján szembe szállhasson a social-demokratákkal. Ezt tartják egyedül célravezető eszköznek minden családi, társadalmi s politikai baj orvoslásában. De míg mindenki elégedetlen s egymást vádolja, addig a vallási közöny ijesztő mérveket ölt, s az egyházi kérdés sürgős megoldást követel. Erre Schulte nézete szerint csak egy mód van, ha t. i. a kormány felhagy eddigi kísérleti rendszerével, minden intézménynek szabad fejlődést biztosít, s békén várja be, míg az idő megmutatja: mi jó, mi rossz.

B. S.

A Hazugság és az Igazság.

Spanyol mese. — Irta *Laboulaye*.

(A Paris-Murczia című diszujságból)

Egyszer a Hazugság és az Igazság elhatározták, hogy együtt fognak élni, mint egy pár jó barát. Az igazság jó, egyenes lelaú, félénk, bizalmas teremtés volt; a Hazugság ellenben csinos, merész, ékesszóló. Az egyik mindig parancsolgatott, a másik mindig engedelmeskedett. Minden a legeszebb rendben ment tehát e szeretetreméltó pajtáságban.

Egyszer a Hazugság azt mondta, hogy jó volna fát ültetni, mely tavaszkor virágokat, nyáron árnyékot, ősszel pedig gyümölcsöt adjon. A dolog az Igazság szájaize szerint volt; a fát tehát azonnal elültették.

Mikor az növekedni kezdett, mondá a Hazugság az Igazságnak: „Hugom, válasszuk ki a magunk részét a fából; a nagyon is osztatlan közösség egyenetlenségre ad okot, az igazságos egyezkedés teszi a jó barátokat. Itt vannak például a fának gyökerei, ezek táplálják és tartják fenn, a zivatar és az időjárás nem éri, nem választanád ezeket? Rád nézve kellemesebb lenne, én meg megelégedném a levegőbe nyuló ágakkal, melyek kivannak téve a madarak, állatok, emberek, a szél, a meleg, a fagy kényének. Mit nem tesz az ember azért, a mit szeret?”

Az Igazság egészen zavarba jött ennyi jóságra, megköszönte társának, s lemerült a földbe, a Hazugság végtelen öröme, ki egyedül maradt az emberek között, hol tetszés szerint uralkodhatott.

A fa hamar növekedett; nagy ágai messzire vetették hűvösséget adó árnyékukat; nemsokára pompásabb virágai lettek, mint a rózsának. Az emberek és asszonyok mindenfelől összesereglettek csodájára. A Hazugság az ágak tetejébe telepedve, hívogató-csalogató őket mézédés szavaival. Megtanítá őket arra, hogy a társulás csak hazugság, az emberek fölfalnák egymást, ha megmondanák egymásnak az igazat. Az ember csak három eszközzel jut zöldágra a földön, mondá: az egyszerű hazugsággal, mikor az alattvaló azt mondja urának: „Tisztelem, szeretem önt.” A kétös hazugsággal, mikor így kiált fel: „A menykő üssön belém, hogyha nem vagyok az ön leghivebb szolgája!” És a háromszoros hazugsággal, mikor azt mondja: „életemet, véretem, vagyonomat uramért”, de a vesztv pillanatában cserben hagyja urát. A jó apostol oly aranyos kedvvel adta e leczkét, oly szép példákkal támogatta ezt, hogy mindnyájan megittasultak szavaitól. Ujjal mutattak azokra, kik nem tapsoltak, s gyanakodni kezdtek egymásra. Az egész környéken nem beszéltek másról, mint a Hazugságról és bölcseségéről; azt kezdték pengetni, hogy királylyá teszik; a jó Igazságra pedig, ki barlangjában guggolt, senki sem gondolt, meghalhatott volna elfeledve.

Emez elhagyatottságban élte arra szoritkozott, a mit a föld alatt talált: s míg a Hazugság fent trónolt a zöld lomboszat és virágok között, a szegény vakondok keserű gyökereit rágta azon fának, melyet ültetett. Addig, addig rágicskált, míg egyszer, éppen mikor a Hazugság

ékesszólón beszélt a nagy tömeghez, szél kerekedett, s bír nem volt heves, a fát egyszerre kiöntötte, mert nem voltak gyökerei, melyek tarthaták volna. Az ágak mindenkit maguk alá temettek esésük közben, ki alatta ált; a Hazugság egyik szeme kifutott, egyik lába eltört, megvakult, megsántult, s még jó, hogy ily áron menthette meg bőrét.

Az Igazság így egyszerre felszínre került; hiányos öltözetével, szigorú arczával, kuszált hajával, zord hangon hánytá szemükré a körülállóknak hiszékenységek és gyöngegeségüket. Mikor a Hazugság ezt hallotta, felkiáltott: „Ez az oka minden bajunknak, e miatt veszünk el! Halálra vele! halálra vele!“ És a csőcselék kövekkel és botokkal fölfegyverkezve üldözni kezdte a szerencsétlent, félholtan visszalótték odújába. Hamar egy nagy követ hengerítettek rá, hogy az Igazság ne jöhessen elő többé sirjából.

Az Igazságnak azonban több barátja volt, mert éjjel egy ismeretlen kéz e siriratot véste a köré:

„It nyugszik az Igazság, kit a kegyetlen világ megölt a nélkül, hogy beteg lett volna, hogy ne uralkodhassék más, mint a Hazugság és az Álnokság.“

A Hazugság nem tűr ellenmondást, ez a legkisebb hibája. Kutatták az Igazság barátját, s mikor megtalálták, röviden végeztek vele, fölakasztották. A Hazugság, hogy győzelméről biztos legyen, palotáját az Igazság sirja fölé építette. Ez, azt mondják, hogy néha megfordul sirjában, s ekkor a palota összeomlik, mint valami fátyavár, s agyencüti a benne lakó ártatlanokat és gazembereket. A gyógyíthatatlanul buta népség mindannyiszor szebb palotát emel az előbbinél, s a vak és sánta Hazugság folytonosan uralkodik.

Ki a keresztyén?

— Manhot nyomán. —

Gal. 3, 28.

Nincsen sem zsidó, sem görög, nincsen sem szolga, sem szabados; nincsen sem férfi, sem asszony között válogatás: mert ti mindnyájan egy vagytok a Jézus Krisztusban.“ Így hangzik egyike azon helyeknek, melyekben Pál apostol e kérdésre: ki a keresztyén? megfelel. Mily nehéz lehetett a jó apostolnak ez a felelet, mely ma oly könnyűnek tetszik azoknak, a kik megkereszteltek között egyedül önmagukat tartják „keresztyének“-nek. Hogy siet az apostol egy gyors feleletnek elejét venni, s mennyre igyekszik arra, hogy a kérdezősködők figyelmét az életviszonyok ez új nyilvánlatára irányozza. A keresztyén egészen új ember, oly ember, ki más célra törekszik, más indító okok szerint cselekszik, új szándék által vezetetik; oly lény, kit az elavult nyelvnek egyetlen szavával helyesen meghatározni nem lehet, s kinek nevet adni maga az apostol is vonakodik, nehogy a név magyarázatása a lény fenségét csökkentse.

„Nem lehet az Isten országáról ezt mondani: nézd itt van. . nézd ott van“ mondá a mester. E birodalom tagjai — hirdeti a mester nagy és

buzgó tanítványa — valami olyannak csiráját hordják kebelükben, a mi a nemzetiség leplével el nem fedezhető. Becsülik nemzetöket, annak jóllétéért élnek, szeretik azt, sőt magukat érte fel is áldozhatják, de ők mégis többek, mint egy földi család tagjai. Az ők otthonuk az égi atyai ház. Oly alapelvek szerint élnek, melyek a mindennapi élet bilincsei-be nem verhetők; oly erőre tesznek szert, melytől senki sem retteg, csak a gonosz; oly érzülettel bírnak, mely annál alázatosabb lesz, mennél nagyobbak s hősiesebbnek tűnik fel a lélek tekintete előtt. Sem görög, sem zsidó, hanem e kettőnél együttvéve több a keresztyén: egy nemeslelkületű ember, kinek lelke Istenhez szárnyal, hogy tőle a földi életre békét, igazságot, erőt s áldást nyerjen.

S bár gyalázza is őket a paraszt gőg, s a kevélység meg is veti; e nemeslelkű emberiség egyedül az, a mi a nemzeteknek erkölcsi becsét ad, s ha a világesemények békés lefolyása attól függ, hogy a népek egymást jobban kiismerjék, s egymás nemes tulajdonait kölcsönösen tiszteljék nem a leghecsesebb áldása-e Istennek az, hogy az az oltár, melynél nekünk a pártoskodást el kell vetnünk, nem a nép jólléte iránti rideg közönyösségen épült föl, hanem az egész emberiség közös magasztos célja érdekében, a mely előtt mindenkinek le kell vetkezni szögletelességeit a nélkül, hogy egyéniségét megtagadná s a mely felé törekedve folyton előre haladva, mindenki erősebb s jobb lesz?

„Sem szolga, sem szabados“. Így szól a második tagadás, melyen keresztül az apostol a keresztyén egyéniséget, mint egy tisztító tűzön, átvezeti. Sokaknak ez nagyon kicsinyesnek tűnik fel, ezek azonban nem veszik észre, hogy mily magas eszmét ócsárolnak. Sulyt fektetünk a változásokra, melyeket a keresztyénség az emberi élet viszonyaiban létrehozott. A keresztyén szabadsága sarkköve lön a polgári szabadságnak s az emberi erkölcsök nemesbülésének. A kia keresztyénségnek az emberiségre gyakorolt befolyását föltüntetni, el nem mulaszthatja ez örvendetes változásokat is jelezni. Néha azonban úgy tetszik nekünk, hogy egészen ellenkező mértékekkel mérnek. A keresztyénségnek a küléletben létrehozott üdvös változtatásokért megérdemelt előismeréssel adóznak, de az ember bensőjében véghezvitt munkáját, az eszmék s erkölcsök felszabeditását nemcsak becsmérelik, sőt gyakran tekintetbe sem veszik. S mivel nem vesz részt a lármás támadásban minden fennállóval szemben, azt véli a felületesen vizsgáló, hogy túlélte magát.

Dé épen ez a kicsinylett keresztyénség menti meg az emberek valódi egyenlőségét egymás között, midőn e jellegét: „sem szolga, sem szabados“ az emberek szívébe oltja. Magáévá teszi a nevelés egyik feladatát, mely különben egészen elhanyagoltatva, a testi erő vagy gyöngegeség fölötti durva ítéletnek, szeretet nélküli világban, könnyen zsákmányává lesz.

Oh, kérdezd meg lelkedtől, hogy van-e valamije, a mit tőle sem szegénység, sem gazdagság, sem hatalom, sem megaláztatás el nem vehet? Adj hálát Istennek, te szegény

ember, hogy nem kell ama napra várni, a melyen az egész világ romba dől, hogy gazdagabb embertársaidal jót tehess. — Mondj hálát neki, hogy a szegényeket és az alacsonyabb sorsukat ép úgy részelteti a belső élet szent táplálékában, mint másokat, sőt néha még a diadal pálmáját is nyújtja nekik. Örvendj, hogy itt oly verseny van, melyben senki sem bír előnyvel a másik felett. Nincs különbség sem szolga, sem szabados, sem férfi, sem asszony közt; mindnyájuk számára egy közös új utat jelöl ki. Kezdetben az ember férfunak és asszonnak lón teremtve; s most Jézust követve, megszületik az új ember, a kire e megkülönböztetés nem illik, a ki csak egy türelmet, egy hűséget, egy szeretetet, egy nagyságot, egy erőt ismer s egy munkát, a melyben mind a két nem nemesebbjeinek segítenie kell.

Mily egyszerű s mégis mily bölcs felelet az apostolé! A ki azt egyszer megértette, az nem törí a fejét többé azon, hogy kijelölje vagy elfogadja-e azon határokat, melyek a keresztyén felekezeteket egymástól elkülönzik, hanem saját lelkébe pillantva így szól önmagához: „A mi a keresztyénségben nem lényeges, meg van bennem. De bírok-e annak lényegével is? Keresztyén vagyok-e én?”

—z.—y.

A tanárképzés reformja.

A közoktatásügyi miniszter ur, mint az „Országos közép-tanodai tanár-egylet közlönye“ írja, f. hó 3-án magán jellegű értekezletet hívott össze saját lakásán, hogy az a tanárképzés különösen a budapesti tanárképző körül létesítendő reformokról véleményt mondjon. Meg voltak hívva:

Ipolyi Arnold besztercebányai püspök és az orsz. közoktatási tanács elnöke; Sztoczek József műegyetemi tanár és prorektor s a közoktatási tanács alelnöke; Than Károly, Eötvös Loránt b., Heinrich Gusztáv egyetemi tanárok; Molnár Aladár országgyűlési képviselő, s a miniszterium kebeléből Szász Károly, Kárffy Titusz és Markusovszky Lajos tanácsosok.

A miniszter előadván, hogy nem enquetei tárgyalást, csak megbeszélés jellegével bíró eszmecsere-t kíván előidézni, miután a tanárképzés jelenlegi módját a tapasztalás kielégítőnek és egészen sikeresnek nem bizonyította, s az e részben létesítendő reformok iránt már mind az egyetem, mind az orsz. közoktatási tanács ismételve meghallgattatott, és nyilatkozott is, felkéri az illetőket egészen fesztelen és bizalmas nyilatkozatokra.

A meghívottak mindnyájan nyilatkoztak; némelyik több ízben is. Mindnyájok nézete találkozott abban, hogy állami tanárképzésünk jelen formája nem kielégítő, s nem vezet célra, sőt többnyire megegyeztek e jelenség főokai iránt is, minők a tanárképzőbe lépő ifjak csekély előképzettsége, gyakran tehetség hiánya, s e tekintetben kevésbé megválogatott volta; a három éves tanfolyam rövidege; az előadások részben térszerűtlen volta; némely tudományzakoknak az egyetemen nem eléggé képviseltsége; a tanári vizsgálatok hely-

telen beosztása; s talán mindenekelőtt a tanárságra készülő ifjaknak a kellő vezetés és folytonos felügyelet nélkül léte, melynélfogva nemesak nem neveltetnek, de tanulásuk s különösen önképzésük sem ellenőriztetik eléggé.

Madjnem egyértelműleg odanyilatkoztak a meghívottak mindnyájan, hogy a tanárképzésnek nálunk is legczélszerűbb módja az volna, minő a párisi „École normale supérieure“ ben van; de mivel egyfelől nálunk egy, az egyetemektől s tanerőktől egészen külön, magában egész és önálló tanárképző-intézet felállítása, általában a nagy költség miatt, melylyel az járna, de már csak a szükséges tanerők hiánya miatt is — mivel a legkitünőbb tanárok az egyetemen vannak koncentrálva — egyhamar nem is remélhető; másfelől csak egy — bár az egyetemekkel s tanerőkkel combinált internátus felállítása nemcsak pénzbe, de időbe is kerül; bár a felszólalók nagy része az internátus kívánatos és szükséges voltát már csak a folytonos felügyelet, az önmunkásság irányozása és vezetése tekintetéből is hangsúlyozza: abtan is mindnyájan megegyeztek, hogy a legsürgősebb reformok behozatala ne tétessék függővé az internátus létesítésétől, hanem mielőbb történjék meg.

Ilyenek volnának mindenekelőtt a következők

1. a tanárképző intézeti tanfolyam három évről emeltesse négy évre;

2. a tanfolyam befejezése utáni egy gyakorló év tétessék — mint ötödik év — kötelezővé úgy, hogy a tanárképesítő végvizsgálatot csak e gyakorló év betöltése után tethesse le a jelölt;

3. a tanfolyam első éve tekintessék mintegy próba-évének, s ennek végétével a jelöltek, választott szaktudományaikból elővizsgálatot tennének le, csak a kik ezt sikeresen állják meg, bocsáttatnak a tanfolyam további éveire;

4. a tanfolyam negyedik évében tartassék a tulajdonképeni szakvizsgálat;

5. ellenben az eddigi elő- vagy alapvizsgálat helyett, az ötödik, vagy gyakorló év letöltése után tegyen a jelölt bölcsészeti, paedagogiai és didaktikai utóvizsgálatot, a gyakorlati tanítás vizsgálatával összekötve;

6. az ötödik vagy gyakorló évet a jelölt, akár a tanárképző intézet gyakorló iskolája mellett, akár valamely nyilvános iskolán, mint probaéves segédtanár, akár végre külföldi egyetemi tanárképző intézeten töltheti; mire nézve a külföldi stipendiumok kiosztásánál a tanárképző intézetet kitünően végzett növendékekre különös tekintet lesz fordítandó.

Mind oly reformok, melyek a távolabbra célba vett internátus nélkül is létesíthetők.

Az áll. ig. tanács r. üléséből.

Kolozsvár, 1880. jan. 18-án

Főt. Nagy Péter, püspök, elnöki-te alatt jelen voltak: br. Bánffy Albert, főgondnok; br. Bánffy Dániel, Incze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, ig. tanácsosok; Parádi Kálmán, tanügyi előadó, számvevő, titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügydarabok bejelentése után Elnök bemutatja az egyházkerület által megvásárolt Mégai-féle telek áttelekkönyvezésére vonatkozó okmányt. Az okmánytárba helyeztetik.

Elnök fölemlíti, hogy a nagy-enyedi főtanodának az angol bankban elhelyezett s főlvetetni határozott tőkeösszege ügyében Bokros Elek ügyvéd a hozzá intézett sürgető felszólításra mindez ideig nem felelt. Titkár utasíttatik nevezett ügyvéd ural személyesen érintkezésbe lépni s az eredményről jelentést tenni.

Az egyházkerületi központi tankönyvtár megvizsgálására dr. Jenei Victor és titkár kiküldetnek.

Titkár kérdéstevéására kimondatik, hogy az ujonnan választott tanárok nem a beköszöntéstől, hanem tanszékök tényleges elfoglalása napjától számítva élvezik rendes tanári fizetésüket.

Tárgyalatik a sz.-udvarhelyi főtanodának 1880-ik évi költségvetése. A deficit elenyésztésére a következő reductio kálapíttatnak meg: a) a tanárok fizetése 1000 frtről, a tanoda zilált anyagi viszonyainak javulásáig, 900 fitra szállíttatik le; b) a köztanítók 300 frtnyi fizetéséből 10—20 frt vonatik le; c) egy 600 frtos s. tanári fizetésből 50 frt töröltetik; d) az igazgató és tanvezető tanárok évi 100—100 frt javadalma 50—50 frtra reducáltatik; e) a papoknak, mint szaktanároknak, 210 frtnyi javadalma 10 frttal apasztatik; f) a közköltéségek 600 frtnyi összegéből 100 frt töröltetik; g) az utazásokra felvett 250 frtnyi átalányból 100 frt töröltetik; h) a pénztárnok fizetése 900 frtről 700 frtra redukáltatik; i) végül engedélyeztetik, hogy a természettudományi tanszék javadalmának egész terhe a közalapról a „Kis-alapra“ helyeztetésék át. E reductiók folytán a megtakarítások összege 1905 frt 48 kr s e szerint a 8369 frt 99 kr szükséglettel szemben a fedezet 8696 frt 75 kr s tehát felesleg 326 frt 76 kr. A pénztárma.adék a tőkeapadás pótlására fordítandó.

Főt. püspök ur az elnöki széket átadván b. Bánffy Albert főgondnok urnak s a gyűlésből távozván, —

Tárgyalatik Kovács Gyula, n.-enyedi v. erdősz számadácos ügye, melyről lapunk mai száma, alább külön cikkben, részletes tudósítást hoz.

r. t.

Kovács Gyula, a n.-enyedi volt erdősz számadásainak ellátása.

Olvasóink emlékezni fognak, hogy a Kovács Gyula számadásai az 1876-dik évi közgyűlés óta majdnem állandó tárgyát tevék a discussionak, s helylyel-közzel gyanúsításnak és hibáztatásnak, míg végre a múlt évi közgyűlés köztelességévé tette az áll. ig. tanácsnak, hogy e számadásokat az 1879. év végéig lássa el. E számadásokra ugyanis az ig. tanács számvevője megtette megjegyzéseit 1876-ban, a számadó feleleteit 1877-ben, de közben az összes okmányok a fehérvári törvényszéknél tartattak, egy bünfe-

nyítő vizsgálati ügyben vissza, úgy hogy a számvevő csak 1879-ben vehette a számadásokat újlag vizsgálat alá. Nehezítette a munkát az a körülmény, hogy valamint elején a számvevő nyilatkozata szerint combinative kellett az erdősz számadást a gazdasági, fűrészmalmi, cserépcsüri és pénztárnoki számadásokkal vizsgálat alá venni, utóbb meg az erdősz utasítást nem lehetett a nagy-enyedi főtanodától beszerezni, s a végén is csak ismételt sürgetésekre sikerült ez utasítást 1880. jan. 2-án megkapni, és pedig csak is a volt erdősz példányáról vett másolat alakjában, miután a tanoda levéltárában egyáltalán nem volt az 1870 év végén készített ez utasítás föltalálható.

Végül aztán meglevén az összes adatok, az áll. ig. tanács b. Bánffy Dániel, Szász Béla és Parádi Kálmán személyében bizottságot nevezett ki a számadások, számvevői és számadói megjegyzések és feleletek átvizsgálására, s e bizottság — egyik tagjának közbejött betegsége által is késleltetve — 1880 jan. 18-án tette meg jelentését az ig. tanácsnak.

E jelentésből érdekesnek tartjuk a következő részletek közlését:

„Az 1879—1743 számú határozat által tisztelettel alólírott bizottság kötelességévé tétetvén a nagy-enyedi főtanoda volt főerdősze, Kovács Gyula, erdősz számadásainak oly módu átvizsgálása, hogy a rájuk tett számvevői észrevételek, számadói fölvilágosítások és számvevői zárészrevételek az áll. ig. tanács hatáskörében végellátást nyerjenek: e megbízatásunkban való eljárásunkról csak most tehetünk jelentést, miután az egyik bizottsági tag betegsége lehetlenné tette, hogy, mint az intézkedések meg voltak téve, munkánkat még a múlt 1879 év vége előtt beterjeszthessük.

Eljárásunk eredményéről, mindenekelőtt, némely általánosságban tartott megjegyzést kell tennünk, a mire különösen az a körülmény segített, hogy elvégre, ismételt felhívások folytán, sikerült 1880 jan. 2-án megkapnia az áll. ig. tanácsnak annak a szerződészerü utasításnak hiteles másolatát, mely szerint 1870 okt. 25-diki kelettel Kovács Gyula ur kötelezte magát, hogy főerdősz kötelességeit teljesíteni fogja.

A mily előnyös meggyőződést meritheténk ez utasítás körületekintéssel és mindenre kiterjedő figyelemmel megállapított pontozataiból a megállapító előljáróság szakavatottságáról, a melylyel az erdőgazdaság minden ágazatának fölhasználását, azoknak szigorú ellenőrzését s a számvitel pontosságát elméletileg biztosította: ép oly sajnosan kelle tapasztalnunk a volt főerdősz számadásaiból, bizonyító okmányok nélkül való szükölködő voltából, összegezés nélküliségéből stb. stb. azt az eléggé nem kárhoztatható ténytet, hogy a papiron kitünőleg megirt utasítást a főerdősz majdnem semmi figyelemre sem méltatta, s hogy azok, a kiknek, mint hivatott ellenőröknek, kötelességök lett volna megtartására gondot viselni, foganatosíttatására semmit nem tettek. E tekintetben épen olyan általános és menthetetlen gáncs illeti a főtanoda az idei mélt. előljáróságát és in-

pector professorát s erdő inspectorát, mint magát a fizetett, névleg felelős, főerdőszót.

Különös-n nehezítette vizsgáló eljárásunkat az a körülmény, hogy a magukban is formátlan számadások az amugy is hiányos bizonylatok tekintetében most a megfelelő időbeli pénztárnoki, majd a fűrészmalmi, cserépcsüri és gazdasági számadásokra utalnak; a főerdősz által összeállított és minden igazolás nélkül való kimutatások igazolványait, a mennyiben megvannak, hol innen, hol onnan kell összekeresgélni, a számadó, mint látszik, azt az elvet követvén, hogy a kiadási tételek igazolása a számvevőségnek s nem a számadónak kötelessége — sőt, tapasztalatunk után, annak a hozzávetésnek is adhatunk kifejezést, hogy a megnevezett különböző ágheli s különböző számadók által készített számadások egyike-másika kölcsönös üttetés útján készült, legalább a főerdősz számadásában fordul elő olyan tételek is, mely utólagosan s más egyén által vezetett számadásból iratott az övébe be.

Mindamellettt azonban igyekeztünk magunkat a formátlanság nehézségein átküzdeni, sőt elejtettük a számvevőnek több olyan követelését, a mely, bár formai tekintetben teljesen igazolt, mégis úgy tűntethető fel, hogy a számadó igazolvány-beszerzési hanyagsága mellett annak a minden ellenőrzés nélkül való gazdálkodásnak a következménye, mely a volt főerdősz hivataloskodása idején Enyeden divott. Így p. o. elenyésztettük mindazokat a terheket, a melyek az erdőjövödelmen szerzett gazdasági napszámok fölhasználásának igazolatlan voltából eredtek, egyfelől azért, mert hogy mennyi használtatott föl e gazdasági napszámokból, most már majdnem kideríthetetlen, másfelől azért, mert fő tehető, hogy a gazdaságnak volt gondja, hogy a rendelkezésre álló köteles munkaerő föl is használtassék.

Ezeknek előrebocsátásával, megbízatásunk eredményét a következőkben van szerencsénk előterjeszteni.

I. Általános megjegyzések.

1. A számadó nem tett eleget utasítása VII. szakasza első bekezdésében foglalt kötelességének, mely szerint minden (májustól-májusig terjedő) év számadásait ugyanazon év július 1-éig kell vala az inspector professorhoz benyújtania.

2. Az utasítás VII. szakaszának pontjai kötelezik a főerdőszot, hogy számadásaiban a megelőző évről mindig pontosan és részletesen vegye föl az áthozatalt (maradás), a fák nemei és lerakó helyei szerint, valamint mutassa ki azokat a tartozásokat pénz- vagy munkaerőben, melyek az előző évről átmaradtak. Ugyane szakasz 2. és 4. pontjai kötelezik az új vágatások kimutatására és a hitelre vagy szolgálmányokra kiadott újabb járulékok kimutatására. A számadó e kötelezettségeinek egyáltalán nem tett eleget.

3. Nem tett eleget a volt főerdősz utasítása III. szakaszában vállalt annak a kötelességének, mely szerint díjtalanul (III. 4.) föl kell vala a tanoda minden erdejét mérnie, kimerítő térképet készíttvén, mely kötelesség-mulasztás jogot ad a tanodának, hogy azt az összeget, a melybe a főerdősz által vezetni kellett fölmérési és térképezési munka elkészíttetése került, a v. főerdősztól követelje.

4. Az utasítás IV. szakasza szerint köteles lett volna a v. főerdősz a fölmérésig is a vizsgálat útján kitűnendő hiányok javítása iránt javaslatokat készíteni; az évenkénti haszonvételnek módjairól gondoskodni; az V. szerint teljesen kidolgozott tervet készíteni a haszonvételekre nézve, a VI. szerint pedig minden évben előleges költségvetést készíteni a fentartási és kezelési költségekről, valamint a bevételekről — s minde kötelezettségei teljesítésének semmi nyoma.

5. A favágatási kimutatásokat, az utasítás I. szakasza „az erdő inspectort illetőleg“ fejezetének d. pontja szerint, az erdő inspectorral kell vala hitelesíttetnie — de nem tette.

6. Az utasítás XII. szakasza 2. pontja szerint csak pénztári nyugta előmutatása mellett lett volna szabad tűi fát a vevőknek kiszolgáltatnia s mégis adott el maga fejétől hiteltre is feles számú ölet és szállát.

7. Ugyanazon szakasz 8. pontja a főerdőszot kötelezi az erdei napszámok beszerzésére s őt teszi felelőssé e napszámok fölhasználásért, mely kötelessége teljesítésének bizonyítékai számadásaiból egészen hiányoznak.

8. Az utasítás VIII. 1. szerint az alerdősz az ő keze alatt áll s neki számol, a felelősség a tanodával szemben a főerdőszot illetvén — mégis a számadások és feleletek rendén ismételve történik hivatkozás az alerdősz felelősségére. stb. stb.

Az utasítás ennyi és ily lényeges pontjaiban való megszegése és a számadási adatok jó részének bizonyítás nélkül szűkölködő volta aztán természetessé teszi, hogy a számvevő vizsgálati észrevételeiben fölöttébb nagy számú kifogásokat tesz, nagy összegeket ír számadó terhére s még nagyobb összegek iránt tartja, a megfelelő bizonyítékok bemutatásáig, felelősség alatt. Sajnos, hogy a számadó az észrevételekre adott feleleteiben nem annyira a fölhozott nehézségek elenyésztésére, mint sokszor illetlen elménczkedésre, gyanúsításra törekszik s a bizonyítékok beszerzésére a számvevőt utasítja, sőt még attól sem tartozkodik, hogy csodálkozását fejezze ki a fölött, hogy az ig. tanácshoz készpénzben beszolgáltató 36 frt 96 krnyi összeg még megvan.“

A bizottság ezeknek előre bocsátása után rendre veszi a számvevő részletesen előadott zárészrevételeit, s figyelembe vevén a számadó felvilágosításait, megteszi a maga, némelyekben eltérő javaslatait, megjegyezvén, hogy a mely számvevői kifogásokra észrevételt nem tesz, azokat szintén elfogadandóknak tartja. Így végig menve az összes kifogásolt tételeken, végül így összegezi ajánlatait:

„Összefoglalva immár e javaslataink eredményét s számításba véve azokat a módosításokat, melyeket a számvevő zárészrevételein tétetni indokoltnak látunk, kimondandóknak tartjuk, hogy

1. A nagy-enyedi főtanoda volt főerdősz, Kovács Gyula, köteles a tanodának megtéríteni az összes erdők fölmérésének és mappázatásának költségeit. (I. utasítás III.)

2. Köteles megtéríteni a számadása rendjén általunk

is kifogásolt (a számvevő által 3044 frt 65 krban fölvet) összeget — 2977 frt 78 kr.

3. Felelősség alatt tartandó a számadása rendjén általunk is kifogásolt (a számvevő által 15932 frt 65 krban fölvet) összegig — 11498 frt 13 krt.

Végül megjegyezve, hogy a számadó több beadványában és a számvevő észrevételeire tett megjegyzéseiben az áll. ig. tanács és számvevő szakértelméhez és tisztességéhez méltónak nem tartjuk a r flectálást: e megjegyzéssel az 1877—1168 ig. tan. sz. határozatot is foganatosított-nak kérjük tekintetni s ajánljuk javaslatainkat a m. t. áll. ig. tanács figyelmébe.

Az ig. tanács a bizottság 1 számú javaslata fölötti határozat-hozatalt elhalasztja akkorra, a midőn fölvilágosítást nyer a n-enyedi előjáráságtól arra nézve, ha fűszó-littatott-e annak idjén a volt erdősz ott idézett kötelességének teljesítésére, egyszersmind fölrendeltetvén az előjárás akkori jegyzőkönyvei is, hogy ezekből s a vizsgáló bizottság jegyzőkönyveiből teljes tájékozottság legyen e kérdésre nézve merithető. A bizottság 2. és 3. számú javaslata elfogadtatván, a tanodai előjárás utasított a határozat 3 hó alatti érvényesítésére.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A „Prot. egyh. és isk. Lap“-ban Sas János „az orthodoxia terjedésének okairól“ ir. Átmeneti korszakban élünk — mondja cikkirő: a nagy francia forralalomban felgyűlt tüzozslopot nem oltathá el sem a bécsi béke, sem az ötvenes évek reactioja; oly időszakba jutánk, hol a kételyek és bizonytalanság folyvást kísértenek. Az ily átmeneti korszakok jellemvonása, hogy a tekintélyek által összetartott tömeg szétbomolva, egyensúlyát elveszítve, szélsőségekbe téved. És hogy a zűr-zavar nagyobb a haládók táborában — az igen természetes. Ma sok olyant tudunk, miről régebben sejtelmünk sem vala. A világrend régi felfogása összeomlott, és nem könnyű doloz az embernek oly álláspontra felküzdenie magát, hol a lélek egyensúlyát zavaró ellentétek kiegyenlítést nyernek.

Kevesen vannak, kik leküzdvé az előttök álló nehézségeket, el tudnak jutni a hit világába; de még kevesebben, a kik másokat is oda tudnának vezérelni. A legtöbben ingadoznak, haboznak, összevagyitnek régít és újat és növelik az ellenmondások tömegét. Nem akarunk szakítani a multtal és nem akarunk orthodoxoknak látszani, holott valójában mégis azok vagyunk. Ez az ingadozás, habozás a határozott, positiv hitnek hiánya egyik oka annak, hogy a titokzatos orthodoxia inkább terjed, mint veszt a téréből. A lélek positiv hitre áhítozik. Nem csoda hát, ha a tömeg inkább a titokteljes orthodoxia felé hajol, melyben bár értelme világosságának elfödésével — de némi nyugalmat talál, mintsem amaz új irányt követné, melyben csak kételyek kinozzák szívet.

A „Protestans Hetilap“-ban Tóth Sámuel folytatja és bevégzi „1879“ fölötti szemlét.

Az egyetemes tanügyi bizottság legnevezetesebb intézkedése — mondja cikkirő — az, hogy két tantervet dolgozott ki; egyet a 8, másikat a 9 osztályos gymnasium részére. Az egyházkerületek határozni fognak, hogy melyiket fogadják el. Czikkirő az utóbbi mellett nyilatkozik. Igéri, hogy később még visszatér e tárgyra; most csak egy pár érvet említ fel. Névszerint: a 8 év túl van terhelve, a tanulók e miatt elvesztik kedvüket a tanulástól; kilencz évre a gymn. tananyagot sokkal jobban be lehetne osztani. Továbbá: mostani gymnasiumaink a bölcsészeti ismeretekből majd mitsem adnak; holott a lélektan, logika és a bölcsészettörténelem főbb mozzanatai a gymn. tanulmány kiegészítői. Ezeket 8 osztályba beosztani nem lehet. A bajon csak is a 9 osztályú egységes gymnasium felállításával és czélszerű berendezésével segíthetünk.

A magyar protestans egyháztörténelem megírására nézve cikkirő úgy véli, hogy teljesen önálló magyar protestans egyháztörténelmi társulat szervezése és felállítása lett volna kívánatos; reményli, hogy ez is meg lesz a jövőben.

A sok megkezdett és félbenlevő munka szerencsés betetőzését mindnyájunknak szeretetteljes összeműködésétől és egymás kölcsönös megértésétől várja, reményli.

KÜLFÖLD.

Németország.

(A trónörökös és a zsidók elleni harc.)

A német trónörökös közelebről adott kifejezést megbotránkozásának a zsidók ellen indított harc felett. Megjelent ugyanis a berlini zsinagogiai zeneünnepélyen s tudtára adta Magnus titkos tanácsosnak, hogy ő e mozgalomnak határozott ellene. Mihelyt az ultramontánok ennek neszét vették, különösen az udvari lelkész, Stöcker által szítva, az ultramontán-conservativ sajtó is roszalását fejzette ki e nyilatkozat fölött s a lapok e themát most is gyakran pengetik.

Olaszország.

(Doctor XIII. Leo.)

Aquinoi Tamás ünnepén (márcz. 7-én) lesz 50 éves jubeliuma a pápa doctorságának. Mint a „Deutscher Protestantenblatt“ írja, e napon a pápa egy nagy küldöttséget szándékozik fogadni, mely katolikus tudósokból álland.

Anglia.

(Az 1879-év folyamán angol nyelven megjelent művek száma.)

Angliában 1879 folyamán összesen 5834 munka jelent meg, melyek közül 1086 vallásos s theologiai tárgyú. Számban azután mindjárt a regények következnek. Számuk: 1013. Tehát több vallásos irat, mint regény! Nincs egy protestans állam sem, a melyben az arány fennállana.

—z—y.

Folytatás a mellékleten.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Napban a hány...

Napban a hány ságár csillog,
Éjjel a hány fénylő csillag,
Földön a hány állat jár, kél,
Milliókban a hány fillér,
Rózsán a hány tövis, íngó,
Mezón a hány kalász, ringó,
Erdők árnyán a hány levél,
A hány fűszált lenget a szél,
A hány bimbó nyit a kertbe,
A hány pórszem röpked szerte,
A hány hal él tenger mélyén,
A hány kagyló, tenger szélén,
Kis méhecske a hány, zsongó,
A hány pille hó, szállongó,
Tűzből a hány szikra lobban,
Szíved benned a hány't dobban,
Ember a hány mosolyt s könny't vált:
Isten nevét annyiszor áldd!

—s.

Egyháztörténelmi adatok.

Apari Mihály korából.

Közlő: SZILÁGYI SÁNDOR.

VII.

(Folytatás.)

6. Igy bővülhet el a Biblia köztünk, másként nem, Ámbár nyomtattassanak most 10.000 Bibliát, elfogy az idő jártában s ismét megszűnik nemzetünk; 40 esztendővel fogva (kivéven a váradi editiót) nem nyomtattatott Bibliánk, ezután is ugy legyen? Alde quod annyi számmal a 10.000-el még nem igen bővül el a Biblia az egész magyar nemzetben, de ha 10.000 vagy 20.000 vagy 25.000-et nyomtatunk minden esztendőben, mennyivel inkább? De talám képtelenségnek állítja valaki csak meggondolni is, hogyannyi számú Bibliának kellené continuo nyomtattatni; hová tennék? inquiet. Atqui itt Amsterdamban Schlipperné Athias-sal együtt, a mint nekem referálták, közel ötvenezer anglicana bibliát nyomtatnak minden esztendőben, hát oda be helyben Angliában avagy egyet sem nyomtatnak-e? Mégis mind vagyon, hova tegyék. Én ezt akarnám, Isten éltetvén, igyekezetemet is és munkámat (ha azzal orvosoltathatnék) tőle nem szánám, hogy a mi nemzetünk ne maradjon abban a nagy irástudatlanságban (értvén csak az olvasásnak nem tudását), melyben eddig, hanem a magyar scholák vigasztalják, hogy mind gyermekek, asszonyi állatok, városiak, falusi parasztok olvasni tudnának. Szégyen borítja el or-

czánkat, ha conferáljuk nemzetünket ezekkel, a kiket országunkban látunk.

7. A magyar biblia el nem bővülhet, hanem ha megolcsósul. Itt a deák és belga bibliákat, a melyek legolcsóbbak, újontában szokták circiter egy talléron eladni; de mégis bőv, mert ez bőv pénzü nemzetség is könnyebben ki térszen egy tallért, mint nálunk valaki 10 vagy 12 polturát. Azért abban kellene mesterkednünk, hogy a bibliákat a mi pénzetlenségünkhez szabván, olcsóvá tehetnők. A megemlített módon kívül pedig akár mint nyomtattassék, nem lehet, hogy igen olcsóba kerüljön, és ugy adattathassék; az szerint pedig annyira megolcsósulhat, hogy hazánkban a mennyire most egy psalterimet vesznek, ugy bibliát vehetsenek. Csak a papiros csinálási mesterség közöttünk lábra kaphasson, mely is én nékem tulajdon mesterségem mellett kiváltképpen való kívánságom és igyekezetem, én fogadás-sal fogadom, hogy igaz elég bibliát adok fél-fél talléron; sőt olyan formában lehet, hogy annál még jóval is olcsóbban. Azon pedig senki meg ne ütközzék, hogy az én betűim, melyekkel most nyomtatok, nem szinte oly rendesek, a mint kellének in excellenti gradu: ezeknek hibái lettek mindattól, hogy ez még eleintén való munkámnak specimenje s ezeknek matrixait készítettem volt még mikor a mesterséget tanulnám; mindattól, mert szaporaságnak okáért a befűntésre magam mellé segédekot fogadtam volt, kik többire a mesterséget nem tudván, jól nem munkálkodhattak. De ha Isten engemet megtart, én ezután olyakat készíttetek, hogy Európában akárhol számon tesznek: és ha jó papirusunk létszen, talán a nyomtatásban is amulálhatunk a belgákkal. De hogy szót ne szaporítsak, ezek így lévén, kérem mint uraimat atyáimat kegyelmeteket arra: 1. Ne állitson kegyelmetek bennem praesumptiot vagy arrogantiat és ne tartsa maga kisebb-égének azt, ha ily alávaló szegény legény olyan embereknek láttatik tanácsot adni, és azoknak tanácsokat elváltoztatni igyekezni. Én nem igyekezem azt, hanem a dolgokat adom elé, melyeknek annak idejében való nem tudása állította meg kegyelmeteket azon a tanácson, melyben már ezeknek ismeréséből kegyelmeteket megmaradni a kegyelmetek prudentiája talám nem engedi. Ily dologban ha tanácsot adnék is, azzal a kegyelmetek becsületi nem periclitálnék, és én derék embernek azzal magamat nem tarthatóam. Én az én mesterségem szerint való dolgokban feljebb bölcselkedhetem kegyelmeteknél, s mégis egy hitván ember vagyok. Egy egész ország népe egybe gyűlne is, nehezen csinálna egy egy kristály iverg pohárt, ha közöttök senki a mesterséget nem tudná; de ugyan nem derék ember a felől a iverg gyártó vagy öntő azzal, hogy ország népénél többet tebet ez aránt; amazok sem tarthatják kisebbségnek stb. A tóvel drágalátos ruházatokot varranak s mégis olcsó a tő.

2. Hirtelenkedésből s emberi indulatból e dolog iránt semmit se cselekedjék. Ne tessék felette nehéznek a már kimondott voxot revocálni. Nincs országunkban a persiai királyok törvénye. Ecclesia etiam in rebus fidei errare potest, quanto magis in externis dispositionibus, que casibus variis obnoxia sunt? Melyek ha ezelőtti dispositiot, t. i. a bibliának otthon való nyomtatása felől valót, erőtlenné tehettek, a mostanit is szinte úgy meg lehet. Az Isten vötte kegyelmeteknek eleit, ki kegyelmeteknek később és tagasabb utat mutat céljának elérésére. Ha ez nehéznek látszik, hogy a T. Kolozsvári uram ez útra való expediáltásával fogyott az ecclesia vagy ország költsége hujába; de másként is szántam volt az erdélyi ecclesiának az én bibliámból ajándékokát; ha miattam károsított meg, vagy egyképpen vagy másképpen kívánják refundálni, kész leszek avagy jövődöbeli szolgálattal compenstálni. A nagy Istenre, kegyelmek kegyességére, nemzetünköz s vallásunkhoz való szeretetire kérem mégis kegyelmeket, ne statuáljon valahogy valamit emberi indulatból, az én romlásomra s jó igyekezetimnek meggátolására valót: hagyja inkább élni a tyúkot, mely aranyat tojhatik, és ne igyekezze károsítani azokat a bujdosó magyaroknak itt levő gyámolait is, a kik a munkára nekem segítségeket nyújtották. Azokra nézve, a mikben az editio sem fog egyezni az előbbivel, provocálok minden jó lelkiismeretet, minden censorokat az igazságnak székire, az egész világ előtt számot adni készek vagyunk. Akárki conferálja és ítélje meg (csak hogy sine praejudicio) úgy tapasztalja meg, hogy nem innovandi libido, sem temeritas stb., hanem inkább az Isten beszédéhez való hűség vitt arra, hogy így praedálóánk e munkában. A minap megirt jegyzéseim után megint ilyeket observáltam.

(Itt elősorol egy jó csomó varianst vagy hibás fordítást s azután így folytatja tovább):

Ambár maga T. Kolozsvári uram legyen arbiterünk és ha kegyelmek úgy akarna disponálni, hogy ő kegyelme itt maradjon ennek végződéséig, legyen supremus inspector e munka hátra való részének correctiojának: énnékem nagy nyereségem lenne, ha terhembem valaki participálna. Sőt ha kegyelmeknek tetszhetnék e munka, legyen kegyelmek szabadságában ennek 300 vagy 400 tallérig való részét (a mennyivel én ebben másoktól segítődöm) magához váltani, satisfaciálván azoknak.

A papiros csinálásnak mestersége aránt kegyelmek, hazánknak nagy javára cselekedne, ha most committálna T. Kolozsvári uramnak felőle: ő kegyelme minthogy publica autoritate küldetett ide, hathatósabb lenne ebben való munkája, találhatnánk egy jó mester embert, a ki által ott elterjedhetne ez a mesterség is. Sőt ha a politikusoknál a consiliis volnék, más egyéb mester embereknek is ismét hazánkba való szállittatását javallanám: merő félistenek ezek a mesterségekben a mienkhez képest. Vagyon itt egy Franck Ádám nevű Kolozsvárról származott itt való lakos, ki így beszél: hogy ha ő egy néhány derék emberekkel Erdélybe menne, és ott szabadságot engednek nekik, azt cseleked-

nék, hogy ha most az erdélyi Fejedelemnek egy tonna arany jövedelme vagyon esztendőig: két tonna lenne hat vagy hét esztendő mulva, két annyi, mint most esztendőnként. De én azt abba hagyom, mert a hosszas irással eddig is meguntattam magamat. Kérem kegyelmeket, vétkül ezt nekem ne tulajdonítsa, mert sok dolgot két három szóval hogy kifejezzek, nem lehet. Az ur Isten tartsa meg és bírja minden jóra kegyelmeket, annak a szegény hazának és abban a keresztyén vallásnak megmaradására s terjedésére.

Properante calamo, Amstelodami 15 aug. a. 2684.

Kegyelmeknek méltatlan együgyű szolgálja

M. Tótfalusi Kis Miklós m. p.

P. S. Én az én tölem előszámláltatott vétkek között most nem is említem az én előbbeni levelemben feljegyzett első két reguláink ellen való vétkeket, mert azok igen sokak: nevezetesen a mi bibliánkból t. i. a Jansenius nyomtatta bibliából kihagyott szók reá telnek közel három ezerre; nem sokkal lenne kevesebb számok, ha felcírkálnók, azoknak is, a melyeken munkálkodtunk, a textushoz tartozó szóknek különböző betűk által való discernálásokban stb. hogy a többféléket ne jelentsem. T. Kolozsvári uram, ha felkérkezik, s elszemléli a mi munkánkat, a Jansenius bibliának mi általunk kifizetett vétkes voltát, és ellátja, miben álljon ez a correctiobeli munka, elszornyűködik, és minden bizonynyal elhiszem, olyan perplexitásba hozza magát, hogy azt se tudja mit cselekedjék. Mert lehetetlen, hogy reá bocsássa a lelkiismeret (annál inkább, ha kegyelmek is valamit affélet committált ő kegyelmének) hogy avagy csak a mostan megjelentett módok szerént való vétkeket intacte hagyja (hogy a többiről ne szóljak), azoknak megorvoslására pedig szükségképpen azt a methodust kell követnie, melyet mi követtünk idest confarre biblia nostra cum fonte, cum versionibus aliis, cum criticis et commentatoribus; melyhez ha ő kegyelme hozzá fog. egy embertől rövid idő alatt véghezvihatetlen munkát kezd, és bár egyebet ne cselekedjék, igaz elég munkája leszen mindaddig, míg az a biblia nyomtatás véghez megyen. A typographicus vagy orthographicus errorokat is mind egyig corrigálni kell addig, míg Typothetáknak kezekbe adtatnák az exemplar: ki procurálja (ő kegyelme amabban lévén foglalatos) ki, s mint corrigálja a Typothetákat. lássa. Expertus loquor, s a mint a dolgokat tudom, úgy szólok. Kegyelmek cselekedje, a mit akar.

Eredetije: a gr. Teleki család levéltárában (Missilisek 231. sz.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. jan. 25-én.

— Horváth Mihály emléke. Szentesen mozgalom indult meg, hogy ott nagy történetírónk érdemeinek megfelelő emlékszóbor emeltessék. Szentesi lapok szerint a tör-

ténelmi társulat is szívesen fog tekintélyes összeget megszavazni, ha a város megteszi a kezdeményezést. Szentés város közgyűlésén erre vonatkozólag már legközelebb elő akarják terjeszteni az indítványt.

— **Hírlapírói kör** A b. Majthényi és Verhovay közt fölmerült sajnálatos párbajügy fontos elhatározásra bírta a sajtó embereit. Testületük akarnak olvadni, megalakítván a hírlapírók egyesületét. Jókai Mór, mint a mult szombaton megtartott hírlapírói értekezlet részéről az előleges javaslatok megtétele végett kiküldött 9 es bizottság elnöke, a magyar hírlapírói kör megalakítása tárgyában, az „írók és művészek társasága” helyiségebe csütörtökön hívta össze gyűlésre az érdekletteket. A hírlapírók úgy politikai, mint szépirodalmi és szaklapok szerkesztői és munkatársai, ritka szép számmal gyűltek össze, mely körülmény élénken bizonyítja a kérdés általánosan fölismert fontosságát és eldöntésének sürgős voltát. A gyűlés elnökévé Jókai Mór, jegyzőjévé Hidy Árpád kéretett föl, s a legelőször föl szóló Kaas Ivor indítványára a kilenczes bizottság javaslata általánosan elfogadott s a további teendők megtétele végett, egy tizenkét tagból álló bizottság küldetett ki, melynek Urváry Lajos indítványára feladatává tette az is, hogy a hírlapírói segély- és nyugdíj-ügy tervezetének elkészítéséről szintén gondoskodjék. A bizottsági tagok választásánál a szavazásban 67 magát Kaas indítványára tagként aláírt hírlapíró vett részt. A szavazás eredménye d. u. 2 órakor kihirdettetvén, e szerint megválasztottak a bizottságba Jókai Mór Falk Miksa, Urváry Lajos, Eötvös Karoly Nagy Miklós Tórs Kálmán, Csukássy József, Láng Lajos, Vadnai Karoly Neményi Ambrus, Dárday Sándor és Kun Béla.

— Az írói és művészi tulajdonjog védelmére hozandó törvény felől most tanácskozik egy bizottság Pauler igazságügyi miniszter elnöklése alatt.

— A Kiskaludytársaság „Szegedi Árvizkönyv”-e, melyet a tagok munkálataiból Szász Károly szerkeszt, a vész évfordulójára márczius 12 dikére jelenik meg. A Franklin-társulat állítja ki igen díszesen, a cél iránti tekintetből semmi legkisebb nyareményt sem számítva föl magának. A könyv 32—35 iv lesz. Ára 3 frt, diszkótésben 4. Utánvétellel is megrendelhető.

— A hirhedt magyarfaló lipcei „Gartenlaube” mely vagy két év előtt minden magyar ember lelkében mély megbotránkozást szült cikkei miatt kitiltatott az országból, újabb engedélyt kapott ismét megjelenhetni a magyar állam területén, mely erfreuliches Ereignisz-t nagy hűbóval tudatja Ernst Keil ur utóda, a „Transleithanische Buchhandel”-el. — Reméljük, hogy közönségünk, s kiváltképpen a hazafias érzelmű magyar könyvkereskedők, nem vesznek tudomást ezen legújabb „Ereignisz”-ről, melyre különben is semmi szükségünk, — mert van már hál’ Istennek elég képes magyar lapunk; így különösen a „Gartenlaube” mintájára alkotott Mehner-féle „Képes család i Lapok” mely rövid másfélév alatt oly nagy közönséget hódított magának, hogy ma már egyike a legterjedtebb la-

poknak az országban. De ezen rendkívüli siker, mit ily példátlan rövid idő alatt elért, méltán kiérdemelt jutalom volt, mert gazdag tartalma s csinos kiállítása mellett előfizetési ára is oly csekély, hogy még e tekintetben is versenyezhet a külföldi vállalatokkal. — Mindenesetre megérdemli, hogy egy magyar család köréből se hiányozzék.

— **Bodrogi Sámuel**, n.-szebeni ref. pap, káplánt akarván maga mellé fölvenni, lapunk útján fölkeri a kellő minősítvénynyel bírós ez állomást elnyerni óhajtó papjelölteket, sziveskedjenek magukat vele érintkezésbe tenni. Az előnyös feltételek részleteit az illetőkkel azonnal közli. Tájékoztatással különben lapunk szerkesztősége is szívesen szolgál.

— **Ideiglenes alkalmazások.** Marosvásárhelyi ref. főtanodánk néhai Mentovich Ferencz tanszékét ideiglenesen Dózsa Istvánnal töltötte be. — Kolozsvári ref. főtanodánk a néhai dr Nemes Elek halála által megürült köztanítói állomásra Kondor Józsefet, a helybeli tanárképezde jeles növendékét, alkalmazta.

— A kolozsvári ev. ref. főtanodában az 1877-80-ik tanév első felében tartandó nyilvános vizsgálatok sora. Január 27-kén d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, a mennyiségtanból. d. u. 2—5-ig: II. éves bölcsészek, a természettanból. Január 28-kán d. e. 8—11-ig: II. éves bölcsészek a magyar történelemből és a magyar alkotmánytanból. d. e. 8—12-ig: VI. közép osztály, minden tantárgyból. d. u. 2—5: II. elemi osztály, minden tantárgyból. Január 29-kén d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, a vegytanból. d. e. 8—11-ig: V. közép osztály, minden tantárgyból. d. u. 2—5-ig: II. éves bölcsészek, az anthropológiából, kapcsolatosan az összehasonlító állat-anatomia legfőbb adataival. Január 30 án d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, az egyetemes történelemből. d. e. 8—11-ig: IV. közép osztály, minden tantárgyból. d. u. 2—5-ig: II. éves bölcsészek, a lélektanból. Január 31-kén d. e. 8—11-ig: II. éves bölcsészek, a hellénből. d. e. 8—11-ig: III. közép osztály, minden tantárgyból. d. u. 2—5-ig: I. éves bölcsészek, a latinból. d. u. 2—4-ig: 1 elemi osztály, minden tantárgyból. Február 2-án d. e. 8—11-ig: II. éves bölcsészek, a latinból, d. e. 8—11-ig: II. közép osztály, minden tantárgyból. d. u. 2—5-ig: 3. elemi osztály, minden tantárgyból. Február 3-án d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, a hellénből. d. e. 8—11-ig I. közép osztály, minden tantárgyból. d. u. 2—5-ig: 4. elemi osztály, minden tantárgyból. Február 11-kén kezdődik a II-dik félév. Kolozsvártt, 1880, jan. 8-án. Az ev. ref. főtanoda igazgatósága.

— „Magyar ifjusági és népkönyvtár” cz. vállalat első füzeté küldetett be hozzánk. A szerkesztő Kiskaludy Tóbiás, és számos munkatárs vállaltve igyekeznek arra, hogy az ifjuságnak szivnemesítő olvasmányt nyújtsanak. Az előfizetési ár 38—40 füzetre (1 évre) 5 frt, mely Grosz Gusztávhoz küldendő Esztergomba.

A főtiszt. püspök ur a következő körözvényeket bocsátotta ki:

Köröztetnek.

92—1880. Szébeni egyházmegyénkben a harri kántortanító állomás. Javadalma: 18 kal. ősz gabona; 4 véka tiszta búza; 30 - 35 véka törökbúza; 3 veder must; 6 szekér fa saját használatra, 2 szekér iskola fűtésre; 1 frt 50 kr készpénz; tandij, nagyobb birtokosok gyermekeitől 1 frt, másokétól 50 kr; 45 hold tagosított can. portio haszonélvezete, melyből 10 hold szántó, a többi kaszáló. Tisztességes lakás. Pályázati határnap február vége. Folyamodványok t. Sylvester Domokos esperes aához Vizaknára küldendők.

97—1880. Szilágyszolnoki egyházmegyénkben a bagosi lelkészi állomás. Javadalma: 140 egész bérfizető gazda mindenikétől 2—2 véka (22 kupás) búza; 10 kupa must; 1 szekér fa; 55 félbérestől ezeknek fele az egész béresek, ha szőlők nem terem, fizetnek 35 krt.; az özvegyek ennek felét; 16 hold 1425 □ öl szántó; 1 hold 1215 □ öl kaszáló, 1 hold 950 □ öl szőlő haszonélvezete; egy 12 vékányi szántót az egyhk. szánt és boronál, a kaszálót pedig feldolgozza és beszállítja. Stóla: esketésért egy széles kendő, vagy 3 sing vászon és 80 kr, templomon kívül 2 frt. Lakás kerttel. Pályázati határnap: febr. vége.

97—1880. Ugyanezen egyházmegyében a récsi kántortanító állomás. Javadalma: minden bérfizető gazdától, a kinek 10 kal. búzája terem, 16 kéve, a kinek nem terem annyi, 1 véka búza, a kinek általában nem terem búzája 1 véka (20 kupás) megrostált törökbúza; minden szőlős gazdától 1 veder bor, a kinek nem terem azoktól 28 kr; minden egész bérfizetőtől 1 szekér fa — a kiknek erdejök nincs, azoktól 42 kr; tandij a kezdőktől 20 kr, a könyv nélkül tanulóktól 40 kr; mindeniktől egy véka csőstörökbúza, egy csirke s minden szerdán és szombaton 1 csőstörökbúza vagy egy tojás; 6 hold 905 □ öl szántó, 3 h. 750 □ öl kaszáló haszonélvezete. Pályázati határnap február vége.

99—1880. Ugyanezen egyházmegyénkben az ilosvai orgonistasággal összekötött kántortanítói állomás. Javadalma: 45 véka kétszeres búza; 55 veder must; bérpénz cím alatt 1 frt 60 kr; a bérfizető gazdáktól fapénz címen 27 frt; a conventios cselélektől 3 frt 20 kr; az özvegyasszonyoktól 18 sing vászon; tandij minden gyermektől 40 kr, van jelenleg 60 tank. Minden gyermektől 2 véka csős málé és egy csirke, vagy annak árában 20 kr, temetésért 20 kr, 3 hold szántó és 3 hold kaszáló kaszáló haszonélvezte. Pályázati határnap febr. vége. Folyamodványok e három utóbbira t. Szabó Pál esperes aához Diosadra küldendők.

Kolozsvár 1880 jan. 16.

A szerkesztő postája.

A nagy-enyedi Szemlének, Kolozsvártt. A Szemle f. évi 3-ik számában egy névtelen külön cikkben s az ujdonsági rovatban is, neki ront lapunknak s igénytelen személyeknek. A gonosz világ nyelve azt hirteli, hogy e névtelen nem N.-Enyeden, hanem Kolozsvártt rontia a levegőt; itt jár, kél, csüggedt fővel, elkerülve mindenkitől, szótlanul mint egy bús árny, melynek multjában nincs öröm, jövőjében nincs remény. Őszetett bizonyítékok alapján forognak is fönn igen alapos gyanuok e föltevésre, mi azonban e hirtelésnek még sem vagyunk hajlandók hitelt adni, mert a mióta egyházközületi közügyeink terén, e bús férfianak kibullott lábai alól a föld s lett belőle pártvezér — párt nékül, azóta aligha nincs torkára akadva a szó. Monijuk hát: „egy névtelen“ neki ront lapunknak s egy külön cikkben azzal vádolja, hogy majd minden szírában „füllent“, „idélenül terdit“, sőt cynicus orozatlansággal így ír: „Szász Domokos, úgy látszik, elvileg ellensége az igazmondásnak“. És honnan erettentődüh? Oka az, hogy egyik rendes belmunkatársunk, a Lp-szemle-rovat vezetője az enyedi Szemle fölött közelebből „szemlét“ tartva, regisztrálni merészkedett, hogy a Kolozsvártt felállítanó theol. fakultás s tanárképezde alapjára általunk gyűjtött összegeknek Debreczenbe való áthelyezését javasolja most az a Lp. mely nem rég a még nem is helyhez kötött alapoknak egyházkerületünk kebelében való áthelyezését is jogfosztogatásnak deklarálta vala. Ezért a rettenő düh. E-zünkbe jut a róka koma, mikor lyukra került Sajnáljuk, de nem tehetünk róla. — Az ujdonsági rovatban meg ugyanaz a névtelen azt állítja, hogy lapunk „rendszeres külön rovatot tart a Szemle gúnyolására. No, mi „olkor-olkor“ szoktak olvasni a prot. Közlönyt, de mégis lekötözte a Szemle, ha rimutatna arra a külön rovatra, melyet e végett tartunk. Bizony, még is csak jobb, ha valaki csak „elvileg“ ellensége az igazmondásnak s nem tényleg. Azzal is denunciól, hogy mi a „bőke lobogó“ alatt, melyet e lap szerkesztése átvételekor kitűztünk, háborúságot csinálunk. Abban igaza van, hogy a béke lobogóját tűztük ki s nyugodtaknak érezzük magunkat, mert a mi fölünk kített, annak érdekében ott és akkor, a hol és a mikor egyházkerületünk java megkivánta, mag is tettük s megteendjük ezután is. De jögyze meg a Szemle névtelenje egyszer mindenkorra, hogy nem tartjuk kötel-ségünknek a jó békességért minden haszontalan emberrel csókos barátságot kötni, a hamis sáfárok üzelmekre szemet hunyni; ellenkezőleg annak példáját lebeg előtünk, ki bár a békességnek volt nagy Fejedelme, mégis kikergette az Ur házából a galambárusokat s ostort fogott a kufárokra. Hogy is mondta csak bölc Salamon az Énekek Énekében: „Fogjátok meg a rókákat és a rókafiakat, kik elpusztítják a szőlőt, hogy virágozzanak a mi szőlőink.“ No hát, mi nálunk is vannak az Ur szóójében ilyen rókák és rókafiak, vagy ha úgy tetszik — phylloxerák. A mi szőlőnk is csak akkor fog felvirágozni, mikor ezek rendremindelpusztulnak. Akkor lesz, addig nincs velők — békesség!

Püspöki Mihály, kollega urnak, M.-N.-Sombor. Lapunk a jelzett kettős cím alatt fog expedíratni.

Nagy Lajos, esperesnek, Doboka. Arról, hogy „abba a számba“ tartoznál, szó sincs. A lap a választi postára expedíratott.

Bányai Gézának, Tápió-Szele. A külieményt vettem s alkalmileg felhasználom. Ecre vonatkozó levelézisi lapom, úgy látszik, eltévedt. Van-e ott postaállomás?

Albert Jánosnak, Magyaró. Kaptad-e a külieményt?